

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 6 3

Omslagsbilledet :

KVISLEMARK KIRKE

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 6 3

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 50

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1963

REDAKTIONSUDVALGET:

Lektor *L. Balslev*, Sorø.

Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev.

Førstelærer *Erling Petersen*, Sandved.

(Henvendelse i redaktionssager sker til bibliotekar *Jens. A. Nielsen*).

INDHOLD AF BIND 50

Kender du dine Papenheimere	7
Af forstælærer <i>M. A. Ebbesen</i> , Magleby †	
Magister Didrik Grubbe	14
Af forstælærer <i>Erling Petersen</i> , Sandved	
Søren Klestrup og hans Tid	48
Af fhv. gdr. <i>Niels Fr. Rasmussen</i> , Lille Ryeshus pr. Farendløse	
Præst og Degn i Kvislemark	89
Af viceinspektør <i>V. Møller</i> , København	
Fra Tornemark (1742)	94
Af viceinspektør <i>V. Møller</i> , København	
Brændedeputater fra Sorø Akademi	104
Af fuldmægtig, cand. jur. og mag. art. <i>Viggo Nielsen</i> , Roskilde	
Martin Nyrops første bygningsværk	121
(To breve fra hans Sorøtid)	
Af lektor <i>L. Balslev</i> , Sorø	
Mindeartikel om overlærer Fritz Jacobsen	127
Årsberetning fra Historisk Samfund 1962	129
Litteratur om Sorø Amt 1961-62	131
Af skoleleder <i>A. Strange Nielsen</i> , Toksværd	
Midtsjællands Lokalhistoriske Arkiv, Ringsted	136
(Årsberetning)	
Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn	138
Repræsentanterne i sognene	140
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	142
Resumé af regnskabet 1961	144
Nye medlemmer	145
Til medlemmerne	147
Ældre årbøger	148

BESTYRELSEN:

Tømremester *Emil Andersen*, Eggeslevmagle.

Lektor *L. Balslev*, Sorø (formand).

Amtsrådssekretær *Folmer Christensen*, Sorø (næstformand).

Malermester *H. Christensen*, Slagelse.

Musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted.

Overlærer *R. Henneke*, Slagelse (kasserer og sekretær).

Landsretssagfører *Carl Jonsén*, Ringsted.

Sognepræst *Lambert-Jensen*, Kvislemark.

Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Hiaslev.

Førstelærer *Erling Petersen*, Sandved.

Kender du dine Papenheimere?

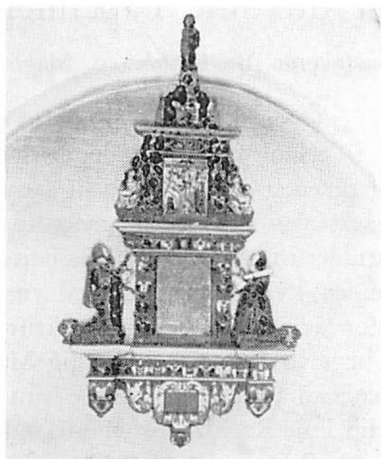
Af førstelærer *M. A. Ebbesen*, Magleby †

Den, der besøger Ørslev kirke ved Skælskør, kan ikke undgå at lægge mærke til et stort epitafium, der er anbragt til venstre for koret. Mindesmærket er fra toppen til den nederste del af udsmykningen seks alen og udført i marmor. I dets venstre side knæler en ridder i rustning, og i dets højre side ses, ligeledes knælende, en kvindeskikkelse med en pibekrave om halsen. På en stor tavle står følgende indskrift:

„Her ligger begravet erlig oc velbyrdig Mand Alexander Rabe von Papenheim til Liebenau med hans kiere Hostro, erlig oc velbyrdig Frue Regidze Grubbe. Hand vaar født paa Gladebeck y Lande Brunsvig Ano 1563, oc begaf hand sig i Ecteskab med hans Hostro, Frue Regidze Grubbe, Ano 1605, døde paa Sneding Ano 1631 den 7. Januari. Desligest ligger her ocsaa erlig oc velbyrdig Frue Regidze Grubbe, salig Eiler Grubbes til Lystrups, Rigens Cantzlers Datter, oc blef hun født paa Tryggevælde Ano 1572 den 15. Septbr., kom y ecteskab med forbemeldte hendes kiere Husbonde Ano 1605, levede Christeligen oc vel med hverandre i 26 aar, oc kallede Vorherre hende fraa denne Verden Ano 1636 den 27. Januari. Gud forlene Dennem begge en ærefuld oc glædelig Opstandelse. Amen.“

Som mindetavlen meddeler, var adelsmanden Alexander Rabe von Papenheim født på slottet Gladebeck i Brunsvig i

Nordtyskland, men han og hele hans slægt skrev sig til Liebenau, det fædrene stamgods, der ligger i en yndig dal ved Diemel (en biflod til Weser). Her i det skønne, bjergrige Hessen havde slægten dybe rødder, men den havde spaltet

*Von Papenheims epitafium i Ørslev kirke
(Nationalmuseet)*

sig ud i flere linier, som havde taget navne efter forskellige slotte. Allerede 1304 nævnes ridder Herbold til Liebenau 1).

Under kong Christian den Tredie kom en ung mand af slægten, Burchard von Papenheim, til Danmark og fik tjeneste ved hoffet. Han nød her megen yndest og fik Sæbygård på Lolland i forlening. I året 1578 døde hans broder på Gladebeck, og han tog da sin femtenårige brodersøn til sig for at sørge for hans opdragelse. På denne måde kom Alexander Rabe von Papenheim til Danmark, og hans første hjem her var

Sæbygård. Siden gik han i farbroderens fodspor og tog tjeneste ved hoffet. Her blev han snart en betroet udsending. Han ledsagede også Christian den Fjerdes broder, prins Hans, på dennes rejser rundt i Europa. Da Christian den Fjerde i 1597 var blevet formælet med prinsesse Anna Cathrine af Brandenburg, (Personalhistorisk Tidsskrift skriver fejlagtigt Anna Christine), blev von Papenheim året efter dronningens kammerjunker og beholdt denne stilling til 1605. Da Danmark skulle repræsenteres ved den engelske kong Jakobs kroning, var det Alexander Rabe von Papenheim, der blev udvalgt til marschal for den delegation, der sendtes derover.

For sine fortjenester fik han forskellige forleneringer i Norge, men da han længtes tilbage til Danmark, blev han i 1620 forlenet med Holbæk slot og len. Her boede han og hans hustru i syv år, men da alderen begyndte at gøre sig gældende, tog han ophold på det mere overkommelige Snedinge ved Ørslev. Her levede han et roligt og stille liv. Han følte, at det bar mod enden og syslede meget med tanken om det hinsidige. Ofte talte han med sin præst derom, men tanken om det jordiske eftermæle har dog også holdt ham fangen, thi i levende live lod han sit eget gravmæle fremstille, ja det blev oven i købet ophængt i kirken. Det bærer årstallet 1626, skønt han først døde i 1631.

Til Ørslev kirke skænkede han og hans hustru et messingdøbefad, der bærer Papenheimernes og Grubbernes våbenskjolde, samt ægteparrets initialer. Dåbsfadet bærer årstallet 1613, så enten har de vel allerede dengang ejet Snedinge, eller også har fadet oprindeligt været bestemt for en anden kirke.

Efter von Papenheims død i 1631, oprettede fru Regidze nogle legater. Helt forud for sin tid tænkte hun på fattige

børns skolegang, skænkede Skælskør 200 Rdlr., der skulle administreres efter følgende fundats 2): „Jeg Regitze Grubbe, Salig Alexander Rabe von Papenheims til Snedinge Gaard, kiendes og gjør vitterligt, at jeg med min fri Velge og wiberaad Huff og Sinde, til nogen ringe Hielp och Underholdning, haffuer funderit, och nu medt dette midt obne Breff funderer och til ewig Tid perpetuerer, tho Hundrede Rigsdaller, hver Daler saa god som secks Marck Dansche, til Schielsckiøre fattige, wedtørftige Scholle-Børn, hvilke Penge schall bliffue til Ævig Tid hos mig eller huemb her effter min Død som Snedinge Hoffuitdgaard eyer bestaaendis paa Rente, og med Renten, som er tolf Rigsdaler skall forholdis som effterfølger: Forschreffne 12 Rigsdaller skal jeg, mine Arvinger eller huemb Snedinge Hoffuidgaard eyer eller besidder, aarligen levere Tommis Schatte i Schielschiør, nu Schollens Forstandere, eller huemb effter hannem, som haffuer samme Bestelling, som di schall anvende til bemeldte fattige Scholle-Børns Klæder och Underholdning, och dersom jeg eller mine Arffuinger herudi fanttis forsømmelig med samme Rente, som ehr tholf Rigsdaller, aarligen til ewig Tid, da bemeldte Thommis Schatte, eller huemb effter hannom udi samme Bestelling bliffuer forordnit, at haffue Fuldmagt till at fordre samme Rente-Penge paa forskreffne fattige Scholle-Børns Vegne, som anden vitterlig Gield, och skal forskreffne tho Hundrede Rigsdaler til ingen anden Brug henvendis, ey heller mens Verden staaer afskaffis, formindsches eller forringes under Guds strenge Wrede, Heffn og Straff, och skal Schollens Forstander aarligen giffue deris Bevis derpaa, naar de annammer samme Rente-Penge. At denne form. Fundatz udi alle sinne Omstendigheder, Ord och Puncter aff mig, mine Arffuinger och Efterkommere, som Snedinge Gaard

eyer eller besiddendes vorder schall holdis och efterkommis, haffuer jeg til ydermeere Stadfestelse ladet thuende enslyden- dis Schrifte gjørre med min egen Hand och Signet under, sambt venligen ombedet min kiære Broder, Erlig och Velbyr- dig Mand Jørgen Grubbe til Wedbye Gaard, min rette Laug- verge med mig til vitterlighed at forsegle och underschiffue, och skall dend ene Fundatz findes her paa Snedinge Gaard och dend anden som Gienparten hos forskreffne Thommis Schatte eller hans Effterkommere i samme Bestilning deris Giemme och Forvaring at bliffue. Actum Snedinge Gaard den 6. Junii, Ano 1631.

Regitze Grubbe, Sal. Alexander Rabe von Papenheim

Jørgen Grubbe

Også de fattige i hendes eget sogn blev betænkt, idet hun tillige oprettede et legat på 200 Rdlr., hvis renter af provsten og kirkeværgerne skulle uddeles til „Husarme“ i Ørslev. Endvidere testamenterede hun 300 Rdlr til Ørslev kirke. Summerne synes måske ikke særlig imponerende i vore dage, men dengang var det mange penge, og at hun var en for- muende dame ses bl. a. af, at hun stundom mod pant for- strakte selvste kong Christian den Fjerde med penge³). Det har vel været derfor, at hun en skønne dag vovede at søge om „Jus Patronatus“ til Ørslev kirke. Personalhistorisk Tids- skrift“ anfører, at denne ansøgning blev indgivet d. 20. okt. 1635. Det må dog være en misforståelse, thi allerede den 19. august samme år, sendte kongen et brev til lensmanden på Antvorskov, Wentzel Rotkirck⁴), hvori han beder lensmanden undersøge, om der ligger noget til hinder for, at patronats- retten kan overdrages hende, og om alle bønderne under Ørs- lev kirke er hendes tjenere. Som godtgørelse for patronats-

retten tilbød hun en bondegård i Slagelse herred. Skælskørs historiker, Peter Friis Edvardsen, (1759) mener, at hun nåede at få patronatsretten³, men hun kan i hvert fald ikke have fået megen gavn af den, da hun som før nævnt døde den 27. januar 1636. Et synligt minde om fru Regidze og Alexander von Papenheim fandtes i hvert fald så sent som i 1820 på Snedinge, idet deres navnetræk stod på den søndre grundmurede længe⁵).

Alexander von Papenheim og Regidze Grubbe havde ingen børn; det blev en af hendes arvinger, broderen Jørgen G., der rykkede ind på Snedinge. Navnet von Papenheim forsvandt helt fra egnen og dukkede aldrig op senere. Også på Sæbygård uddøde navnet, men ikke slægten, idet Burchard von Papenheims datter giftede sig med Ejler Rud til Otterslev og arvede gården. I 1609 tog de en lille slægtning fra Tyskland til dem, han hed Jobst Frederik von Papenheim. Han gjorde ligeledes sin lykke som hofmand og giftede sig til herregården Søholt ved Maribo sø. I hans slægt bevaredes navnet til 1737. Hans datter Magdalene Sybylle von Papenheim blev hovedpersonen i en af vore ejendommeligste retsager her i landet, idet hun indgav klage til kongen over sin mand Otto Josva von Korff, fordi han mishandlede hende. Hun opnåede også at få ham deporteret til Vestindien, men var godmodig nok til senere at gå i forbøn for ham. Det skulle hun ikke have gjort. Han blev benådet, og som tak derfor myrdede han hende den 22. januar 1676.

Som en forklaring til overskriften over nærværende artikel skal det til slut anføres, at udtrykket „Han kender sine Papenheimer“ virkelig stammer fra Papenheimerne, ganske vist ikke fra den linie, der skrev sig til Liebenau, men fra en anden slægtslinie. I Schillers drama Wallenstein siger felt-

herren om ryttergeneralen Gottfried Heinrich von Papenheims soldater: Derpå (på deres troskab) kender jeg mine Papenheimere. Det er denne replik, der med en noget forvansket mening citeres som anført.

KILDER

1. Personalhistorisk Tidsskrift, 2. række, 5. bind, side 251.
 2. Peter Friis Edvardsen: En ringe underretning om Schielschiør Købstad (1759) side 448
 3. Peter Friis Edvardsen: En ringe underretning om Schielschiør Købstad (1759) side 332
 4. Peter Friis Edvardsen: En ringe underretning om Schielschiør Købstad (1759) side 564
 5. S. Mahling Beyer: Topographie over Egitzlevmagle Sogn og Vester Flakkebjerg Herreds Pastorater, side 116. (1820)
-

Magister Didrik Grubbe

Af Erling Petersen

*„Det dyrebare Jesu navn
er sjælens faste slot og havn,
hvorhen man løber i sin nød
og finder hjælp i liv og død.
Særdeles i den sidste stund
mod dødens søvn og lange blund,
når vi skal ud af verden gå
til gravens hul og ormevrå.“*

Didrik Grubbe.

Der har gennem tiderne været ikke så få betydelige præster i Kvislemark-Fuirendal sogne. Det var navnlig tilfældet i det 17. århundrede, hvor den ene lærde præst afløste den anden. – I årene 1608–22 betjentes embedet således af Povl Jensen Kolding, en lærd forfatter og filolog, der blev provst i Øster Flakkebjerg herred. Han blev forflyttet til Herlufsholm og afløstes af slotsprædikanten på Frederiksborg, Frederik Andersen Klyne, der var søn af en bekendt rådmænd og købmand i Ribe, og som senere blev magister og herredsprovst. Det var i hans embedstid, at Vindingegaards ejer, Gunde Rosenkrantz, fik det mageskifte i stand, hvorved præstegård og degnestavn blev flyttet fra Vindinge til det lille anneksogn Kvislemark, mens den jord, der hidtil havde tilhørt præst og degn, blev lagt ind under hovedgården. Frederik Klyne fik 1655 sin ældste søn Anders til kapellan, og han arvede 2 år senere ved faderens død kaldet, som han varetog til 1686, da han selv afgik ved døden. På det tidspunkt var hans ældste

søn Frederik lige blevet student og derfor uden mulighed for at blive hans efterfølger. I stedet kaldedes magister Didrik Grubbe, hvis levned her skal fortælles:

Didrik Larsen Grubbe var ikke – hvad efternavnet kunne tyde på – af adelig herkomst. Han, der blev døbt den 23. marts 1656, var søn af en skræder og altså af særdeles jævn oprindelse. Han var, ifølge en nu forsvunden mindetavle i Boeslunde kirke, „den ærlige og velagtbare dannemand Lauritz Andersen, indvåner i Store Hedinge, og den dydige matrone Anna Pedersdatter, deres ægtesengs grøde“. Det er uvist, hvor han har sit efternavn fra, men der levede på den tid, da han blev født, en adelig frue, Karen Grubbe, i Store Hedinge, og en mulig forbindelse mellem hende og hans forældre kan have givet ham anledning til at antage navnet. Der har dog sikkert ikke bestået noget slægtskab med adelsfamilien Grubbe eller andre familier af samme navn.

Om hans barndom vides intet. Men han var et lyst hoved og kom derfor til at gå i latinskole. Muligvis har han indsuget den første lærdom i sin fødebys skole, men da den var af et ret beskedent omfang – den havde kun een lektie og kom derfor aldrig til at dimittere til universitetet – sendtes han til latinskolen i Køge; den var større og bedre og havde det fornødne antal klasser, og herfra blev han 1678 i en alder af 22 år dimitteret til universitetet, hvor han den 19. juli blev indskrevet under navnet Diatericus Laurentii Grubbe.

Samtidig med at han passede sine universitetsstudier, underviste han unge adelspersoner ,og efter at han havde fuldendt sine studier, vel omkring 1680, blev han ansat som huslærer hos en af rigets store mænd, vicekansler Holger Vind til Harrestedgaard. Denne ejede desuden Gjeddesdal, som han selv havde oprettet, og nogle ejendomme i København, og

hans familie har sikkert undertiden skiftet opholdssted, men boede den meste tid på Harrested, som derved blev den unge huslærers faste bopæl, mens han øvede sin lærergerning.

Han nøjedes dog ikke med at undervise sine elever, men fortsatte i ledige stunder sine lærde sysler og var ofte optaget af at digte. Det var mest salmer, han skrev, og i 1684 lod han sin salmesamling „Sjælens åndelige harpeklangs 1. part“ gå i trykken. Den var tilegnet hans elever, der året i forvejen var blevet faderløse.

I 1686 tog han magistergraden, og samme år blev han af sal. baron Didrik Fuirens enke, fru Margrethe Elers, ved lodtrækning kaldet til præst for Kvislemark og Fuirendals menigheder. Han tiltrådte dog ikke embedet lige straks, thi ifølge dagbogsoptegnelser fra forgængerens ældste søn „sang“ han sin første messe i Fuirendal kirke den 22. september 1687. Senere – i 1689 – blev han viceprovst i herredet og fik titel af konsistorialassessor.

Didrik Grubbes forfremmelse og hans afrejse til Kvislemark var dog ikke ensbetydende med, at han mistede forbindelsen med Harrestedgaard og sine kære elever, hvoraf én, som det vil ses, blev ham endog særdeles kær. Det er ganske øjensynligt, at den adelige familie holdt meget af ham og gerne så ham hos sig. Umiddelbart efter at han havde slået sig ned i Kvislemark præstegård, modtog han fra Holger Vinds enke, fru Margrethe Gjedde, et brev, hvori hun skriver, at hun takker for hver dag, han var hos hende, „som jeg ikke mundtlig kunne gøre for vemodighed. Vorherre vel-signe Eder og give Eder kraft og styrke til Eders besværlige kald, at I må leve og fremme Guds ære i mange år“.

Kanslerinden satte pris på at have Didrik Grubbe i sin nærhed og inviterede ham ofte til sig. I et udateret brev fra

tiden 1687–90 skrev hun således: „På mandag stævner vi magister Didrik med en kane, og i morgen venter vi, at han skal komme med vogn til middag“. Den 8. marts 1690 hed det :„Det er mig kært, at I vil komme hid i morgen“.

Men Didrik Grubbe stod også i stadig forbindelse med sine tidligere elever. Den 9. august 1690 skrev fru Margrethe og

Margrethe Gjedde
(† 1706). Maleri på Ledreborg.

takkede ham, fordi han skrev hendes børn så flittigt til, og i et udateret brev bragte hun ham en hilsen „fra jomfruen“!

Denne jomfru var hendes datter, Anne Elisabeth Vind, der den 9. oktober 1666 kom til verden på Næsbyholm. Hun havde som fjortenårig fået den 10 år ældre studiosus til lærer og informator, og som tiden gik, udviklede der sig et nært og fortroligt forhold imellem de to, ja, så gode venner blev

de, at den unge adelsdame, der vel havde alle muligheder for at blive standsmæssigt gift, besluttede sig til at dele kår med den mand, hun holdt af, selvom hun derved nødsagedes til at give afkald på herregårdslivets tryghed. Men da hun meddelte sin moder denne beslutning, blev hun afvist.

Siden drøftede hun sagen med sin hjerteven, der flere gange i sommeren og efterhøsten 1690 besøgte hende og hendes søstre på Gjedesdal, når fruene var fraværende. Under disse møder aftalte de formentlig, hvordan de skulle nå deres mål på trods af hendes fru moders modstand, og med det for øje skrev jomfruen den 24. september 1690 til kongen og anmodede om at måtte være sin egen værge, hvilket blev allernådigst bevilget under 27. september. En fornyet henvendelse til majestæten resulterede i, at denne i skrivelse af 4. oktober bevilgede, „at magister Didrik Grubbe, sognepræst til Fuirendal og Kvislemark sogne og viceprovst til Øster Flakkebjerg herred her i vort land Sjælland, og Anne Elisabeth Vind, må uden foregående trolovelse og lysning af prædikestolen hjemme i huset sammenvies, når den påbudne accise efter consumptionsforordningen er bleven betalt, og ellers intet befindes deres ægteskab lovligen at kunne forhindre“.

Med disse to bevillinger i hænde skred de to, den adelige jomfru og den velærværdige præst, så til handling.

Mandag den 6. oktober 1690 forsvandt Anne Elisabeth Vind fra sin fædrene gårds enemærker og kørte til Kvislemark, hvor hun i en af præstegårdens stuer blev viet til Didrik Grubbe. Vielsen blev foretaget af herredsprovsten, magister Povl Munchgaard fra Herlufsholm, og overværet af præsten i Haarslev, hr. Peder Winther, og hans degn, Niels Bisgaard, degnen i Kvislemark, Peder Caspersen Müller, og hans hustru, magister Quirinus Kruck, brudgommens søster, Mette Lars-

datter sal. Hans Cortes, og nogle bønderfolk. – Bønderne var ellers af deres oldermand kaldt sammen med byhornet, fordi de i fællig skulle til skovs og hugge ved til kulmilerne, men netop som de stod og skulle gå, kom en af præstens karle og stævned dem til præstegården, hvor de til stor overraskelse for dem selv kom til bryllup og blev trakteret med både øl og mad.

Lige så overrasket blev nok kusken fra Harrested, Jep Jensen, som den dag af ridefogeden, Christen Danholm, var blevet sendt til Kvislemark med en besked til Christen Pedersen, der var fæster under Harrestedgaard. Denne, der selv havde været til bryllup, sagde til Jep, at magister Didrik gerne ville tale med ham. Jep begav sig så hen i præstegården, og her traf han først præstens søster, Mette, der sagde: „Ved I ikke, at min broder er viet til kanslerindens datter? Hvordan mener I, hun vil have det, når hun det spørger?“ – Det kunne Jep jo intet vide om, men da han kom ind til Didrik Grubbe, kom denne og jomfruen hen til ham og bad ham hilse fru en og sige, at det havde behaget Gud og kongen, at han var blevet viet til hendes datter i dag, og at det var provsten, der havde viet dem tilsammen.

Med den besked red Jep Jensen hjem til Harrestedgaard, og da han kom til gården, så han to af fru Margrethes andre døtre, Sophie Amalie og Charlotte Amalie, der gik sammen med et par af gårdens piger og ledte efter deres forsvundne søster ved en park (fiskedam) bag laden, og til dem fortalte han, hvad for en hilsen, han havde at bringe deres moder.

Det siger sig selv, at Anne Elisabeths moder blev ude af sig selv, da hun hørte om datterens giftermål, og hun sendte Didrik Grubbe et harmdirrende brev, der havde følgende ordlyd:

„Såsom Anne Elisabeth, for 8 dage siden mit barn, men nu et ulydigt, ulykkeligt og for mig et bedrøvet barn, haver nu sidst forleden mandag, som var den 6. oktober, ikke alene selv stjålet sig af mit hus til den forræder, uden nogen tid min vilje eller den ringeste vidneskab (viden) tvært imod det, hun 4 dage tilforn højt forsvor, hun det aldrig skulle gøre, og aldrig havde været enten i hans tanke eller hendes, langt mindre gøre det, men endog taget med sig mine store ejende perler, som jeg bar om min hals, så og mine diamantknapper, som hende kun som et lydigt barn var lånt og aldrig givet, som hun vel selv er bevidst; meget mindre hun nu burde at have taget det med sig, nu hun vidste, hvor højt hun havde såret mit hjerte og mine lemmer, som aldrig kommer til rette, før min Gud, som haver tilladt mig denne ulykke og røveri at skulle påkomme, igen vil forbarme sig over mig, hvorfor jeg nu haver sendt min fuldmægtig tillige med tvende mænd, som dette ovenskrevne, nemlig mine store ejende perler om halsen og de diamantsknapper, skulle annamme, og om der begæres kvittering, det da at give. Resten af hendes klæder og tøj, som hun og haver så godt som udstjålet til at føre det bort, må hun beholde, såsom jeg håber, at Guds og kongens retfærdighed er så stor at give mig fornøjelse både for det og alt andet, som mig herved er sket; hvad herpå svares enten mundtligt eller skriftligt, skal de enten selv tegne herpå eller min udskikkede fuldmægtig og de tvende mænd herpå lader tegne, hvorpå heraf min kopi under min hånd medfølger, om de den begærer.

Actum Harrestedgaard, den 10. oktober anno 1690.

Sal. hr. Holger Vinds

Margrethe Gjedde.

Didrik Grubbe svarede tre dage senere: „Kongens lov gør os alle nok, ved den kan fornøjelsen søges, om nogen uret er sket, dog ville jeg helst i ydmyghed ønske, at fru kanslerinden ville gå ind i sin samvittighed og ikke bedrøve os tungere, hvilket jeg forgangen uge hver dag fast har suppliceret om og endnu hjerteligen anbeder som den, der er hendes velbårenheds ydmyge tjener“.

Som det fremgår af dette svar, havde magister Didrik straks efter brylluppet søgt at besværgе den nådige frues vrede. Allerede den 7. oktober sendte han det første af sted, og i et brev af 8. oktober skrev han: „Gud give, fruеn ville være så from og trøste mig med et gunstigt svar“. – Dagen efter igen sendte han et nyt brev, hvori han under post skrip-

Harrested, set fra vest

tum skrev: „Jeg havde vel nogen rar fersk fisk i dag, som jeg efter ydmygst respekt ville sendt fruеn, men jeg frygter, at hun skulle være så vred, at hun skulle gjort mig den spot og sendt dem tilbage igen. Gud velsigne fruеn“.

Den 10. oktober, samme dag som fru Margrethe skrev sit vrede brev til magisteren, prøvede Anne Elisabeth i et meget langt brev at afvende moderens vrede og skrev som indledning: „Gud ved, hvorledes mit hjerte er; dog jeg, som med min vilje aldrig har fortjent nogens vrede, må nu frygte og

sørge for min moders vrede; det smerter mig nok, ja, i mit inderste, at jeg nogen sinde skulle forårsage min gode moder nogen fortrydelse, hvilket og nu er et skår i min fornøjelse."

Hun gjorde derpå gældende, at „Gud havde således forbundet mit hjerte til min kæreste, at jeg hellere ville lide døden og al anden pine, der kunne være, end forandre mit forsæt; det var efter Guds forsyn, og min moder ved også, hvor mange gange og på hvor mangfoldige måder min kæreste tit og ofte fremsatte vores vilje, men hvad svar der fulgte, ved Gud bedst, og min moder sig det også meget vel kan erindre“, og hun sluttede brevet med at bede moderen anse hende for det, hun var, „nemlig min højtærede hjerte-allerkæreste moders lydigste og til døden tjenstfærdigste datter og tjenerinde“.

Den „nådige fru moder“ ville dog intet høre. Først og fremmest ønskede hun at få opklaret, hvordan alt var gået til den dag, da datteren drog hjemmefra, og lod derfor sin ridefoged, Christen Danholm, udfærdige en skrivelse, der med 14 dages varsel stævnedes hendes datter og svigersøn til Harre-
sted birketing for at høre og svare til de vidnesbyrd, som blev ført frem. Stævningen afsendtes den 11. november 1690, og den 25. november mødte en række af godsets bønder og gårdens folk på birketinget for at vidne om Anne Elisabeths „afvigelse fra Harrestedgaard“. I dommersædet sad birkefogeden Peder Andersen til Haldagergaard og ved hans side birkeskriveren Anders Thøgersen fra Kyse.

Som første vidne mødte ladefogeden, Niels Jensen, der fortalte, at han den dag, da jomfruen undveg, så, at der havde været en vogn bag Harrestedgaards have, og i gærdet, der var lavet af enebærstaver, var disse trykket til side, så der var fremkommet en åbning. Vognen var vendt ved dette

sted og kørt op ad marken, hvor der ellers ikke var færdsel for nogen. Men hvis vogn det var, vidste han ikke, eftersom han ikke havde set den.

Derpå fremkom staldkarlen Peder Volmersen og „vandt“, at mandagen den 6. oktober da så han ungefær mellem klokken 9 og 10, at jomfruen gik ud af gården og ud af porten og havde sin daglige „slopraack“ på, og siden kom hun ikke igen.

Det fyldigste vidneudsagn kom fra Karen Jacobsdatter, der tjente på Harrestedgaard. Hun fortalte, at nogle dage førend jomfruen sidste gang rejste fra Gjedesdal til Harrested, da var magister Didrik nogle gange på Gjedesdal hos jomfruen, og engang, han kom fra København om aftenen, da det mørkede, så hun ham komme ind fra haven og ind gennem et vindue og ind i sengekammeret, hvor alle jomfruerne og hun var tilsammen, og var han ungefær der en times tid, og mens han var der, var de alle til stede, og han sad hos jomfruerne ved skorstenen, og da han gik bort, gik han bag ud af haven igen. – Videre berettede Karen, at lørdagen før brylluppet var jomfruens tøj og klæder på gården i hendes kammer, forvaret i et skrin og to kufferter, men om mandagen var det borte; hun vidste dog ikke, hvordan det var kommet derfra, skønt hun vidste, at magister Didriks kusk Jørgen havde været på Harrestedgaard søndag aften i mørkningen. Hun så ham ikke tale med nogen, men havde kun set ham gå om i ladegården. Hun vidste vel, at samme Jørgen og hendes egen broder Holger, som også var karl hos præsten, jævnlig var gået med budskaber mellem denne og jomfruen, og havde også hørt sige, men ikke set, at jomfruens gods var blevet hentet med præstens vogn. Om mandagen havde hun kun set jomfruen gå bort i sin daglige „sloprock“.

Næste vidne var gårdens tærsker Christen, hvis vidnesbyrd var lige så magert, som Karens var fedt. Han havde intet set selv og kunne kun fortælle, hvad han havde hørt andre sige.

Laurids Nielsen og hans kone, der hed Valborg, havde set præstens Jørgen komme kørende hen imod byen på denne side „Stumpersbro“, men de så ikke, hvor han blev af, eftersom de havde nok med at tage vare på deres egen gerning.

Karen Olufsdatter fra Havnskov, som også var tilsagt, mødte ikke, eftersom hun den dag var syg og sengeliggende, men sendte i stedet sin mand Peder Rasmussen, der fortalte, at hans kone, da hun hin mandag gik i haven, havde set „en vogn med to sorte bæster for og tre hawer*) på, hvorudi sad en person udi klæder indsvøbt“, men hvem det var, vidste hun ikke, hun havde kun set, at vognen kom fra Harrested, og at det var nogen tid før middag.

Nu kom Jep Jensen og berettede om sin tur til Kvislemark, og han efterfulgtes af Christen Pedersen, kanslerindens fæstebonde i Kvislemark, der sagde, at han den mandag var i marken for at pløje, og da så han op på formiddagen, at der kom en vogn jagende fra Harrestedgaard og kørte til Kvislemark; der var to sorte heste for, og i vognen var der én foruden kusken, men han kunne ikke se, hvem det var.

De fleste af vidnerne var stævnet til tinge, men Jep og Christen var mødt uden kald og varsel. Det samme var tilfældet med en fremmed karl, der hed Jens Gregoriussen, der var i tjeneste hos Jens Luft i Kildebrønde. Han mødte af egen tilskyndelse og vidnede, at da han nu i efterhøst tjente

*) Hawer er i sydsjællandsk dialekt vognfjæle af brædder eller lægter med mellemrum, brugtes på høstvogne.

hos ladefogeden Peder Nielsen, som boede i sit hus uden for Gjeddesdal, da en aften ungefær 8 dage førend jomfruen sidste gang rejste derfra og til Harrested, så han, magister Didrik kom gående og havde en karl hos sig med en bøsse og gik fra huset, hvor Peder Nielsen boede, og ind på Gjeddesdal. Men hvor de siden blev af, vidste han ikke.

Tre uger senere, den 12. december, blev der udtaget tingsvidne fra Fuirendal birketing. Birkefogeden her var Morten Hess fra Haarslev og birkeskriveren Anders Andersen fra Førslev. Ved denne lejlighed mødte tre karle og tre piger, som alle tjente hos magister Didrik, og samtlige bymænd fra Kvislemark. De fortalte alle, at de på forhånd intet havde kendt til deres præsts giftermålsplaner. Blandt de indkaldte var også Johan Jensen Stiibolt, der boede i Sandved. Han omtales altid i kirkebogen som Johan Skiøtte, og var måske skytte på Fuirendal. Han mødte imidlertid ikke, men „fremskickede en skriftlig missive“, hvori han undskyldte sin udeblivelse med, at han intet vidste af noget af det, som han i denne sag var kaldet for.

Med disse to tingsvidner i hænde tog fru Margrethe nu det næste skridt i sagen. Hun skrev til kongen og klagede over magister Didrik, fordi han efter hendes mening havde forlokket og bortført Anne Elisabeth, og over provsten, fordi han havde foretaget vielsen, og i januar 1691 nedsattes en kommission bestående af Otto Krabbe til Holmegaard og biskoppen over Sjællands stift, dr. Hans Bagger, der fik til opgave at undersøge og mægle i den strid, som var opstået mellem fru Margrethe og hendes svigersøn.

Inden sagen blev taget op af kommissionen, forsøgte Didrik Grubbe og Anne Elisabeth endnu engang at formilde kansler-

inden, til hvem de den 24. januar skrev hver sit nytårsbrev. I magisterens brev hed det bl. a.:

„Jeg er ligesom bonden, der sår på håbet, da han ikke ved, hvad nytte han får af sit arbejde. Jeg har skrevet mange gange, men hidtil har min gerning i dette fald været mislykket, håber dog, den næst Guds hjælp engang lykkes. Jeg havde en hel hob at skrive, meget mere at tale, men jeg må og vil gerne oppebie Guds time, da hendes velbårenhed vil gunstigst give mig en ønskelig frihed til den lykkelighed, så skal hun fornemme, at det har sig langt anderledes, end hende er og bliver forebragt. Denne sinde vil jeg ikkun aflægge min ydmygste pligt og ved dette nye års indtrædelse ønske hende den treenige Guds nådige bistand, trøst og husværelse, at som hun nu begynder et nyt år, hun og måtte blive et nyt menneske, et nyt kreatur*) i Christi forsyn i hendes sinds ånd til at kende, hvilken der er Guds gode, fuldkomne og velbehagelige vilje, så er jeg vis på, hun igen begynder at blive den gunstige, der, næst ydmyg rekommandation, i al respekt og retsindighed forbliver hendes velbårenheds ydmygste og lydige tjener og trofaste forbeder.“

Hans hustrus brev, der her gengives in extenso, havde følgende ordlyd:

„Højtærede, hjerte allerkæreste fru moder!

At jeg så længe ikke har skrevet min kære moder til, har den store svaghed, som kontinuerede i ni uger, forvoldet, men nu jeg mod manges tanker og ønsker er bleven, Gud være æret, karsk igen, byder den respekt, som jeg er skyldig til at bære til min dydigste fru moder, mig at skrive i den forhåbning, hun dog nu ikke længer hader sit eget barn. Jeg tror vel, at dersom alting blev ret overvejet, min gode fru moder da ikke skulle finde nogen billig årsag til at ville mig noget ondt, såsom hun selv ved, jeg frem for nogen af alle hendes børn har elsket og æret hende af mit inderste hjerte og endnu vil lægge vind på det samme til min dødedag, så kan de andre gøre imod mig, som de synes, de engang for Gud kan forsvare. Imidlertid skal det

*) Skabning.

være mig en føje ting at bære tålmodeligen deres løgnagtige beskyldninger og domme, thi derved, Gud ske lov, betager de mig slet intet. Jeg ville vel besvære min allerkæreste fru moder med længere tale, men fordi jeg frygter, den på det sted skulle forårsage større mishag, vil jeg afbryde og ønske min gode fru moder et glædeligt og lykkeligt nytår til timelig og evig velstand og derfor kærligst bede, min gode fru moder ville dog ej aldeles forglemme den, der i al ærbødighed til døden forbliver min allerkæreste fru moders lydigste datter og tjenerinde.

Anne Elisabeth Vind.“

Brevene viste sig dog at være virkningsløse, og kort efter skrev Otto Krabbe til fru Margrethe og bad hende give møde i hans hus i København den 18. marts for der at efterforske, hvorledes alt var gået til. Desuden indkaldtes de tre anklagede, Didrik Grubbe, hans hustru og provsten Povl Munchgaard.

Til at føre sagen havde fru en antaget en af landets dygtigste prokuratorer, den norskfødte Reinhold Wordemann, der 1684 havde nedsat sig i København; han nævnes af eftertiden som den, „der har indført for retten den store vidtløftighed i sagernes procederen“. Han havde i 1689 været aktor i den store sag mod den vestindiske guvernør, Gabriel Milan.

Didrik Grubbes prokurator var dog også af format. Det var den „i dansk tungemål meget veltalende højesteretsprokurator“, Brostrup Albertin, der var meget søgt, så søgt, at det nogle år senere hed sig, at der ikke var brug for flere prokuratorer, fordi folk, så længe de kunne få Brostrup Albertin og Bertel Biørnsen, ikke ville have andre.

Det var ikke første gang, disse to mænd stod over for hinanden. Albertin havde i 1689 ført sagen mod guvernør i Ostindien, Axel Juel, der havde Wordemann som forsvarer. Under denne sag var de begge blevet irrettesat af retten for

deres „ubeviselige beskyldninger, ærerørige ord og uforsvarlige irettelæggelser“ og idømt bøder derfor.

Ved mødet den 18. marts lagde Wordemann for med at kræve de tilsagte vidner afhørt, men det protesterede Albertin imod – uden egentlig at begrunde sin protest. Wordemann fik da også medhold, og vidnerne kaldtes ind.

Først fremkom sognedegnen i Kvislemark, Peder Caspersen, der blev spurgt, om Didrik Grubbe havde befalet sine folk eller andre at holde vagt, mens vielsen fandt sted. Det kendte degnen intet til; han havde ikke hørt nogen befaling og ikke set nogen holde vagt. Derpå opregnede han alle dem, der havde overværet vielsen, og fortalte om bønderne, der var bedt indenfor og beværtet med mad og øl. På Wordemanns spørgsmål om, hvor lang tid der var hengået mellem vielsen og ægteparrets altergang, svarede Peder Caspersen, at det huskede han ikke, men at det fremgik af kirkebogen. Han kunne da også senere under sagens behandling fremlægge en udskrift af Kvislemark kirkebog, hvoraf det fremgik, at 20. søndag efter trinitatis 1690, 2. november, var Didrik Grubbe og hans kæreste, hans søster Mette, fem karle og to piger til Herrens bord i Kvislemark kirke.

Næste vidne var magister Didriks kusk, der sagde, at han aldrig havde været med sin husbond på Harrestedgaard i fruens fraværelse. Han lagde ikke skjul på, at han havde hentet magisterens kæreste, men på jomfruens befaling, men hævdede, at han var kørt den rette vej til gården, og at fruene da var hjemme. Han havde ikke handlet efter ordre fra magister Didrik og vidste ikke af, at denne skulle have befalet at holde vagt.

Derefter afhørtes endnu en af præstens tjenestefolk; det var tærskeren Jens Sørensen, der dog til ingen nytte var rejst

den lange vej fra Kvislemark til København. Han kunne nemlig intet som helst oplyse i sagen, eftersom han „copulationsdagen stod på loen og tarsk“!

Så kom turen til provsten, der af Wordemann blev afkrævet den ordre, hvorefter han havde foretaget vielsen, og han fremlagde kongens bevilling til vielsen og sagde, at han i et og alt havde holdt sig den efterrettelig.

Til sidst begærede Wordemann, at præsten i Haarslev, hr. Peder Winther, og de bønder, der havde været til stede ved brylluppet, skulle møde for kommissionen. Dette krav blev imødekommet, og ved mødet den 26. marts var hr. Peder første vidne. Han erindrede ikke dagen for vielsen, kun at det var en mandag. Han havde fået skriftlig invitation og nægtede ikke, at man havde bedt ham forrette vielsen, hvis provsten ikke kom, men da det skulle foregå i et fremmed herred, kunne det ikke komme ham ved. Han havde set den kongelige bevilling, men vidste ikke, om moderens samtykke forelå. Ganske vist havde han spurgt magister Didrik derom, men huskede ikke, hvad han fik til svar. På Wordemanns spørgsmål, om han erindrede, at der engang, da han havde betjent fru en og hendes børn i deres saligheds sag, havde været en diskurs mellem ham og fru en om magister Didriks rejse til København, svarede hr. Peder, at de havde drøftet magister Willum (Willum Kruck, sognepræst i Marvede-Hyllinge 1680–90), men måske talen også var faldet på Didrik Grubbe.

Hr. Peder blev derpå spurgt, om han under vielsen havde hørt provsten spørge Anne Elisabeth, om hun forud for brylluppet havde rådført sig med slægt og venner, og hvad hun svarede dertil. Han svarede, at han havde hørt spørgsmålet,

og han mente, hun svarede ja, – „kunne dog ikke ret høre det, såsom hun svarede sagte, og han stod noget langt derfra“.

Albertin ville nu vide, hvad fru kanslerinden havde sagt om magister Willum, men hr. Peder „mente det ej nødvendigt at gøre rede derfor, da det ej kom sagen ved, og manden desuden var død“, og bad sig forskånet for flere spørgsmål.

De to næste vidner, Christoffer Ingvorsen og Søren Larsen, begge fra Kvislemark, havde nok hørt provstens forespørgsel til Anne Elisabeth, men ikke, hvad hun svarede, eftersom stuen var lang, „som vielsen skeede udi“. De havde heller intet set eller hørt til, at der skulle holdes vagt i kirketårnet.

Efter at vidneafhøringen var afsluttet, blev der fremlagt en skrivelse fra fru Margrethe Gjedde til kommissionen. Hun krævede heri, at „denne gerning, den indstævnedede præstemand, magister Didrik Grubbe, mod mit hus har foretaget og forøvet“, kom for retten.

Hun gjorde først gældende, at magisteren havde hendes sal. herre at takke for sin forfremmelse og derfor ikke burde have handlet således imod hende, og dernæst, at han havde været hende og hendes hus betroet, samt at han havde erklæret, at han og hendes datter aldrig ville gifte sig uden hendes minde. Ydermere havde Anne Elisabeth sagt det samme i sine søskendes påhør, „hvorpå hun straks nogle dage derefter med dem og mig gik til Herrens nadver, men hvorledes magister Didrik nu har fordærvet hende udi hendes grove ulydighed mod mig, ses af hans adfærd straks derpå med deres fælles mig ganske uafvidende bryllupsfærd og ægteskabssamling“. Endvidere havde magisteren på en meget usømmelig måde lagt sig efter hendes barn – især „ved hans indsnigelse udi min gård på usædvanlige tider, veje og måder“, og skønt hun be-

stemt havde forlangt at få de ting igen, som var hendes, havde han ikke leveret dem tilbage.

Hun krævede ham nu allerførst dømt til at tilbagegive hendes perler og diamantknapper, og dernæst, at han burde dømmes efter lovens pag. 914, art. 9, „flere sådanne ligesindede til eksempel og afsky“, fordi han efter oplagt råd med sin vogn, heste og tjenerne havde bortført hendes datter. Efter hendes mening var han ikke værdig til at „være i den hæderlige præsteorden, som ikke aleneste burde andre at lære, men endog med godt og skikkeligt eksempel at foregå og ikke mod Guds lov komme børn til at synde mod den lydighed, de forældrene skyldige er, ikke heller sådanne forargelige eksempler at indføre“. Hun mente derfor, at han „i det allerringeste fra det kald burde sættes, hvor den forargelse begået er“. Endelig burde han dømmes til at betale alle omkostninger ved processen.

Om sin datter skrev fru Margrethe, at såsom hun ved denne handel med magister Didrik havde været hende „et ulydigt, umyndigt barn, der i steden for ære og glæde på min høje alderdom har tilføjet mig foragt, sorrig og sygdom, hvorved jeg nu dagligen må sukke“, så ville hun formode, at retten burde fradømme hende al arv efter loven pag. 883 art. 1, – „eftersom jeg aldrig efter denne dag anderledes vil erkende hende end et frafaldent, ulydigt og umyndigt barn“.

Også provsten Povl Munchgaard fik det glatte lag, fordi han uden hendes vidende og vilje havde forrettet vielsen, og den vrede frue forlangte, at han skulle give hende en uforbeholden redegørelse.

Kommissionen ønskede dog at høre flere vidner, og den 15. april mødte degnen fra Haarslev Niels Bisgaard, der indrømmede, at han på vielsesdagen havde været oppe i kirke-

tårnet, men „ingenlunde for at observere noget, såsom han ikke var buden derom af nogen“. Mere vidste han ikke at sige.

Fra provsten forelå kun et skriftligt indlæg, hvori han skød sig ind under den kongelige bevilling til vielsen og henviste til, at jomfruen var sin egen værge, „på hvilken grund jeg tryggelig bygger imod alle upassionerede, ydmygelige formodenheder“.

Didrik Grubbe og hans hustru, der var rejst til København for at være til stede, udeblev alligevel, idet de undskyldte sig med, at de var trætte efter rejsen, og Albertin fremlagde derfor magisterens skriftlige redegørelse, hvori han svarede på den velbårne fru svigermoders påstande. Hans indlæg var dygtigt skrevet, undertiden lidt ironisk, når han kom ind på „den såkaldte store sorg“, de skulle have voldt hende, og som nok – efter hans mening – kunne vende sig til fryd og glæde. Med klare ord imødegik han fruens krav om straf for ham og hans hustru og oplyste iøvrigt, at fruene ikke kunne være uvidende om, hvilke tanker de gik med, eftersom velbårne Anders Trolle til Trolholm havde lovet at tale deres sag hos hende, hvilket han også havde gjort. Hvad bekostningen angik; da fandt han, at kanslerinden næppe var beføjet til sådan en procedure.

Derefter fremlagdes Anne Elisabeths ansøgning og kongens bevilling, at hun måtte være sin egen værge, og det bestemtes, at ved det næste møde i kommissionen, som skulle holdes 4 dage senere, skulle begge parter give møde.

Det skete dog ikke. Fru Margrethe udeblev uden forklaring og nøjedes med at sende en længere redegørelse, hvori hun over for provsten gjorde gældende, at han under vielsen ikke havde holdt sig til ritualen og derfor burde dømmes i overensstemmelse med hendes tidligere indlæg.

Hun var iøvrigt af den formening, at Kongelig Majestæt ikke ved sin bevilling havde tilladt, at Anne Elisabeth tvært imod loven måtte undvige fra sine forældres hus, og hvad hendes diamantknapper og perler angik, da kunne hun ikke fragå, at de godt kunne gå under klæders navn, men „de burde billigen igen skaffes“. Endvidere fremsendte hun attester fra datteren Sophie Amalie og sønnerne Erik og Vilhelm Carl Vind angående Anne Elisabeths ord om, at hun ikke ville gifte sig med magister Didrik. Disse attester skulle dog blive uden betydning, idet Vilhelm Carl Vinds attest ikke kunne tages for gyldig, da den ikke var skrevet på det forordnede papir, mens Erik Vind afsvækkede sin ved at oplyse, at Anne Elisabeth til sin moder havde sagt, at hun ikke selv vidste, hvad hun kunne få i sinde.

Derefter gjorde Albertin på Didrik Grubbes vegne indsigelse imod, at han og hans kæreste stadig skulle rejse den lange vej til København, eftersom der fra modparten intet nyt var fremlagt i sagen, men kun gentagelser, og modparten ikke selv var mødt. Wordemann henviste til fruens svaghed og bad derpå om tilladelse til at afhøre magister Quirinus Kruck, der, efter at eden var ham forelæst af lovbogen, svor og vandt med oprakte fingre ej at fordølge, hvad der var ham vitterligt i denne sag.

Magister Kruck udelukkede i sin lidt omstændelige rede-gørelse for, hvad der set med hans øjne var sket den 6. oktober 1691, ikke muligheden af, at bruden var hentet til Kvislemark med præstens heste og vogn, men han vidste intet deraf, havde ikke hørt magister Didrik give nogen ordre dertil og havde heller ikke givet agt på hestene, da hun kom, eftersom han på det tidspunkt gik og talte med provsten, om hvem han vidnede, at han ved vielsen havde overholdt alle formalia efter

ritualet, og at brudefolkene begge svarede ja dertil. Han kendte intet til, om der var blevet holdt vagt under vielsen; han havde godt nok set nogle bønder, der sad i en stue og „finge mad og øl“, men vidste ikke, om man kunne kalde det at holde vagt! Han sluttede sit vidneudsagn med at sige, at magister Didrik aldrig havde rådført sig med ham om sit forehavende.

Brostrup Albertin krævede nu, at velbårne Anders Trolle skulle indfinde sig for kommissionen og vedstå, hvad magister Grubbe havde oplyst i sit indlæg; men han mødte ikke; derimod fremsendte han en skriftlig attest, hvori han indrømmede, at han på Grubbes anmodning havde bedt fru Margrethe om at lade de to komme sammen i ægteskab, men om måden og tiden kunne han intet huske, da det var længe siden. Han vidste dog, at fruene ikke samtykkede deri, men optog det som en uheldig ting. – Albertin fandt ikke denne attest tilstrækkelig, men mente, at Anders Trolle burde have givet møde; derefter fremlagde han sit svar på fruens to indlæg. Han forsvarede heri de nygiftes handlemåde, gjorde gældende, at eftersom de havde berådet sig med hinanden og med Gud, så havde de også handlet ret deri, og påstod dem fri for fruens klage at være.

Sagen blev derefter optaget til dom.

I den følgende tid blev der udfoldet store anstrengelser for at få parterne forligte. Navnlig Didrik Grubbe gjorde sig megen flid for at komme til en forståelse med sin svigermoder, men forgæves.

Den 19. oktober 1691 faldt så kommissionens kendelse, idet man dog forudskikkede en beklagelse af, at det ikke var lykkedes at få et forligelsesmål i stand. Retten fandt det ikke bevist, at Anne Elisabeth skulle have svoret på, at hun ikke

ville gifte sig med Didrik Grubbe, heller ikke, at han selv havde bortført sin kæreste fra hendes moders hus, „mindre at han sådant med vold eller uret havde begået“. Derfor mente kommissionen ikke at kunne følge „velbårne fru kanslerindens irettesættelse“, men „magister Didrik for hendes tiltale i så måde fri at være og hans hustru Anne Elisabeth Vind at nyde og beholde sin tilfaldende arvedel nu og fremdeles efter Kongelig Majestæts lov og ret af hendes faders sal. Holger Vinds oprettede testamente frit og uden hinder i alle måder. – Dog eftersom magister Didrik befindes dette hans forehavende ægteskab ikke aldeles så sømmeligt, som ske burde, at have foresat og fuldbragt, særdeles at han om nattetide ved usædvanlig vej og måde er indgangen til hans kæreste, hvilket en præstemand ej vel kan anstå, og samme dog ved et af Harrested birketing den 25. november 1690 udstedt tingsvidne klarligen er overbevist, da tilfindes han for samme sit forhold at give til fattige præsteenker her i stiftet 300 rigsdaler“. – Det eneste, fru Margrethe opnåede ved denne langsommelige proces, var, at „de runde perler og diamantes knapper“, som hun nægtede at have givet sin datter, skulle tilbagegives, da de kun var hende „til en tid lånte“.

Hvad hans velærværdighed provsten angik, da blev han pure frikendt.

Dermed var så denne pinlige sag, hvor så nære slægtninge som moder og datter havde stået hinanden hårdt imod – den ene for sin adelige æres, den anden for sin kærligheds skyld –, ført til ende, og Didrik Grubbe kunne sammen med sin hustru slå sig til ro i deres præstegård og indrette sig på de vilkår, som i hine tider var præstefolk beskåret. De kunne nu høste lønnen for al deres stræben, for deres seje, målbe-

vidste arbejde for at komme sammen i ægteskab. Allerede i juli 1691, altså endnu mens processen sled sig hen, blev deres første barn født. Det var en datter, som i dåben fik sin mormoders navn, og i de år, som fulgte efter, øgedes børneflokket støt.

Det skal siges til Didrik Grubbes ære, at skønt den dramatiske historie om, hvordan han indtrådte i ægtstanden, er hentet ud af kommissionens protokol, så blev han i tiden derefter en meget sjælden gæst i retsprotokollerne og i regelen kun for det godes skyld. Når hans navn således forekommer i den gejstlige justitsprotokol for Øster Flakkebjerg herred tre gange i året 1696, så var årsagen den, at han havde været lavvæрге for sin forgænger Anders Klynens tre yngste børn, Magdalene, Lotte og Christian, og i den egenskab taget vare på deres fædrene og mødrene arv. De var alle blevet myndige og havde fra Didrik Grubbe modtaget deres arvelodder, for hvilke de næsten samtidigt meddelte ham rigtigt afkald og kvittering. Alle tre afkald var behørigt bevidnet af deres ældre brøder Frederik Klyne, som på det tidspunkt var hører ved latinskolen i Helsingør. Kort tid efter måtte Grubbe give møde i Marvede præstegård, hvor provsteretten var sat, for der som lavvæрге for „den hæderlige og gudelskende matrone Øllegaard sal. hr. Anders Evertsens“ fra Førslev at fastsætte den pension, som den nye præst, Claus Castan, skulle yde hende.

Forholdet til nabopræsterne synes at have været særdeles godt, men det hændte dog alligevel, at de lærde blev uenige: Den 15. februar 1699 indstævnedes magister Didrik og magister Søren Lollike, der tidligere havde været præst i Haarslev-Ting Jellinge, men som 1690 havde fået det federe kald i Marvede-Hyllinge, hinanden for nogle skrivelser, der var pas-

seret imellem dem. – Der blev dog ingen sag ud af den stævning, for inden provsteretten nåede så vidt, var de indbyrdes forligte og havde bedt hinanden om forladelse, „så at al uenighed skulle være ophævet og al broderlig og naboelig kærlighed sluttet imellem dem“. De måtte så love hinanden efter denne dag ikke at give nogen anledning til uenighed, da sagen så atter ville være af sin fulde værdi og stå åben til påtale. Det er sandsynligt, at forliget kom i stand ved forsonlighed fra Didrik Grubbes side, thi den gode hr. Søren har i den gejstlige justitsprotokol og landemodeakterne efterladt sig det indtryk, at han var både stridbar, rethaverisk og vanskelig at komme til rette med.

Den 3. juni 1700 var Grubbe igen part i en sag, som vist nok også ebbede ud og blev til intet. Han havde nogen tid i forvejen købt en hest af Anders Trolle til Trolholm, og nu stævnedes denne ham for provsteretten, fordi der stadig resterede en del af købesummen. Magisteren mødte selv og udtalte over for retten sin undren over, at han kunne blive indstævnet af Trolle for slig en post, eftersom han altid havde været og endnu var hans intime ven og velynder. De var svogre, idet Anders Trolle var gift med Anne Elisabeth Vinds søster Charlotte Amalie. Han ville modbevise påstanden for herredstinget, sagde han. – Der høres dog ikke mere til denne sag.

Som før nævnt udgav Grubbe i 1684 en salmedigtning under titlen „Sjælens åndelige harpeklang“, og da han nu efter 1690 var faldet godt til i så vel præstegerningen som ægteskabet, fik han atter stunder til at tage sine videnskabelige, lærde og poetiske sysler op. I 1696 kunne han udsende 2. part af „Sjælens åndelige harpeklang“ med dedikation til kong Christian den Femte. Bogen, der var forsynet med latinsk forteale, vidner både om stor lærdom og om et virkeligt poe-

tisk gemyt. Salmerne var til dels ordnede efter søndagevangeliene og viste, at han var en moden personlighed med evne til at udtrykke sig fyndigt og med vægt. Han omtales da også af sin samtid som „en god filolog i almindelighed og poet i særdeleshed“. Men tiltrods herfor formåede Grubbe ikke at slå sit navn fast som salmedigter. Ikke én af hans salmer blev bevaret i de danske salmebøger. Hans store samtidige, Kingo, overskyggede klart alle tidens små poeter.

Muligvis faldt det også efterhånden Grubbe vanskeligt at afse den fornødne tid til filologiske og poetiske sysler, eftersom han fra 1693 havde fået et ret omfattende jordegods at råde over. Senest dette år må der være kommet en forsoning i stand mellem ham og svigermoderen, idet fru Margrethe den 11. juni tilskødede ham Gerdrup hovedgård i Eggeslevmagle sogn med det tilliggende bøndergods som Anne Elisabeths arvepart. Denne gård, der tidligere havde tilhørt Joachim Frederik Vind, Holger Vinds broder, blev ved hans død 1687 udlagt til fru Margrethe Gjedde, til hvem den i flere år havde været pantsat. Både hovedbygning og ladegård nævnes ved denne lejlighed som meget forfaldne, og inventaret siges at være ganske fordærvet, så gården var uden tvivl meget forsømt, da Didrik Grubbe overtog den.

Han viste sig dog som en foretagsom og driftig godsherre. Gerdrup, hvis hartkorn ansloges til 64 tdr., havde et bøndergods, der bestod af ialt 39 gårde og 16 huse, hvoraf de fleste lå i de nærmeste landsbyer; der lå dog 7 gårde så langt borte som i Spjellerup, en i Menstrup, en i Bendslev og en i Haldagermagle. Hertil kom det halve af jus patronatus til Boeslunde sogn med konge- og kirketienderne. Dette jordegods øgede Grubbe i de følgende år. Allerede 1694 købte han 3 ødegårde af kronen, i Frankerup, Eggeslevmagle og Torpe,

og i 1696 købte han den ene af vangene, Lillevang, i landsbyen Lyngby, som svenskerne i 1658 havde afbrændt og lagt aldeles øde. Denne vang, der allerede i Vinds tid blev dyrket under Gerdrup, havde godt 37 tdr. hartkorn og kostede magisteren 1100 rdl. i rede penge. Han fik samtidig tilladelse til at lægge det under Gerdrup hovedgårds takst og nyde samme friheder og benådninger deraf som af Gerdrups oprindelige hartkorn. Lyngbys to andre vange, Grønhøjsvang og Søndervang, skulle også have været solgt, men det lykkedes ikke. Grubbe, der ikke ville, eller ikke mægtede at købe dem, fik det i stedet ordnet således, at han og hans arvinger fik dem i fæste og leje til Gerdrup mod en årlig ydelse på 50 tdr. byg, som skulle leveres til amtsskriveren på Korsør slot. Endelig købte han i 1698 de agre i Lillevang, der lå til den gård i Lyngby, som Høve præstekald ejede.

Det skulle snart vise sig, at Grubbe havde båret sig klogt ad, da han undlod at købe Grønhøjsvang og Søndervang. Godspriserne var nemlig i disse år stærkt nedadgående, og i 1701 kunne han købe disse to vange for ca. 10 rdl. pr. tønde hartkorn, mens han 5 år før havde måttet give ca. 30 rdl. Ganske vist fulgte der ikke sædegårdsfrihed med, men der bevilgedes ham 4 års frihed for skatter og 3 års frihed for tiende. Grubbe slog til og fik for 615 rdl. skøde på 61 tdr. hartkorn i de to vange, og dermed ejede han hele Lyngby bymark, fraregnet et par jordstykker, der var beregnet til særlige formål.

Al denne jord havde imidlertid ligget udyrket hen i mere end 40 år; den var mennesketom og øde, og kun kvæget fra de omliggende landsbyer havde haft sin gang der, så der forestod et enormt opdykningsarbejde. Til at begynde med blev de tilkøbte jorder drevet sammen med Gerdrups, og det blev

derfor nødvendigt med flere hovbønder, hvis denne kraftige jordforøgelse skulle kunne svare sig. Som nævnt havde Didrik Grubbe allerede i 1694 købt 3 gårde, og i 1701 erhvervede han yderligere 7 gårde, nemlig 2 i Sønderup, 2 i Egerup, 2 i Lindeskov og en i Sørbymagle. Han købte dem af en oberst Lützou – formentlig en søn af amtmand over Korsør og Antvorskov amter, Hugo Lützou.

Der er ingen tvivl om, at Didrik Grubbe, samtidig med at han var en evnerig videnskabsmand og en lærd præst, også var en dygtig godsbesidder, der forstod at handle i det rette øjeblik og forøge og afrunde sine besiddelser, så han fik så meget ud af driften som overhovedet muligt. Om hans behandling af de fæstebønder, der var ham underlagt, vides der kun meget lidt, men da han som præst levede mellem bønder og vel derfor skulle have mulighed for at forstå deres vilkår, tør man vel formode, at han øvede ret og skel, som rimeligt var. I hvert fald haves der eksempler på, at han ikke så igennem fingre med sine fogeder, når de gik for hårdhændet til værks over for bønderne.

Den 10. august 1701, da bønderne under Gerdrup var til hove for at høste, slog ladefogeden Corfitz Laursen en husmand ved navn Søren Rasmussen så hårdt med en høtyv, at han faldt til jorden som en død. Han kom ganske vist til sig selv igen og var siden, da han nogenlunde var kommet til hægterne, atter på hovarbejde, men helt rask blev han ikke. En måned senere blev han syg og døde, og på sit dødsleje sagde han, at det var Corfitz Laursen, der var hans banemand. Da denne beskyldning kom magister Didrik for øre, rejste han sag mod sin ladefoged. Hvordan der dømtes ved hjemtinget, vides ikke, da tingbøgerne fra Flakkebjerg herred ikke er bevaret, men på Sjællandsfars landsting blev Corfitz Laursen

frifundet for at have forøvet drab på Søren Rasmussen, men fordi han „uforsvarligt og ubehændigt“ havde overfaldet og slået Søren Rasmussen, blev han dømt til efter loven at skulle bøde 2×40 lod sølv og desuden for næveslag, stavhug og andre sår 3×3 og 2×6 lod sølv.

Det blev ikke Didrik Grubbe forundt at følge den forøgelse af bøndergodset op, som han i 1701 havde påbegyndt. Han, der set med vor tids øjne endnu var en mand i sin bedste alder, var rent helbredsmæssigt svækket, og da han efter høst 1702 var i København – måske for at søge lægehjælp – døde han „under lægernes kur sødeligen“, da han „af skørbug, svindsot og en tilstødende vattersot var langsom udmattet“. Det skete den 27. september, og han var da „i sit ægteskabs 12., embedes 16. og alders 47. år“. Hans lig blev ført til Boeslunde kirke, som han var medejer af, og stedt til hvile i en åben begravelse i sydkapellet, hvor der ophængtes en tavle over ham med et gravvers, forfattet af Laurids Thura (se årbog 1912, s. 129), samt en gravskrift, der affattet i tidens svulstige sprog opregnede hans levnedsløb og fremhævede hans fortjenester.

Han overlevedes af sin hustru Anne Elisabeth Vind, med hvem han, ifølge ovennævnte gravskrift, „levede et fornøjeligt og meget kærligt ægteskab, af Gud frugtbargjort med 9 planter, den 10de, da faderen var død, liggende ved moders hjerte“. Dette sidste barn, en datter, blev den 3. april 1703 døbt i Eggeslevmagle kirke og kaldt Diderica Elisabeth. – Hans død var naturligvis et stort tab for Anne Elisabeth Vind, men hun fik næppe megen tid til sorg, da hun havde mange ting at tage vare på. Den store børneflokk, 9 døtre og en søn, krævede sit, det omfattende jordegods ligeså, hvortil kom afviklingen af hjemmet i Kvislemark præstegård. Dette lå

iøvrigt først for. Allerede den 4. november 1702 blev der kaldet en ny præst til Kvislemark-Fuirendal. Han hed Mads Hemmingsen, var jøde og havde hidtil været kapellan i Hammel. Der gik næppe ét år hen, før han gerådede i strid med forgængerens enke, og stridens årsag var naturligvis af økonomisk art. Dengang havde en præsteenke nemlig lov til at bo i præstegården et år efter mandens død, det såkaldte nådsensår, og hun var i den tid sikret en vis del af den nye præsts indkomst, ligesom denne, når nådsensåret var omme, havde pligt til at udrede en pension til enken.

Om nu hr. Mads har ræsonneret som så, at Anne Elisabeth Vind ikke havde disse penge behov, eftersom hun var velstående, får stå hen. Han prøvede i hvert fald at forholde hende, hvad der var hendes ret, og det var hun ikke uden videre til sinds at finde sig i. Den 3. oktober 1703 indklagede hun hr. Mads for provsten, fordi han ikke havde ydet hende den pension, hun kunne tilkomme i nådsensåret. Da det ikke hjalp, kom sagen for landemodet, der den 13. august 1704 dømte ham til at betale. De havde dog også andre mellemværender, og i september, altså kun en måned efter, at landemodet havde afsagt sin kendelse, måtte fruén igen gå til provsten, denne gang angående en kapital på 550 sldl., som han havde givet hende en obligation for. Den 8. oktober faldt provsterettens kendelse, der pålagde præsten at erlægge det fulde beløb til Anne Elisabeth Vind.

Der var dog åbenbart intet at stille op med den genstridige præst. I juli 1705 indstævnedes han igen for den ydelse, han i nådsensåret havde unddraget hende; den endelige dom faldt i Kvislemark kirke den 29. december samme år, og hr. Mads fik et nyt tilhold om at betale fruén hendes fordring. Det drejede sig om 70 sldl. 2 mk. 15 sk., „som ikke i mindelighed

havde været til at erholde". Kort efter døde præsten, og det vides ikke, om fruén fik sine penge.

Anne Elisabeth Vind havde da også andre og vigtigere ting at sørge for, idet hun uden tvivl så det som sin opgave at videreføre det arbejde, hendes afdøde ægtefælle havde påbegyndt. Hun opnåede først at få sædegårdsfrihed for de sidst tilkøbte jorder under Lyngby, idet der under 24. november 1703 udgik et åbent brev, hvorved der bevilgedes hende og hendes børn „at nyde hendes hovedgård Gerdrupgaard og gods med samme privilegier som adelen eller Københavns indbyggere“. Foreløbig drev hun Gerdrups og Lyngbys jorder „i ening“, som det hedder, og da hun var en meget dygtig godsstyrer, blev hun den virkelige skaber af hovedgården Lyngbygaard. Det var dog vist først efter 1720, da et stort køb af bøndergods var bragt i orden, at den egentlige opdyrkning af Lyngbys vange kom i gang. Den 3. juni 1720 udstedtes der skøde til kongen fra Anne Elisabeth Vind på 2 gårde i Sønderup og en i Egerup, 3 i Bjerup og 2 i Vemmeløse samt en gård i Sørbymagle for ialt 2282 rdl. Den 29. juli samme år fik hun skøde på noget ryttergods udlagt fra regimentsdistrikterne og købt på offentlig auktion. Det drejede sig om 4 gårde i Eggeslevmagle, 10 i Sønderup samt et hus, 2 gårde og 2 bolssteder i Lindeskov, 3 gårde og en have i Atterup, en gård i Egerup og en i Bøgebjerg Østerby (Øster Bøgebjerg), ialt godt 208 tdr. hartkorn for 8305 rdl., et beløb, der var større end hendes oprindelige bud, som kongen ikke ville approbere, men som i henhold til en af hende indgiven ansøgning forhøjedes ved kgl. resolution af 19. februar 1720.

Samme år mødte fruén en del modstand fra bønderne i Eggeslevmagle og de omliggende byer. Allerede i 1703 havde hun til tinge ladet aflyse alle ulovlige veje og stier på Lyngby

og Gerdrup enemærker, men først nu tog hun fat på at nedlægge vejene. Under dette arbejde lod hun en bro over et vandløb opbryde, og som en følge heraf kom det til en proces, hvorunder bymændene i Faardrup og Snekkerup gjorde gældende, at vejen, der gik over broen, var deres rette købstadvej. Det var imidlertid ikke rigtigt, så de tabte sagen.

Der opstod dog snart en ny retssag, oprindelig som følge af en strid om en udpantning for istandsættelsen af et stykke gærde mellem Lyngby og Eggeslevmagle bymarker, men som sagen udviklede sig, kom den også til at dreje sig om fruens ret til at ændre dyrkningsmetoderne i Lyngby-markerne. Af de tingsvidner, der blev optaget til belysning af sagen, får man et klart billede af den dygtighed og energi, hun udviste som godsstyrer. – Der havde fra gammel tid bestået et vist fællesskab mellem Eggeslevmagle og Lyngby i brugen af overdrev og fælleder. Således kunne degnen i Faardrup, der var barnefødt i Eggeslevmagle, oplyse, at i hans barndom havde hans hjembys bønder lige så tit malket deres køer på Lyngby mark som på deres egen, og derfor havde de også, når vangene stødte op til hinanden, og der groede korn på begge sider af skellet, eller når ævret var opgivet, været fritaget for at hegne mellem markerne. Men nu forlangte fru, at gærderne skulle være i orden overalt både sommer og vinter, og hun tog ydermere optagningspenge, når der kom fremmede kreaturer ind på Lyngby mark. Sagen var den, at hun helt havde ophævet det gamle trevangsbrug i Lyngby og i stedet opdelt de tre vange i mange marker og indelukker; hun gjorde derfor vang og fællede, som det passede hende – til bøndernes store ærgrelse, idet de derved fik større ulemper og øget arbejde med at holde gærderne i stand; de hævdede, at hun ikke drev jorden ordentlig „som andet fornuftigt folk“. – Der er dog

ingen tvivl om, at denne nye dyrkningsmåde var til stor fordel for den fremsynede frue, der personligt tog stærk del i sagen, hvilket forøvrigt provokerede bøndernes prokurator til at fremføre den gamle sandhed, at mands list er vel behænde, men kvindeliste er uden ende. Ganske vist tabte Anne Elisabeth Vind sagen om udpantningen, men hun havde den triumf, at det i domspræmisserne blev slået fast, at Lyngbys jorder var blevet solgt til hendes mand sådan, at hun kunne dyrke dem, som hun ville, uden at spørge hverken præst eller bymænd i Eggeslevmagle.

Anne Elisabeth Vind overlevede Didrik Grubbe i mere end 25 år. Hun døde på Gerdrup den 12. november 1727 og blev bisat ved sin mands side i Boeslunde kirke. På hendes kiste var der rimede indskrifter: „Klagemaal over den døde af 10 børn“, „Trøst fra den døde“ og „Ære over den døde“. I 1808 blev hendes og Didrik Grubbes kister sammen med 8 andre der også rummede ejere af Gerdrup, fjernet fra kirken og nedsat på kirkegården.

I 1728 solgte hendes dødsbo ved auktion Gerdrup og Lyngbygaard for 28110 rdl. til sønnen Holger Grubbe, der 1729 afstod den for 26000 rdl. til den yngste søster Diderica Elisabeth Grubbe, der som nævnt var født efter faderens død. Begge gårde gik dog ret hurtigt over på andre hænder. Flere af børnene bevarede iøvrigt en vis tilknytning til den egn, hvor deres forældre havde levet og virket. Den ældste datter Margrethe blev gift med monsieur Rasmus Mandix i Slagelse, død 1734 på Gerdrup, Regitze Sophia med kommerceassessor Svend Krag, der døde som byfoged og postmester i Skælskør, Anne, der var gift med to på hinanden følgende præster i Boeslunde, 1° med magister Alexander Grønvald og 2° med Jacob

Heerfort, og Christiane Charlotte, der blev gift med en officer, Poul Mathias Harbou, og som en tid boede i Kirkerup. Den eneste søn, Holger Grubbe, boede nogle år på Lyngbygaard, men døde kort efter som kaptajn uden at efterlade sig mandlige arvinger. – Mærkeligt nok synes ingen af Didrik Grubbes og Anne Elisabeth Vinds børn at have arvet forældrenes energiske vindskibeligbed eller deres målbevidste dygtighed. De synes stort set at være forsvundet i ubemærketheden.

KILDER:

Utrykte: Lengnicks kirkebogsudrag fra Kvislemark-Fuirendal i Rigsarkivet. – Gejstlig justitsprotokol for Øster Flakkebjerg herred 1685ff, Eggeslevmagle kirkebog 1702ff og Stenfeldts landmodeakter i Landsarkivet. – Thotts fol 1207: Proces og dom 1691 i anledning af fru Margrethe Gjeddes klage over hendes datter Anne Elisabeths giftermål med magister Didrik Grubbe“ i Det kgl. Bibliotek.

Trykte: Traps Sorø amt, 1954, s. 862ff. – Kronens skøder III, s. 124, 210, 243, 321 og 382. – Kronens skøder IV, s. 91 og 114. – Personalhistorisk Tidsskrift 1936, s. 111–13. – Danmarks kirker, Sorø amt, s. 766. – Seehusen: Optegnelser om Lyngbygaard og Gerdrup. 1869, s. 29ff og 90f. – Dansk biogr. Leksikon VIII, s. 340. – Wibergs præstehistorie II, s. 270. – Jacobsen: Fuirendal sogns historie. 1934, s. 57f. – Gunnar Olsen: Træhesten, hundehullet og den spanske kappe. 1960, s. 91f. – Danske slotte og herregårde, Sorø amt, s. 540f og 543–46. –

Søren Klestrup og hans Tid

Af Niels Fr. Rasmussen.

Fæstebondens Søn der blev Godsadministrator, men dog ikke glemte Bondens Sag

Født i Klæstrup d. 8/2 1737. Ridefoged paa Herregaarden Refsnæs 1762. Inspektør paa Giesegaard 1766. Gift d. 30/7 1779 med Claudine Marie Neergaard. – Død paa Giesegaard d. 9/4 1801.

I de fleste større landbohistoriske Bøger, baade af ældre og nyere Dato, vil man finde Navnet Søren Klestrup nævnt og som oftest en kort Omtale af de Skrifter, hvormed han i 1782 deltog i den offentlige Debat om Landboreformerne.

Jeg kendte derfor lidt til Søren Klestrup, ogsaa før jeg begyndte at hente min Hjemegns Historie frem af Giesegaards Arkiv, som i meget stort Omfang er afleveret til Landsarkivet i Kbh. – og da jeg har koncentreret mit Arkiv-Arbejde til Tiden omkring Landboreformerne, – netop den Tid Søren Klestrup virkede paa Giesegaard, saa er det naturligt, at han maatte blive en central Skikkelse i det efterhaanden righoldige Materiale, jeg har samlet om Giesegaard Gods' Historie.

Jeg er derfor Historisk Samfunds Bestyrelse taknemlig, fordi man har givet mig Lejlighed til, her i Aarbogen, at fortælle om denne betydelige Mands Liv og Virke, – jeg haaber, at Artiklen vil vise, at han fortjener at mindes.

I første Halvdel af 1700-Tallet boede Bonden Niels Nielsen i en Gaard i Klæstrup, Vokslev Sogn (Jylland). Gaarden

var Fæste under Herregaarden Pandum. Niels Niensens første Hustru og hendes Data kendes ikke paa Grund af, at Kirkebøgerne er brændt, men fra Skifteprotokoller ved man, at der i Ægteskabet var Børn.

Søren Klæstrup

Efter sin første Hustrus Død giftede N. N. Klæstrup sig før 1737 med Kirsten Sørensdatter, hvis Herkomst heller ikke kendes; i dette Ægteskab fødtes 3 Sønner. -- a. Søren Klæstrup født 8/2 1737. -- b. Christen Nielsen Klæstrup f. ca. 1739. -- c. Peder Nielsen Klæstrup f. ca. 1741. Niels Nielsen døde i August 1746, og ganske kort Tid efter hans Død maa Enken have giftet sig med Anders Jensen, der sikkert var fra Egnen. I dette Ægteskab var 2 Børn, en Dreng og en Pige.

Kirsten Sørensdatters Søn og Anders Jensens Stedsøn, Søren Nielsen Klæstrup, kom i en Alder af godt 25 Aar til Herregaarden Refsnæs i Komdrup, hvilken Gaard paa dette Tids-

punkt ejedes af Fru Mette Cathrine Bay, fra 1753 Enke efter Hans Fædder, der i 1742 havde købt denne Herregaard. En Undersøgelse af Refsnæs Gods' Skifteprotokol 1730–1814 har vist, at 22/3 1762 optraadte endnu en Anders Andersen Kiær som Skifteforvalter paa „Madame Fædders Vegne“, men den 16/10 1762 og fremover er det stadigvæk „Søren Klestrup paa Refsnæs“, som mødte for Madame Fædder i denne Bestilling, og de i Skifteprotokollen indførte Skifter er præget af hans sikre Haandskrift. Skønt han ialt har indført 26 Skifter i Protokollen, nævner han uprætentiøst stadigvæk sig selv som „Søren Klestrup paa Refsnæs“, og kun under 13/9 1764 og 12/12 1764 skriver han henholdsvis „Fogden Søren Klestrup paa Refsnæs“ og „Ridefogden Søren Klestrup paa Refsnæs“.

Hvilken Uddannelse og hvilke Forbindelser, der har været til Stede, for at Fæstebondesønnen Søren Nielsen Klæstrup fra Vokslev kunde bestride og opnaa Stillingen som Ridefoged hos Madame Fædder paa Refsnæs, vides ikke. En Undersøgelse af Aalborg Kathedralskoles Protokol over Disciple 1748–58 har vist, at han i hvert Tilfælde ikke har været Elev i denne Skole.

Sandsynligvis har han nydt en eller anden Form for fri Undervisning, -- dette synes at fremgaa af den Motivering, hvormed hans Enke ved sin Død i 1823 har testamenteret Halvdelen af sin afdøde Mands Bibliotek til Aalborg Stifts Bibliotek: „At da hendes salig Mand Søren Klestrup havde i sin tidligste Ungdom tilbragt en lang Tid i Aalborg, og der under kyndige Mænds Veiledning erhvervet sig de Kundskaber, som han siden mere udviklede (og) havde saa megen Nytte og Fortøjelse af --- saa fandt hun det passende til taknemlig Erindring, at fondere Aalborg Stifts Bibliotek Halvdelen af hans Bogsamling.

Vokslev Kirkebog meddeler, at Søren Klestrups Moder: „Anders Jensens Kone i Klæstrup blev begravet d. 10/6 1772 — — — 61 Aar gammel. Ved det paafølgende Skifte, der afsluttedes Lørdagen d. 15/8 1772, blev der fremlagt en Deklaration fra hendes ældste Søn Søren Klestrup; den lyder,“

Den mig efter Skiftebrev af 12. September 1746 efter min Salig Fader tilkommende Sølv Ske, vil jeg anse at være den, som der skal være gjort Spænder af til min Broder Niels Andersen, og saaledes skænker jeg ham samme. Sølv Bægeret forærer jeg min Søster Kirsten Andersdatter og Pengene, ti Rigsdaler, som mig er tillagt ved bemeldte Skifte, giver jeg mine Brødre Christen og Peder, saa de, i Steden for mig, indtræder i den Rettighed jeg til benævnte Poster tilkommer og har efter berørte Skiftebrevs Formelding.

Den Gæld, min Stiffader har angivet at være i til mig, som nok er Elleve Rigsdaler, forlanger jeg intet mere for, end jeg har faaet, og dersom han selv synes at skyldte nogen Erkendtlighed derfor, og han vil vise samme imod mine tvende Brødre eller imod de Trængende af mine ældre Søkende, skal sligt forpligte mig til samme Taknemlighed, som Erkendtligheden blev vist imod mig selv. Iøvrigt har jeg slet indtet imod, at Skiftet efter min Salig Moder til næste Samling sluttes, da jeg for min egen Deel ikke forlanger een Skilling, men ønsker kun at der bestandig maa være Kærlighed og Samdrægtighed imellem min kære Fader og Søkende, samt imellem disse sidste indbyrdes, da jeg altid vil glæde mig over at gøre alt muligt til deres Lycksaligheds Befordring.

Giesegaard, d. 25. Juli 1772.

S. Klestrup.

Et saadant Storsind, bilagt med Kontanter i Form af Afkald paa Arv, taler sit eget smukke Sprog. Det vides ikke, om der efter Moderens Død har været nogen Forbindelse imellem Klestrup og Slægten derhjemme i Klæstrup.

1765 kom S. Klestrup til Giesegaard, de nærmere Omstændigheder ved hans Ansættelse her er det ikke lykkedes at op-

spore, men det vides, at han det første Aars Tid arbejdede sammen med den hidtilværende Inspektør paa Godset, Herr. Jacob Jæger. Først fra d. 1/5 1766 overtager Klestrup Ledelsen af dette store sjællandske Gods.

Inden vi gaar nærmere ind paa Klestrups mangesidede Virke paa Giesegaard, er det dog nok nyttigt at redegøre for de særlige Omstændigheder og Vilkaar, som han her fik at arbejde under.

Da Klestrup i 1765 kom til Giesegaard, var dette Gods et saakaldt Stervbo efter den i Aaret 1760 afdøde Besidder Grevinde Anne Sophie Schack.

Grevinden havde udset sin Stedsøns Søn, Greve Fr. Chr. Schnack, til at arve Godset, men inden dette kunde ske, blev det administreret af to københavnske Jurister, d'Herrer Sevel og Anchersen.

I denne Periode har Klestrup sikkert været ret suveræn i sin daglige Ledelse af Godset, og en Pakke Indberetninger fra hans Haand, som er bevaret, giver gode Oplysninger om Tilstanden paa Godset i denne Periode.

I Aaret 1771 fik Grev Schack endelig Bevilling til selv at overtage Driften af Giesegaards Gods. Greven var da 36 Aar og fuld af Iver for Gennemførelse af Reformer, ogsaa i Bøndernes Stilling. Da Grev Schack som Regel boede paa Giesegaard, er Forhandlingerne mellem ham og S. Klestrup om Godsets Ledelse vel oftest foregaaet mundtligt, og vi har derfor ikke et tilsvarende Kildemateriale som i den foregaaende Periode til at følge Udviklingen. Et Brudstykke af en Dagbog, som Greven har ført, vidner dog om et godt og frugtbart Samarbejde imellem Schack og Klestrup. 1790 døde imidlertid Greve Fr. Chr. Schack, og da hans Søn Knud Bille Schack endnu ikke var myndig, blev som hans Formyndere udnævnt

Onkelen Major Axel Rosenkrands paa Sybø Søgaard.

Med Major Rosenkrantz kom Reaktionen i Højsædet paa Giesegaard. Ifølge Overleveringen var Majoren en raa og brutal Herre, der paa sit eget Gods gjorde rigelig Brug af Træhesten og iøvrigt søgte at forhale Landboreformerne det mest mulige.

En stor Pakke Breve fra Klestrup til Major Rosenkrantz giver os Mulighed for at følge denne Periode ret nøje, og der kan herefter ikke være Tvivl om, at disse Aar var baade pinagtige og brydsomme for Klestrup, og bedre blev det ikke, da den unge Greve i 1799 selv traadte til.

Ledelsen af et saa stort Gods som Giesegaard var en alsidig og meget krævende Gerning, men Klestrup gik til den med Iver og ungdommelig Arbejdslyst. Et Uddrag af nogle af hans Breve til Administratorerne vil give et godt Indtryk heraf:

„Jeg har ikke været hjemme een Dag, siden jeg var i København med Skattekornt, men ude paa Godset at brænde Svin eller i anden Forretning eller ogsaa paa Tinget,“ skriver han i en af sine første Indberetninger.

Den 1/5 1766 skriver han: „Dersom der bliver mere Korn dette Foraar at udlevere, end som paa indlagte underdanigste Optegnelser er anført, saa bliver det kun et Par Tønder.

Dette kan ej forud akkurat vides, men saa snart Sæden er lagt skal ifølge Instruksen, blive indsendt Liste til De Herres Approbation, paa det udleverede Sæde-Korn.

Det anførte er saa u-omgængelig fornødent, at Bønderne, i Mangel af Forstrækning deraf herfra, kom endten til at lade Jorden ligge efter eller endog lade andre besaa den. Højgunstigste Herrer maa ikke tvivle om Rigtigheden herudi, fordi jeg kun kort (Tid) har været her, jeg har ikke troet paa Bøndernes Beretning, men tilligemed Bondefogderne har jeg efterset

hvad Korn de haver, samt i Henseende til Havrejorden beset ethvert u-besaaet Stykke, paadømt hvad Sæd derudi kunde falde, sammenlignet dette med Bondens forud givne Oplysning, og derefter tilstaaet dem det, som er optegnet.“ –

Den 16/6 1766 beretter Klestrup om en Sag fra Terslev By: „— — — Anders Nielsen i Terslev har, da Oldermændene samme Sted, i min Overværelse bebredede ham hans Efterladenhed, tilstaaet, at han af Bymændene var advaret 3 Gange at lukke sine Gærder, men gjorde det dog ikke førend at han blev pantet og det uden at kunde give mindste Aarsag, som kunde bilige hans Sendrægtighed, følgelig har han fortjent at straffes, — — — ikke desto mindre haver jeg ved at forestille Bymændene at Straffen var for høj, Pantning af Mandens Karets-Vogn og Pengenes Anvendelse til Drik var U-lovlig, bragt det derhen, at der er sket Moderation til 5 Mark, — — jeg snakkede ikke med ham paa en Maade, som skulde give ham Anledning til at vente Medhold, om han viser sig efterladet i sine Pligter, men alvorlig betydede jeg ham, at hvis sligt igen sker, skal han foruden Bøder efter Byens Vedtægt, blive tilbørlig straffet paa Kroppen.“

Og for at understrege hvor alsidig en Godsinspektørs Ger-ning var i hine Tider anføres følgende Sag fra samme Indberetning: „Var det muligt at den i indlagte Pastor Fugls (Nordrups) Brev beskyldte Kvinde kunde komme til det Sted, som hun bør til, ifølge Anordningen af 19 Marty 1751, førend hun gør Barsel og hun og Fosteret der blive, saa var det muligt at blive hende kvit, men det sker nok ikke førend foregaaende Dom, og denne kan næppe fældes førend hun har født, siden hun ingen Tilstaaelse kan gøre om hun er tyk af Svangerskab eller andre Sygdomme. Ellers synes jeg at det bedste som jeg, førend hun haver født kan gøre, bestaar der-

udi: I tvende Mænds paahør, at tilholde de Folk hun er hos, at de haver Opsigt med hende og er hende behjælpelig med Jordemoder at faa hentet og saa videre.

Herom venter jeg underdanigst Forholds Ordre. — — — Har Præsten haft hende mistænkt at hun tilforn haver omgaaet hendes Foster utilbørligt, — hvi har han da ikke angivet det, saa at Tingen kunde være ble-ven undersøgt!“

Jo, der var nok for Klestrup at tage Vare paa!

Hoveriets hensigtsmæssige Ordning havde tidligt Klestrups store Interesse. I et Brev dateret 14. April 1766 skriver han bl. a: „nu er Bønderne ganske rolige og finder dem godt i Forandringen med Hoveriet“. Der maa altsaa have været nogen Uro vedrørende Hoveriet allerede ved Klestrups Tiltrædelse paa Giesegaard, maaske har dette været medvirkende til, at han er kommet til at overveje denne vanskelige Sag nøje og derved tidligt fundet sig et selvstændigt Standpunkt han fremover forfægtede med baade Mod og Varme.

Der skulle ikke gaa mange Aar, før Klestrup fik Lejlighed til at gøre rede for sit Syn paa Hoveriet. Anledningen var, at man fra Statsmagts Side i Aaret 1769 udbad sig en Efterretning og Betænkning vedr. Hoveriet omkring paa Landets Godser. Svaret herpaa er for Giesegaards vedkommende forfattet af Klestrup og er et meget interessant Dokument som i sin Helhed desværre ikke kan finde Plads indenfor denne Artikels Ramme, men de Kommentarer som Klestrup heri finder Anledning til at fremsætte er saa værdifulde, at de fortjener at kendes:

„Den Regel som Forordningen af 6/5 1769 ville have Hoveriet bestemt efter synes jeg efter dens § 11 er denne:

Hoveriet maa ikke være mere end Bonden kan taale at gøre, i forhold til de Fordele som han aarlig høster af hans i Fæste havende Gaard.

Følgelig skal Bonden ikke gøre større eller mere Hoverie end som han kan være ved Magt med at gøre for den Beholdning han har af Gaarden og dens tilliggende Jorders Frugter og Indkomster, naar:

- 1) Skatterne
- 2) Landgilden
- 3) andre Afgifter under andre Navne
- 4) Bondens og hans Kones og hans Børns nødtørftige Klæde og Føde samt
- 5) hans nødvendige behøvende Tjeneste Folkenes Kost og Løn er udredet af de Frugter og Indkomster, som Gaardens Tilliggende kan give af sig, hvert Aar.

En Regel som aldrig burde overtrædes, men som alle Proprietairer maatte Ønske at kunde være i Stand til at overtræde.

Thi heri tilstaaes jo Bonden indtet mere af Gaardens Frugter end det han nødvendigt behøver til at underholde Livet og Helbredet med, det øvrige skal fortæres ved Hoveriet.

Ved at forestille sig dette saa løseligt, skulle man snart tænke, at denne Befaling hverken kunde overtrædes, ej heller at nogen Proprietair ville overtræde den allene for hans egen Fordels Skyld.

Thi hvem ville saaledes tage sin Bonde med i aar, at han ej kunde gøre noget ad aare.

Men den kan dog overtrædes, bliver det også virkelig.

Forordningen vil dog unde Bonden, hans Familie og Folk et godt Stykke Brød, en god Drik Øll og lidet Sul, men

mange Bønder faar den største Tid af Aaret, elendig Brød, slet Øll, ja, mere Vand end Øll.

Mange Bønders Koner og Børn maa tigge ene Dag som Bonden og hans Folk skal fortære den anden.

Nogle Bønder gives der iblandt, af den Skickelighed og Vindskibelighed, at den første forhverver dem Laaen i Penge, hos hvem der har dem og den sidste forhverver den en Gevinst derpaa. Men Gevinsten flyde dog, for Proprietairen uformerket, men for Bonden følelig i den førstes Casse.

Dette er jo ikke af Gaardens Indkomster eller Fordele.

Følgelig overtrædes den forhen meldte Regel, og for samme nemlig, Vindskibelighedens og Skickelighedens Skyld, er det jeg siger at enhver Proprietair maatte ønske at kunde være i Stand til paa Bondens Side at overtræde den, men burde aldrig gøre det.

Den regel: ikke at tage mere af Bonden, end der kan svare til Udbyttet af Gaarden overtrædes især paa mange Steder, ved Indfæstningen hvor en Proprietair, endten formedelst den Frygt som Karlen har for Soldatterriet eller formedelst den Drift til at komme i Ægteskab, tilvender sig alt det Karlen ved Vindskibelighed og Sparsommelighed har forhvervet sig og saaledes paa en Gang og i Førstningen —/: da han skulle gives Lyst og Opmuntring til Stræbsomhed, der ej kan ske uden ved den Overbevisning hos Karlen selv, at han har de Midler som udfordres til, at han kan blive en brav Bonde:/gør ham modfalden.

Men hvad blev Følgen?

Denne at Karlen søger Hussvalelse og Hævn i Brændevin og Efterladenhed, ruinerer Gaarden saa at Husbonden ej kan sætte den i Stand, med dobbelt saa meget som Indfæstningen var.

Regelen kan aldrig ellers være saaledes bestandig at Hoveriet efter den for en Gang kan bestemmes, saa det aldrig skal (kan) overskride Fordelen ved Gaarden.

Thi denne, er jo tilfældigt: Et Aar avler Bonden godt, et andet slet eller nogle Aar har han Nytte af hans Kreaturer, et andet døde de, et aar faar han Varene vel betalt, — — et andet maadeligt.

Den Regel som der i Almindelighed blive handlet efter ved Hoveri Reglementernes Forfatning, bliver derfor denne:

Indret Reglementerne saaledes at de aldrig kan gøre Fordring i, at en Proprietair, kan faa saa meget Hoverie af hans Bønder, som han vil have eller saa meget som han efter Omstændighederne behøver.

Gud give at Proprietairerne ville selv lægge til og efterleve denne:

Den skal dog aldrig lede os til at misbruge Magten!"

Efter at have givet Concept til et Hoverireglement for Giesegaard, slutter Klestrup, henvendt til Godsets Administratorer Sevel og Anchersen saaledes: „Jeg skriver dette paa det De Høje Herrer derved kunde anlediges til at forestille Dem, Følgerne af Reglementet for Bønderne, og overveje om det ikke kunde forfattes noget mildere.

Jeg begriber nok at De som Administratorer ikke kan være saa moderate, som om de var Ejere, for ej at være underkastet Bagtale af dadle-syge Mennesker der tror at man ikke er Bonden mere skyldig end at lade ham beholde Livet og Lemmerne hele, — og af den Slags er der mangfoldige. Jeg laster ej heller nyttige Indretninger naar de ikkuns ikke sker med Bøndernes Trængsel eller forvolder at disse maa sukke under Aaget og lide Nød for det nødvendige Brød til deres og deres Børns Livs Opholdelse.“

I Perioden fra 1771, hvor Greve Fr. Chr. Schack selv overtog Godsets Ledelse og til hans Død i 1790 blev, som allerede nævnt en Periode, hvor Arbejde og Reformen følges af Fremskridt og god Forstaaelse, — sikkert de lykkeligste Aar i Klestrups Liv.

Nogle af de større Begivenheder fra denne Periode maa omtales. Saa vidt det vides, havde Klestrup hidtil levet som Ungkarl, men d. 30/9 1779, — 42 Aar gammel, ægter han Claudine Marie Neergaard, der som Navnet viser hørte til den kendte og betydelige Neergaardske Slægt, Faderen havde været Forpagter paa Sorø St. Ladegaard, men baade han og Moderen var døde og Claudine nævnes ved Vielsen som værende paa Gisselfeld, hvor hendes Broder J. Neergaard var Inspektør og Forpagter paa Hesede, det ligger derfor nær at antage, at de to Nabo-Inspektører har truffet hinanden paa Embeds Vegne, og at dette saa har ført til, at de ogsaa er blevet Svogre.

Samme Aar faar Klestrup overdraget en Gaard paa godt 7 Td. Hartkorn i Arvefæste. Gaarden var netop udskiftet af Fællesskabet i Farringløse, hvor den havde ligget til Møllen. Overdragelsen sker ifølge Skødet: „i Betragtning af hans Tjeneste hos mig“ (Greven). Klestrups frimodige Standpunkt i Hoverisagen synes saaledes ikke at have gjort noget Skaar i Forholdet til Greven. Allerede 1796 kaldes denne Gaard „Prøvegaarden“.

I Aaret 1782 kommer saa Klestrups offentlige Indlæg i Debatten for og imod Hoveriet.

Anledningen var, at Geheimeraad Friherre Wedel Jarlsberg havde udsendt et Skrift: „Vejledning til rigtigt Begreb om de danske Jordegodsers Indretning“.

Wedel Jarlsberg havde beklædt store Embeder i den danske Stats Tjeneste, saa hans Ord havde Vægt. I 1779 havde han

købt Godset Raunstrup i Herlufmagle Sogn, hvor han ved Godsets Overtagelse havde søgt Klestrups Raad, som han skriver: „I Henseende til den Reputation han var udi som kyndig Landmand“.

I Wedel Jarlsbergs Skrift forekommer bl. a. følgende Paa-stand: „Vor lovlige Hoveri-indretning er uimodsigelig den

Frederik Vilhelm Wedel Jarlsberg

fordelagtigste for Staten, Proprietairen og Bonden, naar alle Omstændigheder nøje overvejes“.

Det tør nok siges, at dette virkede paa Klestrup, som den bekendte røde Klud paa Tyren, og han svarede omgaaende, dog anonymt, med Skriftet: „Betænkninger i Anledning af nogle Poster udi Friherre Wedel Jarlsbergs Vejledning m. m.“ I Indledningen til sit Skrift siger Klestrup meget forsigtigt, at hans Sagkundskab ikke dækker alle Egne af Landet, men fortrinsvis gælder Sjælland og da først og fremmest de ca.

20 Kirkesogne, hvor han har sit Virke, og han nøjes ikke med løse Paastande, men henter sit Materiale fra „Tællebøgerne“ (Tiendebøgerne). I sirlige Skemaer stiller han et Driftsregnskab op for 3 Gennemsnits-Fæstegaarde, beliggende i tre forskellige Landsbyer. Skønt det ville være værdifuldt at aftrykke disse interessante Skemaer i deres Helhed, maa jeg nøjes med at meddele, at han kommer til det sørgelige Resultat, at der umuligt kan blive Dækning for blot de nødvendigeste Udgifter. Paa en Gaard paa ca. 6 Td. Hartkorn beløber Pengeindtægten sig til 72 Rigsdaler. Heroverfor staar en Udgift til Skatter og Landgilde paa ca. 29 Rdl., til Folkehold 27 Rdl. og Resten – 16–17 Rdl. gaar til de aller-nødvendigste Indkøb af Salt, Tjære og Tran samt til Haandværkere som Smed og Hjulmand. Men desforuden har Bonden en lang Række Udgifter, som der ingen Dækning er for saasom: Bropenge, Deleqvintepenge, Fattigpenge, Mestermanspenge, Skoleholderløn, Hyrdepenge, Herredsfogedkorn, Soldatermarkspenge, Degnens Julerente, Væverløn, Skrædderløn, Skomagerløn, Penge til Daglejere i Høst og andre Tider. Fisk og Brændevin til Bondens Husholdning, Udgifter til Aftægt, Jordemoder, naar hun behøves, Almisser til omgaaende Betlere m. m.“

Om Tidens store Nød og Fattigdom fortæller Klestrup følgende: „Hver Person have daglig $3\frac{5}{6}$ Skilling, men saa er der intet regnet til Børnene, intet til de gamle, intet til Daglejere, intet til Betlere. Vil man nu forestille sig, at mange Bønder have 4–6 Børn, at nogle have en gammel Fader eller Moder levende, nogle have en Krøbling af sin Slægt i Huset, og han paa Grund deraf vil regne en Bondefamilie til 8 Personer, saa bliver det kun $2\frac{2}{3}$ Skl. daglig, det er ikke engang til den Underholdning som Slaverne er tilstaaet efter Forordningen af 29/6 1764. Gud give, dette kun ikke gjaldt den store

mængde, men de anselige Restancer, fast paa alle Godser, den mængde Stervboer blandt Bønderne, hvor Boets Gæld og Betsværing langt overstiger Boets Indtægter, der falde end ikke

Til Side 7.

	Bønden i den første Væ.			Bønden i den anden Væ.			Bønden i den tredje Væ.		
	Kaa.	Væ.	Åvæ.	Kaa.	Væ.	Åvæ.	Kaa.	Væ.	Åvæ.
Dette mængde	1771.	9. 19.	24. 1.	26. 19.	15. 6.	42. 10.	29. 9.	24. 11.	36. 18.
	1773.	17. 6.	52. 2.	42. 1.	39. 3.	46. 16.	43. 13.	33. 11.	48. 31.
	1774.	21. 5.	43. 6.	38. 15.	24. 15.	52. 4.	38. 14.	30. 15.	47. 33.
	1775.	6. 12.	24. 9.	31. 15.	15. 9.	42. 2.	38. 11.	9. 10.	40. 42.
	1776.	13. 13.	43. 8.	36. 10.	32. 19.	40. 17.	29. 17.	27. 36.	31. 31.
	1777.	24. 19.	34. 7.	51. 9.	29. 2.	36. 2.	36. 15.	53. 10.	46. 50.
	1778.	19. 17.	31. 1.	41. 2.	29. 4.	33. 2.	33. 15.	30. 52.	32. 32.
	1779.	26. 14.	43. 13.	41. 1.	25. 1.	31. 1.	24. 8.	37. 47.	26. 26.
	1780.	31. 2.	33. 16.	36. 13.	19. 5.	32. 2.	23. 36. 7.	39. 3.	20. 8.
	1781.	32. 5.	23. 12.	31. 13.	26. 11.	22. 2.	23. 10.	27. 5.	18. 18.
er i alle 10 Aar	207. 12.	354. 15.	379. 18.	353. 15.	382. 10.	311. 12.	309. 17.	420. 1.	324. 12.
bøst paa 10 Aar, bliver næsten	20. 15.	31. 9.	38.	25. 7.	38. 5.	31. 9.	30. 19.	42.	32. 10.
Derfor gaar Tiensten, som er 1/2 Deel af Tiensten, og Døgnens Stettende, som er 1/2 Deel, hvilket tilsammen udgjør 1/2 Deel af Tiensten, og bliver	2. 3.	4.	4. 4.	2. 16.	4. 5.	3. 10.	3. 7.	4. 13.	3. 12.
Næsten har hver af disse Bønder bøstet hien til sin Gaard, det ene Aar med det andet betragtet til Træer	18. 13.	31. 9.	33. 16.	22. 12.	34.	28.	27. 3.	37. 7.	28. 18.
Al hver Træe, som er leveret i Tiensten har Tienstogterne i de Væge, hvortil demerets 3 Væer ligger, samt efterfølgende Aar faldende, som følger:									
1773. 4 Øft. 30. 13. 1/2 Væ. 4 1/2 Øft. 4væ.									
1774. 4 — 6 — — 1 — —									
1775. 5 — 7 — — 1 1/2 — —									
1776. 5 — 6 1/2 — — 7 1/2 — —									
1777. 5 1/2 — 6 1/2 — — 1 — —									
1778. 4 1/2 — 7 — — 1 1/2 — —									
1779. 5 — 6 1/2 — — 7 1/2 — —									
1780. 4 — 6 — — 8 1/2 — —									
er 37 1/2 — — 30 1/2 — — 60 1/2 — —									
bøst paa									
10 Aar er 4 1/2 — — 6 1/2 — — 7 1/2 — —									
for Tiensten i Skattebogen									
til at regne 3 Øft. — 7 Øft. — 8 Øft. —									
1/2 Øft. af ovennævnte Tienst har de; det ene									

Arv af hver 1/50 Gaard, en mængde Husmænd og Indsiddere, som i Armod er kommen fra Gaardene beviser, at det er saadan."

Disse Tilstande maatte selvfølgelig virke demoraliserende, det hedder herom:

„Folket bliver liderligt, ingen har noget til bedste. Jeg har mange Gange hørt dem sige: hvad skal vi spare for — vi har

ingen Nytte deraf tvertimod, vi har, om vi har noget den Ulykke at blive tvunget til at tage Gaard, hvor vi maa lide Sult og ondt, døje Prygl, bandes og udkældes, naar vi begære noget af Herskabet eller ej kan betale. Saa snart de finde en Husmand eller Karl, de tror er bedre end os, saa jages vi af Gaarden, Kone og Børn maa gaa ud at tigge og vi gøre Trældage. – Nej, saa er det bedre at holde os lystige.

De drikke og spille altsaa bort det, de fortjene. Gaarforsidere blive Stoddere, Tiggere og unyttige Byrder for Staten og Godset.“

Klestrups bog indeholder mange Oplysninger, som kaster et skarpt Lys over den Tids Mennesker og deres Kaar. Følgende kan vist nok siges at rumme Hovedsummen af hans Livserfaring:

„Hvad Tilstand end Bønderne komme udi, saa beder jeg Gud bevare dem fra, at Proprietairerne skulle faa den Magt at kunne tage Gaardene med Besætning tilbage. Dette var at blive baade Anklager og Dommer i egen Sag. Thi lad være, at nogle Godsejere besidde Visdom, Retfærdighed og Kristendom i saa høj Grad, som det er dødelige muligt! Hvem forsikrer for, at det gælder alle. Iblandt alle Stænder blive der jo til Verdens Ende onde og skrøbelige Mennesker med heftige Lidenskaber.“

Om Klestrups Beskrivelse af Hoveriet, som hermed følger, siger han selv: „at det er intet blot Ideal, men det er en Optegnelse paa hvad hver Bonde mangfoldige Steder virkelig gør aarlig, og netop hvad det Hoveri kan beløbe sig til, Wedel Jarlsberg i „Vejledningen“ Side 20 og 21 vil, at Bonden skal gøre. – N. B. naar Bonden er velpløjende, og Høsten er lykkelig, thi ellers bliver det tilforladelig mere.“

	Pløje dage	Spand dage	Gang dage
1) Pløjning.			
1 Td. Hvedeland pløjes 4 gange	5		
1 Td. Rugland pløjes 1 gang	1		
1 Td. Bygland pløjes 3 gange	3		
3 Td. Havreland pløjes 1 gang	3		
2) Harvning			
Brakharvning af Hvedelandet sker de fleste Steder af Ejeren eller Forpagteren selv med egne Heste og Harve, men Folk til at køre leverer Bonden, dette kan omtrent regnes til: En Td. Hvedeland at harve efter at den er sået		1	2
1 Td. Rugland at harve		1	
1 Td. Bygland at harve		1	
3 Td. Havreland at harve		2	
At Tromle		1	
Her er regningen gjort efter de Steder, hvor hver Hovmark eller Vang ej er flere Td. Hve- deland stor, end Antallet er af Hoveribønder. – Mange steder ere Markerne større, og der saas aarlig 5 af dem, der har altså Bønderne næsten dobbelt saa meget som her er anført, thi blive de end anden Dagen færdige førend Aften, saa er dog Dags-Arbejdet hjemme den Dag spildt.			
3) Høhøsten			
Naar Vejrliget er mest lykkeligt:			
Slaae Høe 5 Dage, dag lig med 2 Karle			
Strøe eller græsse ud med 2 Karle			
Rive i Stak med 2 Karle			10
Kiøre ind, læsse paa i Marken og tage imod i Laden			10
			10
			6

4) Kornhøsten		3	
At meje vede, Rug og Byg			3
Det Hsamme med Havren			2
Hvedens Opnegning			2
Rugens og Byggets			2
Havrens og Byggets			2
Hveden at læsse, indkøre og modtage i Lade ..			1
Samme Arbejde med Rug og Byg		1	2
Samme med Havren		2	3
5) Møgagning		1	
Hver mand til at læsse, age ud og strøe			7
6) Gærdelukning		7	
Hver mand med at hugge Gærdsel, kiøre til og lukke, omtrent			16
7) Tærskning		3	
I det mindste tærsker en Bonde 1 Dag ugentlig fra der er indhøstet til 8de eller 14 Maj ..			32
Mange steder tærsker Bonden hver 3 eller 4de Dag.			
8) At rense Korn i Loen			16
8) Rejser med Korn og Fedevarer			
4 Rejser til Kiøbenhavn			
4 korte Rejser		10	
9) Skovning		4	
Skovning og Tørvebjergning, dermed giør hver Bonde paa nogle Godser			16
men ved nogle Godser meget mere.		8	
10) Adskelligt - Kline			1
Rygge Huse			1
Samle og køre Sten af Jorden			1
Grave Brakgrøfter			4
(De kan ogsaa paa nogle Steder være 16 Dage derved).		1	
Rense Enge			2
ialt	12	46	152

Paa mange Steder gores mere Hoverie, thi faa slippe med den anførte Pløjning, kun de nemlig, hvis Beester er i god Stand kan pløje saa meget daglig, i modsat Fald gør en Bonde 20 Pløje og 10 Harvedage, og naar Vejret i Høsten er vanskeligt blive der mange flere Høstdage.

Dette er foruden Parkers og Vandingers Rensning, Haandlangere for Haandværks folk ved Reparationer paa Hovedgaarden, Skovning af Bygningstømmer til Hovedgaarden og Bøndergodset. Materialers Hentelse til Reparation baade paa Hovedgaardene og Godset. Klining, Tækning og andet ved Bøndergaarde og Huse som ere nedfaldne, og bygges op igen, Stenslæbning til Hovmarkernes Stengærder, Rydning i Hovmarkerne, Pløjning ved forarmede Bønders Gaarde, og adskelligt andet.

Og alt dette skulde, efter Hans Ekcelense Wedel Jarlsbergs Forestilling (Side 13 og 14), en Bonde uden Skade kunde forrette med de samme Folk og Beester som han behøve til sine fæstede Jorders Drift.

Hvem kan tro Umuligheder!

Foruden dette Hoveri gøre de fleste Sjællandske Bønder aarlig 1 Rejse til Købh. med Skattekorn, hvilket er 2 Spanddage og 1 med Fourage til Rytteriet som ligger i Kæbstederne og 1 eller 2 andre Kongerejser er 2 Spanddage. Det nye Vejarbejde har nu i 2 Aar været, for hver af de foreliggende Bønder aarlig: 8 Spanddage og 16 Gangdage, desuden har de maattet købe Stenene af de ved Vejen boende Bønder, fordi de ej kunde køre dem fra deres Hjem, hvilket har kostet hver af dem 3-4 Rdl., ellers havde de kommet til at køre over 20 Dage med Sten."

Wedel-Jarlsberg svarer Klestrup i et Skrift som han kalder: „Anmerkninger over Betænkninger m. m.“

I en megen overlegen tone søger W.-J. heri at tilbagevise Klestrups Synspunkter, og han undlader ikke at bruge saa nedværdigende Udtryk om Klestrups Argumenter som dette: Qhronique scandaleuse, og Klestrups Indrømmelse af ikke at besidde Studeringer giver W.-J. Anledning til at skrive: „Men hvorfor har han da, om jeg maa spørge, uden tilstrækkelig Kundskab og Studeringer befattet sig med at skrive i en saa vigtig Sag, som angaar Statens Velfærd, og at paaanke vor Regerings vise Indretning.“

Herr. Wedel-Jarlsberg regner i „Anmerkninger“ Side 27 Kornvarerne til Indtægt for
 Hvilket jeg (aagsaa) ligefrem vil beregne Bonden til Indtægt.

202 Rd. 1 M. 0 Sk.

Foring for 71 Rd. 2 M. 8 Sk., men jeg tror at have fuldkommen bevist at ej mere kan beregnes derfor end

26 Rd. 0 M. 0 Sk.

Der forklares ej om Bonden har nogen Indtægt af Hør, Hamp, Kommen, Humle og andre Havefrugter, samt af Tørv, og jeg ved med Vished, at af de 300 Bønder som jeg kender, ikke 10 har Indtægt af Stikkelsbær, Kirsebær, som dog er ubetydelig og slet intet for de andre Sorter, derfor bliver der intet, i saa Maade at beregne, thi om endog en enkelt Bonde havde det, var det derfor ikke almindeligt.

Endskønt jeg her foran tydeligen har bevist at ikkun 6 Køer, og det elendigt nok, kan græsses paa Bondens i Fælled liggende Jord, saa vil jeg dog tage til Indtægt, ligesom Herr. Wedel-Jarlsberg Side 28.

For Køer, Faar og Svin
 men for Smaakreaturer kun for 20 Gæs

20 Rd. 0 M. 0 Sk.

5 Rd. 0 M. 0 Sk.

Ænder: ikke 4 Mænd blandt bemeldte 300 har det Slags, fordi de ej som Gæs kan leve på Fælleder af Græs.

Kyllinger og Æg

2 Rd. 0 M. 0 Sk.

Indtægt for Kørsel kendes ikke i den Egn hvor vi begge bor.

For Græs ej heller uden 2 til 3 Mark af Husmændene: en Indtægt som enhver fornuftig ønsker at kunde undvære.

Summa Indtægt

255 Rd. 1 M. 12 Sk.

Da Udgiften er

280 Rd. 5 M. 15 Sk.

Mangler aarlig

25 Rd. 4 M. 3 Sk.

Derefter Bondens Udgifter.

De Kongelige Skatter	20 Rd. 0 M. 0 Sk.
Landgilde, Smaaredsel	11 Rd. 0 M. 0 Sk.
Birkedommer Korn	0 Rd. 1 M. 8 Sk.
Højtidsoffer til Præst og Degn	0 Rd. 4 M. 8 Sk.
Lammepege til Præsten og Julerente til Degnen	0 Rd. 1 M. 3 Sk.
Præst og Degn samt Jordemoder	5 Rd. 0 M. 0 Sk.
At staa Fadder hos andre og bivaane Bryl- lupper	3 Rd. 0 M. 0 Sk.
Folkeløn	30 Rd. 0 M. 0 Sk.
Ialt	71 Rd. 3 M. 0 Sk.
Sild, Salt, Tjære, Tran	8 Rd. 1 M. 0 Sk.
Jern, Smedeløn og Hjulmand	6 Rd. 0 M. 0 Sk.
Rejsepenge	3 Rd. 0 M. 0 Sk.
Gaardens Vedligeholdelse	8 Rd. 0 M. 0 Sk.
Ildebrændsel	2 Rd. 0 M. 0 Sk.
Klæder, Tobak og Brændevin	10 Rd. 0 M. 0 Sk.
Til Sulevarer regner Wedel-Jarlsberg 12 Rd. og nederst Side 35 endnu 20, ialt 32 Rd., dette er til hver af de $5\frac{1}{8}$ Person som en Bondefamilie bestaar af aarligt 6 Rd. 1 M. 8 Sk. = daglig ej slet $1\frac{2}{3}$ Sk. og saa endda intet til Børn og Daglejere. Jeg vil regne til hver Person det som alle Tider har været regnet, nemlig: 8 Rd. til hver er 41 Rd. afgaar det forhen anførte til Sild og Salt 6 Rd. er	
Spildekornet	35 Rd. 0 M. 0 Sk.
Spildekornet	2 Rd. 0 M. 0 Sk.
Tienden har W-J til Indtægt med 25 Rd. 1 M. 12 Sk. Aarsagen til denne Forskel er det let at gætte, men siden Bonden bør give, og ogsaa giver, den in Natura, saa bliver den at beregne:	
Tienden $\frac{1}{10}$ af Indtægten for Korn	20 Rd. 1 M. 6 Sk.
$\frac{1}{10}$ af Halmens Værdi	5 Rd. 0 M. 6 Sk.
Degntraven	2 Rd. 0 M. 0 Sk.

12 Td. Rug og 18 Td. Byg til Føde	60 Rd. 0 M. 0 Sk.
7 Td. Havre og Vikker til Kreaturer	10 Rd. 2 M. 0 Sk.
Dette er til 8 Beester 16 Svin 4 Gæs og deres Unger samt 14 eller 16 Høns. Hvem vil tro at Bonden kan slippe ud der- med og faar ej de mere, hvad Styrke har da Beesterne og hvad Værdi Svinene. Saakorn efter hvad W-J har anført at Bon- den saær:	
5 Td. 7 Skp. Rug a 15 Mark	14 Rd. 4 M. 2 Sk.
8 Td. 0 Skp. a 10 Mark	13 Rd. 2 M. 0 Sk.
4 Td. 5½ Skp Havre a 1 Rd.	4 Rd. 4 M. 2 Sk.
6½ Skp. Ærter til 15 Mark	2 Rd. 3 M. 0 Sk.
7 Skp. Vikker til 10 Mark	1 Rd. 2 M. 12 Sk.
4 Skp. Hvede til 3 Rd. Tønden	1 Rd. 3 M. 0 Sk.
Ialt Saakorn	37 Rd. 3 M. 3 Sk.
Samlet Udgift	280 Rd. 5 M. 15 Sk.

Klestrup blev ikke Svar skyldig, men udsendte Skriftet: „Antegnelser m. m.“ I dette Skrift uddyber Klestrup sine Synspunkter og prøver endnu en Gang paa at overbevise Friherren om disses Rigtighed.

Værdifuldt i dette Skrift er ogsaa den ændrede Form for Opgørelse af en Gennemsnits-Bondes Indtægter og Udgifter. Klestrup skriver herom:

„Min Beregning i Betænkningerne over Bondens Indtægt og Udgift har jeg ikke gjort paa den Maade som Hs. Exelense har gjort sine. Han regner til indtægt alt, endog det Bonden fortærer i sin Husholdning og i Hovposen, og denne Maade vil jeg nu ogsaa følge her, for at blive desto forstaaeligere for Hs. Exelense, og for hvem der vil Regningen efter hans Maade.“

„Følgende Indtægt er forfattet paa Herr. Wedel-Jarlsbergs Maade, nemlig med at tage de indtægtgivende Kreaturer + Foder for sig og Græsningen for sig (alt) efter Herr. W-J's Takst.

Nu maa man ikke af det foregaaende faa den Tro at Klestrup var Tilhænger af Hoveriets Afskaffelse ved Statsindgreb.

Nej, hvad han vilde var at Godsejerne selv skulle indse at de stod sig ved at handle fornuftigt og menneskeligt overfor deres Bønder. Dette vil fremgå af det følgende Citat fra: „Antegnelser“.

Det lader som Hs. Excell. Wedel Jarlsberg frygter for et specielt Hoverireglement. Ingen kan ivrigere ønske, at det ikke maae blive til, end jeg, thi af den Uvillie, som deraf avles hos Proprietæren, kan Bonden, som i sin nærværende Forfatning alletider bliver trængende til Husbonden, og som til sin Død skal være paa Godset, ikke vente godt. Jeg har heller ikke sagt et eneste Ord, som kan give tilkende at jeg ønsker sligt. Jeg har ene og alene ønsket, at Proprietærerne maatte finde dem overbevist om, at de selv kunde indskrænke det Hoveri, hvortil ingen Bæster bruges, slet ingen Indskrænkninger foreslaaet, førend enten Fællesskabet er blevet ophævet, – eller ogsaa en ny Inddeling af Jorderne er bragt tilveje.

Men endskønt jeg ikke har foreslaaet det, var det alligevel godt, om Proprietærerne selv gjorde Indskrænkning i Haandgerningshoveriet, som f. Ex.: ved at nogle Huusmænd kom Bonden til Hjælp med Gravning (eller) at et Par Standtærskere blev holdt, hvilke (blev) lovet en vis Penge til Kost og Løn, enten Tærskningen varer til første Maj eller St. Hansdag, da disse Standtærskere ypperlig driver dem, som tærsker i Hoveri. – I Høstarbejdet kan ingen Indskrænkning ske, thi i den Tid er der ikke Folk at faa for Penge, og til Høsten ved en Herregaard behøves mange Folk og i en Hast, særdeles i vanskeligt Vejr.

2) Ønsker jeg i Betænkningen S. 39, at Proprietæren selv vilde indskrænke den aarlige Hovpløjning for hver af det Slags Bønder, som jeg taler om, til 6 Skp. Byg, 1 Td. Havre, og 12 Skpr. Vintersæd aarlig, hvoraf jeg mener ville flyde den Nytte, at Bonden kunde have i det mindste 2 tærende Bæster mindre, end han nu har, og i deres Sted have enten noget Kvæg eller nogle Faar, hvoraf Bonden dog kunde have en deel Indtægt imod at han af Bæsterne har slet ingen, foruden at han i saa Fald behøvede saa meget mindre Hestefoder, som dog var nogen Trøst i Fodertrang. – Denne Indskrænkning ville dog gøre noget til at Bonden kunde have Livets nødvendige Ophold, uden at trænge til Proprietærens Forstærkning ved ethvert Vandhæld, om det endog er ubetydeligt, – uden at pådrage sig Restans hvert Aar, – uden at være nødt at sælge. Dette er jo det forunderlig fordrejede, som W.-J. vil paadigte mig, – jeg troer endnu, ligesom i mine Betænkninger, at, uden saadan Indskrænkning, og dersom Bonden ej ved Jordernes ny Inddeling skaffes bedre Græs end han har, Bønderne paa deslige Gaarde umulig kan forbedre deres Tilstand, ja at de aldrig faar lyst til at stræbe.

3) Naar Bondens Hovpløjning saaledes blev indskrænket, kom Forpagterne derimod til at pløje en deel selv, og han kom til at holde nogle fler Bæster, end han ellers holdt, maaske 4, maaske 8 eller 2, ligesom Gaarden er stor til. Med disse Bæster kunde han ogsaa køre mange Varer bort, saa Rejserne for Bonden kunde iindskrænkes, og Bondens Bæster derved noget spares, samt den megen Forstrækning, Proprietæren maa gøre Bonden til Bæster, derved formindskes. Højere gaar mit Forslag og ønske ikke.

Lad være at den menneskelige Stolthed ej giver mig offentlig Ret – den fornuftige Egennytte kan dog i Stilhed, ved en Forpagtningskontrakts Slutning handle efter mit Forslag.

Højere Bevæggrunde behøves ej til Udøvelse deraf, og Følgerne blive fordelagtige baade for Proprietær og Bonde.“

Klestrups Skrifter udkom i 2 Oplag og fik en god Omtale i den Tids beskedne Presse.

Vi vil slutte dette Afsnit med at gengive en samtidig Bedømmelse af Klestrup, som skyldes Tyge Rothe der paa den Tid sad som Ejer af Tybjerggaard, iøvrigt kendt som Forfatter og Embedsmand og vel nærmest berygtet for sit knudrede og derfor næsten ulæselige Sprog. Det sidste vil man nok faa en tydelig Fornemmelse af naar man læser det følgende:

„Klestrup, han den Agermand fra Fødselen af: saa kommen i den Stilling, at han skulde kræve Skatter af Bonden og derved bleven Vidne til dennes Vanmagt, bestyrende en Jorddrots Sager, hvis sødeste Lyst det blev, naar han kunne skaffe Medmennesker i Hobetal Lyksalighed, Øjenvidne til Bondens Held i en anden Provins og det Held virket ved en Indretning, der i egentlig Forstand contrasterer med vor sjællandske Bondes Forfatning; det har Klestrup været og med virksom Tænkeævn søgte han Grunden til det mangelagtige. Selv en Jordbruger erfarede han hvad Vinding for Bonde, for Jorddrot, for Staten der kunde være Frugt af Landvæsenssystemets Rettelse: – saa stod han frem og taledede ærligen, taledede Landboens, denne Naturens egentlige Søns frimodige ukunstlede Tone.“

(Dansk Agerdyrkeres Kaar. 1–3. (1784–86)).

Da Greve Fr. Chr. Schack døde i 1790 tilfaldt Godset hans ældste Søn i hans Ægteskab med Ida Skeel Bille, Greve Knud Bille Schack. Først i Aaret 1798 blev denne myndig og i Mellemtiden styredes Godset af hans Moder og hendes Svoger Major Ax. Rosenkrantz til Søby Søgaard.

At Major Rosenkrantz i sin Administration af Giesegaard fulgte samme reaktionære Linie som paa sit eget Gods findes der mange Beviser for, for Eksempel følgende Brev som Klestrup i Aaret 1798 sendte Majoren: „At Naadigherren (Rosenkrantz) ved mit Brev af 19. Juni sidst, er blevet sat i ondt Homeur, det bedrøver mig, thi jeg kan ikke forebygge Udgifterne. – Hvad Udskiftningen angaar, saa er Gørslev Bys paanødet af Universitetets Bestyrelse, saa hvor gerne man ville have været befriet derfor, saa kunde det ikke undgaas, og hvad Bjeverskov angaar, saa var den ogsaa uundgaelig fordi denne By aldeles intet Gærdsel har, og intet kunde faa, om Beboerne endog havde haft Penge til at købe for, hvad de dog ikke har, thi der er ingen Steder noget at faa, og hvis de ej var bleven udskiftede, saa havde mangan bleven øde og gaaede fra Gaardene.

Hvordan skulle man saa have faaet Hoveriet gjort for de øde Gaarde, – man kan jo ej tvinge de andre til at gøre det, ja, man kunde end ikke faa dem til at gøre det mod Betaling, og Forpagterne vil have hvad der er deres.

Der er saa mange Bryderier og Fortrædeligheder ved Udskiftningen og Udflytningen, saa at ingen, allermindst de gamle attraar, dermed at have at gøre, men endten skal man jo søge at gennemgaa det højst ubehagelige, eller ogsaa gaae rent væk.

Maa Gud bevare fra betydelige usædvanlige Udgifter ved Godserne, saa bestrides nok bemeldte tvende Byers Udskiftning uden Laan eller Gæld.“

Klestrups Ord her lader tydeligt skinne igennem, at han har haft svært ved at faa Majoren til at sanktionere de Bestemmelser som Loven og Omstændighederne paalagde Godset.

Men var det svært naar det drejede sig om Udskiftnings-sager, saa var det endnu sværere naar det drejede sig om Bestemmelse af Hoveriet.

Major Rosenkrantz har uden Tvivl kendt Klestrups frisinde Syn paa denne vigtige Sag, og han har derfor sikkert fundet det nødvendigt at være paa Vagt her overfor.

Den 5/6 1795 udsendtes fra Rentekammeret en Plakat, hvori Kongen forkyndte som sin Villie – efter „med sær Tilfredshed“ at have erfaret, at det nu kun var den mindste Del af Jordegodserne, hvor frivillige Foreninger om bestemt Hoveri ikke var sluttet – „at denne vigtige og almennyttige Sag nu skal paa alle Steder i Riget endelig afgøres“. I den hensigt var der, meddelte Plakaten, blevet udnævnt Kommissarier, som paa ethvert Sted, hvor Husbond og Bønder ikke var blevet forenet om Hoveriet, skulde forsøge en Mægling og derefter, hvis dette Forsøg mislykkedes, ved en Kendelse bestemte Hoveriet.

Et af de faa Godser, hvor Hoverisagen endnu ikke var gaaet i Orden, var Giesegaard Gods, — dette var jo egentlig en Skæbnens Ironi, eftersom Godset med den reformvenlige Klestrup som mangeaarig Inspektør ventelig skulle være gaaet i Spidsen med Løsningen af denne Sag, men — ja, der var et men, nemlig Major Rosenkrantz.

At Klestrup følte sig ilde berørt ved, under de foreliggende Omstændigheder, at skulde føre disse Forhandlinger fremgaar tydeligt af følgende Bemærkninger i et Brev af 25/7 1795: „Nu staar den u-behagelige Forretning, Hoveribestemmelsen, for Bønderne vil paastaa Afslag i Høstarbejdet, for det første ved de 3 Hovedgaarde. Det vil være bedst at give rimelig Paastand og saa lade Commissionen bestemme, thi Forening

indgaar Bønderne ej uden Afslag i Høstarbejderne, og det kan man ingenlunde tilstaa dem.“

I Sommeren 1796 kom Hoverikommissionen til Giesegaard for at forhandle, man begyndte paa Spandager, hvor man forholdsvis let naaede frem til en Overenskomst. Resultatet af disse Forhandlinger meddelte Klestrup straks til Major Rosenkrantz, dette maa dog ikke have tilfredsstillet Majoren, thi allerede d. 2/8—96 søger Klestrup at retfærdiggøre sig i et Brev, hvor han bl. a. skriver:

„I Betragtning af Anordningerne, som nu ere til Hoveriet, haver man sønderlig Aarsag til at være fornøjet med Commisariatet vedr. Spandager, thi ved Kendelsen vandtes“ (her nævnes nogle Ekspl. paa hvad der er opnaaet). Brevet fortsætter:

„Der er intet forsømt fra min Side, – Efterretningerne er indgivne i rette Tid, – Forening med Bønderne er søgt! der er ikke begiert for lidet Hoveri, – mere kan man ej gøre.

Slaa af i hvad der er tilstaaet Forpagterne kan man ingenlunde, – dertil er det Commisionen ville at jeg skulle have Fuldmagt, men fik kun Forpagterne Ret til at gjøre Regning paa Erstatning for mistet Hoveri, da hvilken U-lykke, – man kunde ej engang skaffe dem det for Penge, og blev Qvitioneret om hvad Tab de ved det Hoveri som Herskabet havde lovet, men ej kunde tilvejebringe, da skulde man kun se Regningen. – Commisionens Betaling er altså det mindste Onde“.

De i dette Brev omtalte „Efterretninger“ indeholder en detailleret Gennemgang af alt Hoveriet og til hvert enkelt Punkt havde Major Rosenkrantz givet sin Resolution, saa det er vist ikke for meget sagt, at dette var en slags Haandfæstning for Klestrup.

Lørdagen d. 8 Oktbr. kom Hoverikommisionen igen til Giesegaard for at genoptage Forhandlingerne. Disse blev meget besværlige, – Klestrup var jo bundet af Majorens „Haandfæstning“ og Bønderne stod stejlt paa deres Standpunkt, – Enden blev da ogsaa at Commisionen maatte fastsætte Hoveriet ved en Kendelse.

Noget lettere gik Forhandlingerne ved Forpagtergaardene Juellund og Ottestrup, her naaede man omend med Besvær til Forlig.

Endelig d. 25/10 kan Klestrup meddele Major Rosenkrantz Resultatet af Hoveriforhandlingerne ved de 3 Hovedgaarde: „Hoslagt sendes Genpart af Hoveri Bestemmelsen ved Giesegaard. – Eene og allene fordi jeg paa Herskabets Vegne ikke ville tilstaa Bønderne Udvisning (af Brænde) blev Herskabet tildømt at betale det halve af Commisionens Omkostninger for resten var Udfaldet meget godt.

Ved Ottestrup havde det gaaed reent splittergalt, dersom jeg ej ved en Ven i Forvejen havde faaet en vis Slags Kundskab, thi der er for nærværende Tid ikkun 183/4 Hovninge saadanne som de skulle være efter Reglementet af 1773, altsaa skulle Marker og Enge været deelt i 21½ Lod og Herskabet gjort for 2–3/4 i alt Arbejde, men ved Kunst og andet fik jeg dog Bønderne til at indgaae at gøre for 29 hele og Forpagteren for 1, saaledes 30 fulde Hovninger, – og dog er Chr. Rasmussen (Forpagteren) imod mig u-forskammet, u-agtet han vandt.

Gemytterne de er følelsesløse ved alt, naar de kuns bare kan faa deres Egennytte mættet, saa røres de slet ikke ved deslige Miskjendelser, men for mig er det meget haardt, – dog Gud ske Lov, jeg ved, at sligt hører til denne Verdens U-fuldkommenhed og det trøster mig.“

Naar man erindrer sig Klestrups ideelle Standpunkt til Hoverisagen, saa føler man tydelig den Skuffelse, maaske ogsaa Græmmelse, der ligger bagved dette Brev.

Disse Aar blev i det hele taget vanskelige for Klestrup og Helbredet var ikke længer godt, han skriver at han ofte plages af Sygdomme som Nyresten, Rosen, Gigt og anden Daarlighed og saa havde han stadig Major Rosenkrantz paa Nakken af sig. Et Brev som følgende giver Udtryk herfor: „Aarsagerne hvorfor jeg, siden salig Herr. Grevens død er kommet tilbage med Regnskabs Aflæggelserne, er allene disse:

1) det uhyre og usædvanlige Skriveri, bl. an. angaaende Hoverisagen, Birkedommer Huushers Proces m.m.m.

2) efter at jeg ogsaa har faaet Juellunds og Spandagers Ledelse er Skriveriet fordoblet, og desuden har jeg længe kun haft en Skriver.

3) er at jeg ofte skranter og da mangler den Lyst og Bekvemhed, som jeg havde i de unge Aar, – imidlertid takker jeg underdanigst for Naadigherrens Paamindelse ,da jeg meget vel indser, at det er til mit eget Gavn, at regnskabs-sagerne kommer til Endelighed.

Har i nogen Tid været, og er endnu plaget af Lænde- og Hofte-Værk, saa jeg har megen Smerte, baade ved at gaa og at sidde.

Med Guds Hjælp, skal de omskrevne Antegnelser dog snart blive besvaret, og de 2 Aars regnskaber for alle 4 Godser indleveres inden kort Tid, da Regnskaberne er næsten færdige.

I Terminen kan jeg sandelig ingen Penge undvære, da de 2 Forpagtere, ikke betaler præcis, men sidst i Jan. haaber jeg at kunne undvære 500 Rd.“

Eller følgende Brev fra d. 15/9 1798: „Jeg takker Deres Højvelbaarenhed underdanigst for den Naade og Ædelmo-

dighed som Deres Højvelbaarenhed haver udvist imod mig, og jeg forsikrer, at saa længe jeg er i Tjenesten, skal jeg vise al den Omsorg for Herr. Grevens Bedste, som det er mig muligt efter min bedste Skønsomhed.

Jeg anbefaler mine og mig i Deres, min Naadige Herres Yndest!"

Efter disse Ydmygelser fra Major Rosenkrantz Side skulle det ikke føles lettere naar den unge Greve, Knud Bille Schack tog fat hvor Majoren slap.

De første Breve fra den unge Greve var vel i Formen venlige, men i Realiteten var de stærke Anklager mod Klestrup for at han ikke længere magtede at varetage sin Stilling paa tilfredsstillende Maade. Greven skriver bl. an.:

„Adskillige Ting hvorover jeg tillader mig at meddele Dem mine Tanker (men som ved mundtlig Samtale blev for vidtløftig) vil jeg hermed skriftlig opsætte, og ønskede jeg, at De ved Lejlighed derom vil give mig Deres Betænkning, kuns maa jeg bede Dem ikke at vente min Ytrelse om adskillige Forandringer, som jeg maaske maatte anse nødvendige i Henseende til Deres Administration over mine Godser for at være Misfornøjelse med Deres Fremgangsmaade som Godsinspektør, da jeg modsat forsikrer Dem, at jeg fuldkommen erkender Deres uinteresserede (skal vel forstaas som uegenyttige) Handlemaade i alle Henseende, men da jeg tror, at De ved Kontor Forretninger ere for bunden og Deres Salarium maaske ikke tilstrækkelig nok til at De kan holde Folk nok til at bestride de Forretninger, hvortil den nødvendige udfordrende og strengeste Opsigt paa Steder, hvor De umulig kan være selv overalt til stede og som dog for mig var af megen Vigtighed, saa tilbyder jeg til Deres hidentil havde Salarium at tillægge saa meget som er nødvendig for at De

kan holde en Fuldmægtig, hvorimod De maatte blive mig ansvarlig for alle de Fejl der indløb i de Ting, der efter en dertil skriftlig Accordt imellem os, blev anset som Deres Forretninger.

Denne ville da formentlig blive med Hensyn til Opsigt:

1) med alle forehavender Udskiftningen, Udflytningen, Indgravninger og hvad iøvrigt henhører til Bondens og Landbrugets Befordring, hvilket alt jeg finder hidtil for meget at have været overladt til Bøndernes eget Godtbefindende.

2) Ved alle mulige Reparationer, hvorved jeg finder hidtil af Haandværksfolkene at have været forurettet i en temmelig høj Grad, ved at disse skulle have ladet sig betale for dyrt, og deels haver Arbejdet været meget slet gjort, og deels har det været anført mere og flere Materialier end som været forbrugt.

3) jeg finder et Slags Inventarie Regnskab for alle Hovedgaarde, undtagen for Giesegaard Hovedbygning, at være fornødent.

Iøvrigt tror jeg, at hver Ting hastigere blev sat i Værk, end hidtil sket er, dersom De efter Forslag antog en Fuldmægtig.

Nøjagtig at forklare mig over disse anførte Poster, er ikke nødvendigt, da vi senere nærmere mundtlig kan tale herom."

Den 31/1 1800 skriver Greven: „– Iøvrigt er det mig ubehageligt, at maatte selv anmerke Urigtigheder, som sker af Haandværksfolkene etc. hvilket egentlig var Deres Sag, min gode Inspektør, at gøre mig opmærksom paa." Greven opregner derefter nogle Eksempler og fortsætter: „Dersom jeg nu i de sidst anførte Poster ikke tager Fejl, saa er de vel ikke af megen Betydning, men de vidner dog om at min Interesse ikke kommer meget i Betragtning."

Og d. 4/4 samme Aar skriver Greven: „Jeg befrygter at Jens Christensen i Ørslev ikke bliver den eneste paa Godset som gaar fra Gaarden. – Men da jeg supponerer, at siden De selv ikke, som før, kan komme omkring paa Godset, at De da holder Folk som De kan forlade Dem paa, saa vil jeg dog meget rekommandere Dem at paase, at slige Bønder ikke sidder saa længe ved Gaardene til de geraader i saa ynkelig en Fattigdom, at de kuns ødelægger deres Gaard, som siden bliver mig til saa betydelig en Bekostning, at faa besadt igen, men at De i Tide, anmelder slig en Mand, at der paa en eller anden Maade kan gøres Anstalter til, endten at faa ham fra Gaarden, eller om han for fortjener det, at kunne blive hjulpet i Tide.“

Adskillige lignende Bebrejdelser fra Greven foreligger, men lad disse Eksempler være nok.

Jo, Klestrup fik i rigt Maal Alderens Byrde at føle. – Han var nu ikke længer den unge handlekraftige Arbejds- og Forhandlingsleder, der modigt tog sit Standpunkt, uden at skele til hverken høj eller lav.

Da Stoffet til denne Artikkel Hovedsagelig stammer fra Giesegaard Godsarkiv er det naturligt, at vi ikke hidtil har hørt meget om Privatmanden og Familiefaderen Søren Klestrup.

Derfor tilsidst nogle Ord om dette. Klestrup havde samlet sig et stort Bibliotek, og da dette efter hans Hustrus Død i Aaret 1823 blev registreret sammen med Boets andre Ejendele, saa ved vi, hvad Bøger det var Biblioteket indeholdt.

Der var først og fremmest Bøger af Betydning for Klestrups praktiske og offentlige Gerning, saasom Lovsamlinger, Landbrugsfaglig Litteratur samt Bøger om Historie og Politik m. m. Det bør ogsaa nævnes, at der var megen Litteratur om

Religion og Kristendom, Prædikensamlinger m. m. – alt i alt Vidnesbyrd om, at Klestrup ogsaa var stærkt optaget af aandelige Spørgsmaal. Der er næppe mange af disse Bøger, der eksisterer mere, men hans Bibel findes bevaret endnu, og i denne har han indskrevet Børnenes Navne med Data. Der var i Ægteskabet 5 Børn.

Kirsten Klestrup

Kirsten født 1780, – Elisabeth f. 1781, – Johan f. 1783, – Barbara Catrine f. 1785, – Ane Ernestine f. 1786.

I Fortsættelse heraf læses: „Tirsdag d. 27/6 1797 havde min Datter Kirsten Bryllup paa Giesegaard med Herr. Jens Hvistendahl, Sognepræst til Vollerslev-Gørslev Menigheder. – Gud give dem Lykke og Velsignelse!

Senere har et Medlem af Slægten tilføjet: „Hun blev gift mod sin Villie og forlod paa Bryllupsaftenen sin Mand.

Det sidste er dog af flere Grunde usandsynligt, men det er en Kendsgerning, at de blev separerede ved kgl. Bevilling af 8/6 1798.

Kirstens Mening om dette kender vi ikke, men baade hendes Fader og Herr. Hvistendahl har begge i Breve til Major Rosenkrantz udtalt sig om denne Sag. D. 3/7—98 skriver Klestrup til Majoren: „At min Datter og Herr. Hvistendahl er separerede, det haver Naadigherren vel spurgt? – han er et underligt Menneske, og hun er ung.“

Den 16/10—98 skriver Hvistendahl et langt Brev til Major Ro, hvori der forekommer følgende: „De ønsker, ædle Major, at høre mig at leve vel og være frisk. Det sidste er jeg, Gud være lovet, og jeg lever saavel, som jeg kan efter nærværende Omstændigheder. Det at være imod sine Ønsker og alle sine Bestræbelser for at kunde forebygge det, bleven separeret fra sin elskede Kone, kan ej være behageligt for en retsindig tænkende Mand. Min eneste Trøst er allene at vide, at alle, som virkeligen kiende denne sørgelige Sag, enstemmig erklære mig herudi ganske uskyldig, og beklage min Forfatning, uden mindste Aarsag at maa saa ubilligen lide og saa tillige se mig nedsænket udi en saa betydelig Gæld, som den jeg nu staaar i til Inspecteuren for alt hans udlagde.“

Pastor Hvistendahl havde været Hovmester for den unge Greve og synes stadig at staa i et venskabeligt Forhold baade til denne og Major Rosenkrantz. Han var ved Ægteskabets Indgaaelse ca. 40 og Kirsten kun 17, saa det synes noget dunkelt, hvad der kan have bevæget Klestrup til at give sin Velsignelse til denne Forbindelse.

Kirsten blev iøvrigt 1808 gift med Jørgen Jørgensen, Kaptain i de lollandske Jægeres Regiment. De overtog Prøvegaarden ved Fru Klestrups Død 1823.

I Foraaret 1801 døde Klestrup. Den 24. April kunde man i Berlingske Tidende læse følgende:

„Ved en hastig Død, forårsaget af et apoplektisk Tilfælde, blev jeg d. 9/4 berøvet min elskede uforglemmelige Mand Søren Klestrup Inspecteur ved Giesegaard, i sit Alders 63 de Aar, hvilket jeg med inderlig og nedbøjende Veemodighed herved bekiendtgør for Slægtninge og Venner, fuldt forvisset om Deres ømme Deltagelse i mit smertelige Tab af saa kier en Mand og saa god en Fader.

Claudine Maria salig Klestrup
født Neergaard.“

Et bevæget og virksomt Liv var endt, – jeg vil ikke forsøge paa at vurdere Søren Klestrups Livsgerning, men jeg vil gerne paapege, at det har været mig magtpaaliggende at medtage saa meget Kildemateriale som forsvarligt selv med Risiko for at Artiklen derved blev noget tung at læse.

Saa kan den tænksomme Læser selv drage sine Slutninger.

Niels Fr. Rasmussen
Ryeshus

Af Kilder skal nævnes:

Klestrups og Wedel-Jarlsbergs Skrifter, hvis Titler, noget forkortet, er nævnt i Artiklen.

Gieseгаards Gods-Arkiv paa Landsarkivet i Kbh., især Pakkerne om Hoveriet og Udskiftningen af Bøndergodset, samt forskellige Pakker med Breve.

Undersøgelsen vedrørende Klestrups Herkomst er foretaget paa Landsarkivet i Viborg af min gode Ven, Arkivar ved Slægtsгаardsarkivet i Kbh. Herr. P. K. Hofmansen, hvem jeg hjerteligt takker herfor, saavel som for megen anden Hjælp og Venlighed.

Iøvrigt takker jeg alle, som paa Forskellig Maade har hjulpet mig, ingen nævnt, ingen glemt.

Fra Klestrups Bibel

1780 d. Februari, som var Fastelavns Tirsdag, blev mit første Barn fød om Eftermiddagen kl. 2½ slet, paa Giesegaard i Ringsted Amt og Herred, dette Barn var en Datter, som den 11. Febr. blev Hjemmedøbt og kaldet Kiersten efter min Sal. Moder. Mandagen d. 6. Marti blev Barnet Christnet i Nordrup Kirke. Fadderne var Frue Grevinde Schack. Baronesse Haxthausen, Herr Grev Schack, Gamle Page Staffeldt og Cadet Staffeldt.

Fredagen den 29. Juni 1781, som var Petr. Paul dag, blev mit andet Barn fød paa bemeldte Giesegaard; dette var ogsaa en Datter, som Mandagen d. 2den July blev hjemmedøbt og kaldet Elisabeth efter min Koenes Salig Moder – og siden Christnet udi Nordrup Kirke. Fadderne vare min Svogers Koene Mad. Neergaard paa Gisselfeldt og Jomfru: Holm, min Svoger Neergaard fra Heesede, Forv. Jæger S. Uttermøhlen og Trap, begge i min Tieneste.

Freddagen den 5. July 1782 om Morgenen Kl. 5 blev min 3die Datter fød paa Giesegaard og den 6. hjemmedøbt og kaldet Barbara Cathrina efter min Koenes endnu levende gl. Far-Moder. Dette Barn døde 11. July 1782.

Onsdagen den 8. Oktobr. 1783 blev mit 4de Barn fød paa Giesegaard, om Middagen Kl. 12¼ slet. Han blev hjemmedøbt d. 9. og kaldet Johann Neergaard efter hans Morfader.

Fredagen den 28. Oktbr. 1785 blev mit 5te Barn fød paa Giesegaard Kl. 6 Eftermiddag. Hun er døbt efter hendes Mor-Faders endnu levende gl. Moder Barbara Cathrina.

Torsdagen den 9de Novembr. 1786 om Aftenen Kl. 9 blev mit 6te Barn fød paa Giesegaard, om Aftenen Kl. 9 Slet, og d. 12de Hjemmedøbt og kaldet Anne Ernestine, efter Comtesse Schack.

Tirsdagen den 27de Juni 1797 havde min Datter Kirsten Bryllup her paa Giesegaard med Herr Jens Hvistendahl Sogne-Præst til Vollerslev og Giørslev Menigheder. Gud give Dem Lykke og Velsignelse. – [tilføjet senere) Hun blev gift mod sin Vilje og forlod paa Bryllupsaftenen sin Mand (Hvistendahl) blev skilt fra ham og senere gift med Kaptain Jørgensen af de lollandske Jægere. Hun var Moder til min Farmoder: Claudine Marie Jørgensen, som blev gift med Sognepræst (senere Provst) Frederik Andreas Hansen først i

1780. 18 Februar, som man Saterdag-tindag, blev
 mit fæder barn fød som fæderindtagen ¹⁸ Lili
 fød paa Giesegaard i Bixgøled hush og vordt
 det barn som nu døth, som den 11 febr blev
 Gimmundødt og kaldet Kiersten vft som
 min Døt. modr. mandagen 16 Marti blev
 Samant Egnisus. Nordrup hinde. zoddum man
 og sin grovinde Sraak. baronesse Huxtraugen,
 og vordt Sraak. Cathrin Bage Skafeldt, og kaldt Sissel.

Freddagen den 19 ~~februar~~ Juni 1781, som man Døt. blev
 dag, blev mit andet barn fød paa samt Giesegaard,
 dett som og paa nu døth, som mandagen den 2 den
 Gielij blev Gimmundødt og kaldet Elisabeth vft som
 min Louis Døls modr. og siden Egnisus indt
 Nordrup hinde. zoddum man. min Drogens
 Gickin end. Neergaard paa Sisselstedt og som paa
 Holm, min Drogens Neergaard, Eva Heesfede
 og som. Jager. S. Uttermøllen og Trap
 Leggen i min Einis.

Freddagen den 5 Juij 1782 som
 morgunn den 5. blev min 3 den døth fød paa
 Giesegaard og den 6. Gimmundødt og
 kaldet Barbara Patrina vft som min Louis
 vordt Louis og Søn. modr. dett barn døde
 11 Juij 1782.

Dnsdagen den 8 octobr. 1783 blev
 mit 4 den barn fød paa Giesegaard, som med vordt
 den 12/ okt. som den Gimmundødt af 9 og kaldet
 Johann Neergaard vft som morsalder.

Freddagen den 28 octobr. 1785. blev mit 5 den døt
 fød paa Giesegaard, den 6 ellevinddag. som nu
 dødt vft som min mors modr. Sraak med min Louis
 og min Barbara Patrina.

Onsdagen den 9de November 1786
 om Aftnen kl 9 blev mit 6te Barn fød
 paa Gjesegaard, som Aftnen kl 9 blev, og
 den 12de Givmødelt af Kædet Anne
 Ernestine, af Fr. Fontese Sæcker
 Tirsdagen den 27de Junij 1797 fødte min Fæder
 Kristen Gjørling søn paa Gjesegaard min Gimm
 Jens H. Vistendahl Doger Prost til Wollenstedt
 og Gjørling m. m. guld ginn Jæger
 Lyk og Hæder. Stenblev gift med sin
 Nys og fødtes paa Bøllingraften i sin Mand (Hans
 Dahl) Hæderstilla Hans og senere gift med Kaptejn
 Jørgensen af de Hollandske Jagere. Min
 var moder til min Fædermoder: Claudine Marie Jørg-
 Jensen, som blev gift med Jørgen (en
 Prost) Fredrik Andreas Hansen først
 1st Hæder, senere: Frøyd ved Bøllingraften
 1st Hæder, 2de Hæder, 3de Hæder, 4de Hæder
 1st Hæder, 2de Hæder, 3de Hæder, 4de Hæder
 med Ida Amalie Dørdren, som Fæder til
 Fr. C. Hansen, Lovm. Søren Richard Hansen og
 Marie Claudine Hansen.

Dr. Fr. C. Klestrup ^{skred} 17.9.1938
 Prof. anat. Høsten. Denne Bog
 har tilhørt min Fædermoder
 Klestrup til Gjesegaard. Hans Fæder
 var Claudine Marie Klestrup, fød
 Neergaard, som døde paa Bøllingraften
 (mit Bølling) d. 12 Maj 1823. 76 Aar gammel.

Øst Hornum, senere i Fraude ved Odense, hans ældste Søn Hans Jørgen Christian Hansen, gift med Ida Amalie Davidsen var Fader til Fr. c. c. Hansen, Conrad Sofus Richard Hansen og Marie Claudine Hansen.

Dr. Fr. C. C. Hansen 17-9-1928

M Prof. anat. Kjøbenhavn

Denne Bog har tilhørt min Far-Moders Mor-
fader: Klestrup til Giesegaard. Hans Hustru
var Claudine Marie Klestrup, født Neergaard,
som døde paa Prøvegaarden (Kjøge) d. 12
Maj 1823. 76 aar gml.]

Præst og Degn i Kvislemark

Af Viceinspektør *V. Møller*, København

1726 havde Præsten Mads Holm i Kvislemark-Fuirendal indstævnet Degnen Christen Mariager til at møde i Kvislemark Kirke og høre paa det Klagemaal, Mads Holm rettede mod ham. I de 9 Aar, Mariager havde været i Kvislemark, havde Præsten baaret over med ham paa mange Maader. Men nu var Degnen gaaet for vidt og Holms Taalmodighed til Ende.

Af egen Godvillighed havde Præsten skænket Mariager hans aarlige Ildebrændsel fra Præstegaardens Tørvelong ved Fuirendal. Aldrig havde Degnen sagt Tak derfor, tværtimod mente han, det var hans Rettighed, saa han lod sine egne Folk tage ud paa Longen og skære Tørv. Saa opfordrede Præsten ham til, at han skulde bevise sin Rettighed dertil. I Fuirendel Kirke havde Holm sagt til Mariager, at han ikke vilde hans Skade, men blot vide, hvad Rettighed han havde til Longen. Degnen svarede, at han saa vel, han havde forløbet sig. Men hvorledes gik det?

En Morgenstund skikkede Degnen sin Plovkører op til min Karl og lod spørge, om han vilde vise Tørv ud til dem, siden det nu var Tid at skære. Karlen svarede, at det maatte de tale med Præsten om. Denne var imidlertid i Ærinde hos en af Naboerne, og da han kom hjem og nap og knap havde faaet Foden indenfor Døren, mødte Hans Plovkører – Deg-

nens almindelige Bud selv paa Helligdage – og spurgte, om Degnen i Aar fik nogen Tørv eller ikke. Holm paalagde den unge Karl paa Hjemturen at gaa ind til Kromanden Jacob Hansen og bede ham komme op i Præstegaarden. Det var saa Holms Mening at lade Kromanden, Degnens gode Ven, bringe hans Besked til Degnehuset. Kromanden indfandt sig godt nok hos Præsten, der lagde ham de Ord i Munden, som han skulde sige Degnen. Skønt det var henvendt til Præstens Undermand, havde Holm brugt meget beherskede Udtryk som mellem Ligemænd – det mente han i hvert Fald selv. Samme Aften kom Degnen løbende med halv Vind og for, uden Hat, uden Kjortel, uden at hilse hverken paa Præsten eller hans Familie, ind i Præstens Stue, hvor han udøste sin Harme og Galde med Pukken, Trodsen og Skænden, saa Holm nogle Gange maatte bede om Fred i sit eget Hus. Præsten vilde bevise ved at føre Degnen Frich i Marvede som Vidne, at Mariager havde sagt til ham: Djævelen regerer Eder, Djævelen besætter Eder, saa I handler mod Guds Børn eller Godtfolk som Karnailler!

Ofte havde Mariager paa Helligdage brugt Ungdommen i sin Tjeneste, bl. a. til at grave en Park i sin Have. Det havde en 78 Stykker været i Gang med et Par Søndage. De havde ogsaa kastet Grøft for hans Gærde i Marken fra Kl. 7 Morgen, før der blev ringet sammen til første Tjeneste i Kvislemark Kirke. Davren havde de nydt i Degnens Hus, og senere blev der baaret Middagsmad ud til dem i Marken ved deres Arbejde. Om Aftenen fik de Mad, Øl og Brændevin i Degnens Hus. 3die Paaskedag havde han haft 4 Mand i Arbejde med at lukke Gærder – de fik Brændevin og 6 Skill. hver. Natten mellem Lørdag og Søndag efter Paaske var 3 af dem gaaet ind paa v. Plessens Grund for at stjæle Gærdsel til at lukke

Degnens Gærde med; de blev bragt til Arløsetorp, men da en af dem undløb, maatte de 2 andre holde for, og den ene af dem maatte sætte et Par Lagen i Pant for 1 Rdl. til den Mand, der tog dem.

Det paahvilede Degnen at læse for Ungdommen i Sognets Byer hele Aaret rundt, men mange kunde bevidne, at hele Sommeren var der ingen Læsning. Ej heller vilde Degnen hente Vin og Brød til Altergang eller sætte Kalk og Disk frem paa Alteret. Saa var Mariager ogsaa rejst til København uden at melde det, og naar Præsten bad ham tage ud i Sognet, nægtede han det.

En Lørdag Morgen, da der var Skriftemaal i Kvislemark Kirke, opholdt Præsten og Degnen sig i Sakristiet. Da kom en Maler fra Fuirendal, og da Præsten saa det, bad han Degnen sige til Manden, at han skulde komme op til ham. Hertil svarede Degnen rent ud: Nej, han havde intet med Maleren at gøre. Præsten svarede: I skal heller intet have med ham at gøre, det vil jeg selv, I skal aleneste lade ham komme op til mig. Men den gode Mariager blev ved med sit nej, skønt det blev forestillet ham, at han burde gøre det, og han sluttede med at sige, at Præsten var ligesaa nær til Maleren som han, og Holm maatte saa selv gaa ned til Manden.

Flere Gange havde Præsten og Altergæsterne siddet paa Gravene paa Fuirendal Kirkegaard og ventet længe paa Mariager, der havde Nøglen til Kirkedøren og skulle lukke op. Under Skriftemaal forlod han Kirken og diverterede sig paa Gaden i Fuirendal – ja, ofte kom han ikke igen, saa Præsten maatte lukke Kirkedøren, naar Tjeneste var endt. Var der Tjeneste i Kvislemark, gik Degnen ind i sit Hus, hvor det ellers kunde være godt, om han havde været i Kirken. Nogle Gange i Kvislemark Kirke, naar Præsten stod paa Prædike-

stolen for at føre Ordet, havde han været saa døvet og konfunderet af kalkunske Høns og deres Buldren og Klukken, at han næppe kunde høre, hvad han selv sagde. Var Mariager endelig til Stede, kunde det ikke falde ham ind at sætte sin Fod uden for Degnestolen og fordrive Larmen, saa Præsten maatte bede nogle af Menigheden træde ud og standse den Ustyr.

Alterlysene blev heller ikke passet og løb derfor ofte.

Bispen opfordrede til Fred og Forlig. En Erklæring affattet af Mads Holm – den blev oplæst paa Holsteinborg Birketing – maatte Degnen underskrive: Efter at jeg underskrevne, Christen Mariager, Degn til Fuirendal og Kvislemark, har ved min utilbørlige Omgang, saavel inden som uden for mit Embede gjort mig skyldig i mange slemme Stykker – bevist ved Vidner – mod Kongen, Loven, Bispen, Menigheden og Ungdommen i Kvislemark samt mod Sognepræsten i hans eget Hus, saa beder jeg for vor fælles Frelser Jesu Christi Skyld, at de vil tilgive mig denne Uret – og beder hjertelig om Forladelse. Jeg forpligter mig derhos til Ærbødighed og Lydighed som en skikkelig Degn.

– Saa gav Præst og Degn hinanden Haand, og Degnen skrev under: Christen Pedersen Mariager.

Den verdslige Ret gav ogsaa sit Besyv med i Sagen: Det er bevist af Mageskiftet i Christian d. 4des Dage (27. Juni 1646), at Gunde Rosenkrantz til Vindinge, nu Fuirendal, og Præsten til Vindinge og Kvislemark, Mag. Frederik Klyn om Præstegaardens Forflytning, hvor da Gunde Rosenkrantz gav Tørvelyg til *Præstegaarden alene* (Ager for Ager, Eng for Eng, Skov for Skov).

Thi kendes for Ret: Degnen Christen Mariager har ingen Lod og Del eller Rettighed paa Tørvelynge, som ligger til Fuirendal Hovmark og til Præstens behøvende Ildebrand.

Saaledes var Degnen slaet ud baade af den gejstlige og af den verdslige Ret.

Fra Tornemark (1742)

Af viceinspektør *V. Møller*, København

Da Præsten Mads Holm i Kvislemark efter 34 Aars Virke der blev Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke i København (han var da 65 Aar og døde kort efter), fik Sognet en ny Præst, som hed Mentzer. Han fortæller 1742 om et Kvindmenneske Dorthe Rasmusdatter, der havde tjent hos en Jæger paa Fyrendal Hans Adolph (Hans Jæger kaldet), hvor hun blev besvangret og til Mikkelsdag rejste til en Birkedommer paa Holsteinborg Birk. Da det nærmede sig med Fødselstiden, kom hun til Tornemark og gjorde Barsel der Dagen før Kyn-delmisse. „Da jeg kom dertil i Embedsforretning, faldt det mig ind, at siden jeg var der i Byen, jeg da vilde tale med et Par Ægtefolk, hvor just dette Menneske er i Huset, for at, om det var muligt, at forlige dem, efterdi de levede i et ukristeligt Ægteskab med hinanden, og da jeg kommer ind, finder jeg Dorthe Rasmusdatter, der til min største Forundring samme Morgen havde gjort Barsel. Jeg undlod da ikke straks at forestille hende hendes Synd, men adspurgte og ved samme Lejlighed, hvem hun havde bedrevet saadan Utugt med, hvorom adskillige Rygter havde udbredt sig. Først sagde hun, det var en Mand i Næstved, men som denne Bekendelse forekom mig mistænkelig, formanede jeg hende, at hun vilde vare sig, at hun ikke besmittede sin Samvittighed med Usandfærdighed. Da virkede den Formaning saa meget, at hun straks svarede,

om jeg ej vilde blive vred paa hende, saa vilde hun sige Sandhed, nemlig, at Hans Jæger, hendes forrige Husbond, (som var en Ægteemand, der har sin Hustru endnu levende), var hendes rette og sande Barnefader, hvilken Bekendelse hun og baade ved Daaben, saavel og alle Vegne, hvor hun kunde blive sigtet, vilde tilstaa og ikke fragaa. Jeg gik da fra hende og begyndte den Forretning, som jeg egentlig var kommet for.

Da nu Kyndelmissedag dette uægte Barn skulle kristnes, falder det mig ind, at det vel vilde være fornøden at spørge sig for, allerhelst jeg befrygtede, at Hans Jæger vilde ombestemme Mennesket (som han og siden med en forunderlig Listighed stærkt har tragtet efter) og nøje efterforske, hvem vedkommende vilde udlægge til Barnefader; derfor blev da Kvinden, der bar Barnet, først saaledes adspurgt, som jeg plejer ved uægte Børns Daab at spørge: Siger sandfærdig, hvem er Fader til dette Barn?, hvortil af Kvinden blev svaret sagte: Hans Adolph; men jeg, konfunderet over det Navn Adolph og mig befrygtende for, at Personen, som var Barnefader, siden skulde nægte det (som endnu med største Haardnakkethed sker) med Paaskud, at vel en anden af samme Navn kunde være Barnefader, sagde videre: Taler højt, hvem er Barnefaderen? Dertil svarede hun atter sagtene end første Gang: Hans Jæger, hvorpaa da af mig blev spurgt: Er ikke Hans Jæger Fader til dette Barn? – hvortil da endelig blev svaret højt Jo af Barnets Moder. Hans Jæger har tolket min Forsigtighed derhen, at han har indstævnet mig for Holsteinborg Birketing, for at jeg havde sigtet derhen at forklejne hans Rygte og gøre ham Tort og Clame (usand Beskyldning). Vel kan jeg ikke nægte, at Personen er af det Slags Mennesker, der lever sikkert bort i deres Synder, søler sig i adskillig Liderlighed og med eet Ord elsker de Udyder, som desværre

følger mange, som er af samme Profession som han, men hvorom alting er, kan jeg forsikre, at intet mindre end enten at blamere og tortere ham har været min Afsigt, men alene Guds Ære, at Sandhed maatte siges, og Gud ikke med Løgn og Usandfærdighed bespottes.“

Præsten har ikke Lyst til at møde i Birkeretten og indskyder sig for den gejstlige Ret.

Sagen kom saa for Holsteinborg Birkeret i Rude; Hans Jæger anlagde Sag mod Dorthe Rasmusdatter, der i Fyrendal Kirke havde udlagt ham som Fader til sit sidste (uægte) Barn. Det erfares – siger Dommeren – at Jæger ved Fyrendal Hans Adolph Oysen finder sig højlig fornærmet, idet Dorthe Rasmusdatter har udlagt ham som Barnefader paa hans høje Alderdom til sit sidst avlede, uægte Barn, som Attesterne melder, hvilket Hans Adolph Oysen ganske anderledes beviser ved Tingsvidner, at hun selv har mødt og tilstod lige at være i Sandhed, som hun har bekendt for sin Sognepræst (Mentzer), at en Galanteri Købmand fra Næstved var hendes rette Barnefader og ingen anden, som ogsaa en Del af de øvrige Vidner forklarer. Og som da Dorthe Rasmusdatter ikke er mødt, men er funden ganske ustadig i sin Bekendelse og kan derfor ikke anses at fare med Sandhed, saa kan ikke rettere kendes, end at Jægeren Hans Adolph Oysen bør frifindes for denne ublu Bekendelse, som Dorthe Rasmusdatter har gjort imod ham. – Mentzer har nok ikke følt sig helt vel tilpas efter denne Dom.

På den Tid boede en 3die Præsteenke i Tornemark, nemlig Maren Helles, der havde været gift med Præsten Mads Holm i Kvislemark. Ved et mærkeligt Lune var han blevet Stiftsprovst i København – efter en Menneskealders Virksomhed

paa Landet. Han døde samme Aar, han skulle tiltræde, og Enken bosatte sig da i Tornemark.

D. 20 Decbr. 1742 opretter hun i Overværelse af Præsten Mentzer i Kvislemark og Forvalteren paa Holsteinborg, Christian Lindam, sit Testamente. Hun havde ingen Børn i Ægteskabet, hvorfor Mandens Søn af første Ægteskab Ulrik Adolph Holm (formentlig opkaldt efter Greven paa Holsteinborg), Negotiant i Nibe, arvede alt. Dog skulde Marens Søster, Anna Helles g. med Hans Must paa en Gaard fire Mil fra Christiania have 300 Daler, medens hendes Broder Morten Hellesen, Kontrolør i Aarhus, havde et Levebrød og derfor intet fik.

De fattige og Almissemønstre i Kvislemark og Fyrendal Sogne, hvor hendes Mand i 34 Aar havde været Sognepræst og Lærer, blev betænkt med 50 Slettedaler.

Endelig vilde Enken begraves i Fyrendal Kirke paa det „ordinerede“ Sted.

Mentzers Efterfølger hed Johan Hvid, der rørende fortæller om sin gamle Faders Død: Min gode gamle Fader er hensovet i Herren i hans Alders 78 Aar og Embeds 52 Aar. Hans Syn og Hørelse slog ham ej Fejl indtil hans Dødsdag. For hans Helbreds Skyld kunde han endnu have levet længer, dersom ikke en ulykkelig Tilfælde havde gjort Ende paa hans Dage. Thi da han ved sidste Mortenstider en Aften vilde rejse sig op af en Bænk, som han plejede at hvile sig paa og i det samme støttede sig paa et gammelt Tebord, gik Bordet i Stykker, og han derover fik saa haardt et Slag, at han ej kunde rejse sig, men blev baaren i Sengen, hvor han maatte holde det ud i 12 samfulde Uger, dog uden synderlig Pine, som den salig Mand stedse forsikrede, at han fandt ingen Sygdom, ingen Forandring i sin Søvn, uden en stor Afmagt, som lang-

somt udtærede ham, saa at han døde med fuldkommen Forstand i en utrolig Stilhed og Hengivenhed, thi da han nylig havde talt højt og tydeligt med de nærværende, lagde han sit Tørklæde over Ansigtet og sov hen.

— Fra Fru Grevinde v. Holstein har jeg med sidste Post faaet Brev, at hendes anden Søn er død d. 9. Febr. (1760) af Smaakopper i Genève, det har været et fatalt Akademi for det grevelige Hus, de 2 ældste Brødre døde der af Børnekopper kort efter hinanden, de var rejst derhen for at lære at leve, men Guds Villie var, at de skulde dø. Saa er der nu kun een Arving tilbage til Grevskabet Holsteinborg, en Herre paa 10 Aar, som eneste Søn Fru Grevinden har beholdt i Live af 5 andre, som er døde i deres bedste Ungdom.

— Det har tildraget sig Natten mellem d. 17de og 20. Decbr. omtrent Klokker 2 Slet, at Folk i mine Sogne har fornemmet et Jordskælv, fast ligesom forleden Aar med et stærkt Skrald og Rystelse i Husene. Jeg og ingen af mine har mærket det, eftersom vi laa i vor rolige Søvn, men adskillige paa Fyrendal Gaard samt i en stor Landsby, som hedder Tornemark straks herved, har tydeligt observeret det. Disse Jordskælv bliver nu om Stunder mere og mere almindelige i Verden, og det er mærkeligt, at disse tvende Jordskælv var just indfalden ved Solhvervstiden.

Med en ugudelig Mand, Nikolaj Whitte, der var flyttet ind i Møllehuset i Tornemark, havde Provst Hvid adskilligt Besvær. Jeg forlangte Skudsmaal af ham, fortæller Hvid, hvorledes hans Forhold havde været andre Steder, og det lovede han at skaffe. En Tid lang derefter begærede han at tegnes til Guds Bord, men da jeg atter erindrede ham om Skudsmaalet, som endnu ej var anskaffet, blev han forbitret i Sindet og lod haant om at forsyne sig med Skudsmaal. Imidlertid

fremturede han i sit forargelige Levned med Guds Ords Forsømmelse, Drukkenskab og en ukristelig Omgang med sin Hustru, og endskønt jeg adskillige Gange har givet ham de alvorligste Formaninger, har det sig altsammen været forgæves. Midt i dette ryggesløse Levned har han en og anden Gang med Trodsighed paastaet at ville til Guds Bord; jeg refererede mig til mit forrige: dels maatte han skaffe Skudsmaal og dernæst udvise en alvorlig Forbedring i sit Levned. Endelig kom hans Kone til mig i Kirken og leverede mig et Skudsmaal fra Tjustrup af 14. Apr. 1763, hvoraf ses, at de begge har været til Guds Bord 1762, og da de altsaa havde holdt sig fra Herrens Bord et helt Aar, turde jeg ikke antage dem. Siden er Nikolaj With udsat af Møllen og bortrejst, uden at nogen ved, hvor han er. Derpaa er hans Kone kommet til mig og vemodig beklaget sig over Mandens ugudelige Levned og haarde Medfart imod hende, da han adskillige Gange har hugget til hende med sin Hirschfanger og ofte truet hende paa Livet. Allermest nager det hende at være udelukket fra Herrens Bord; det er hans Skyld alene. Vilde hun gaa til Guds Bord, havde Mølleren sagt, at han vilde skyde hende ihjel, saa snart hun kom hjem fra Kirken. Konen har et godt Rygte her i Sognet og har tit været i Guds Hus, naar Manden tillod hende det. Hun beklager hans ulykkelige Tilstand og beder for ham. Skønt Stedmoder elsker og sørger hun godt for Børnene.

Præsten vil nu lade hende komme til Alters uden at staa offentlig i Skrifte, da hun er uskyldig.

Iøvrigt var Hvid god til at opnuse sjældne Bøger til Bispen, naar disse kom paa Auktionsbordet i Præstegaardene, ligesom han undertiden sender Blomster fra sin Have ind til Bispegaarden.

1765 skriver han, at i Aarets Almanak – formedelst en Trykfejl – er faldet en særdeles Urolighed over Almuen, idet der ved d. 18. December staar, at Solen gaar op Kl. 3.31, hvorover Bønderne plager sig med skrækkelige Forestillinger og mener, at Verden skal forgaa! Til Lykke har jeg 2 Udgaver af Almanakken, af hvilke den ene viser Solens rigtige Opgang, hvoraf jeg har stillet en og anden af Bønderne tilfreds. Man lærer heraf, at har Bønder end kun faa Bøger, saa læser de dem des flittigere og holder sig til Bogstaven. Dog, det gik den lærde Dantzius intet bedre, thi da han havde ladet sin hebraiske Bibel ligge opslagen og derefter faldt paa et vist Sted, hvor der stod en ny Accent, som hverken han eller nogen tilforn havde mærket, brød han sit Hoved jammerligt, indtil han omsider kom efter, at en Flue havde sat dette fremmede Punktum.

Rimeligvis har Bispen med Interesse læst disse Nyheder.

En Dag kom der til en Gaard et fremmed Kvindemenneske, som kaldte sig Margrete. Hun fik Lov at blive og gjorde sit Arbejde troligt og flittigt. Nok syntes Bonden, der havde taget hende i sin Tjeneste, at hun ikke havde sin fulde Samling, og han ikke heller vidste, hvad han skulde tænke om hende, siden han ikke af hende kunde faa nogen Oplysning om, hvor hun var fra. Han og hans Husfolk mærkede tillige, at hun om Aftenen og om Natten paa sit Leje med vemodig Klage paakaldte Gud om Naade for sin arme Sjæl og især idelig lod sig forlyde med en inderlig Længsel efter engang at blive antaget til Konfirmation.

Da Bonden kom op til Præsten og berettede dette, anmodede Præsten ham om at lade Kvinden blive sendt op til ham. Efter mange Paamindelser kom hun endelig, og da hun

i Enrum havde sagt sit Navn, brød hun ud i en heftig Graad, idet hun sagde, at hun var en grov Synderinde.

Af en Gaardmand i Lundby i Tjæreby Sogn ved Skelskør havde hun ladet sig forlokke, først med Penge, siden med hans skrækkelige Trusler, da han en Aftenstund var kommet til hende alene i Marken. De var flygtet sammen og havde flakket om i Herredet med hinanden i stadig Frygt for at blive paagrebet, da de var efterlyst. I Egnen af Karebæk Sogn forlod han hende uden at hun vidste, hvor han søgte hen. Hun havde heller intet hørt om ham og skøttede heller ikke derom. Saa var hun kommet i Tjeneste hos Gaardmanden, hvor hun til Dato ganske roligt havde opholdt sig og tjent trolig i det Haab, at hendes Husbond vilde hjælpe hende til Konfirmation. Nu bad hun indstændigt Præsten om dette, og at hendes Ungdoms store Brøde og Ufornuft, som hun nu fortrød, maatte tilgives hende, ligesom den verdslige Straf, som hun havde gjort sig skyldig til med hendes forargelige og slette Opførsel, maatte eftergives hende. Præsten foreholdt nu Husbonden den Straf, som Loven paalægger den, der antager Tjenestefolk uden Skudsmaal. Bonden turde saa ikke tage hende med tilbage. Saa begyndte hun ynkeligt at beklage sig: nu var hun husvild og tjenesteløs, saa hun stod i Fare for at blive indviklet i sine forrige Synder. Præsten ynkedes da over hende og lod hende blive i sit Hus, saa hun kunde blive undervist om Gud og sin Saligheds Sag. Han siger, at Gud ved bedst, om hun mener, hvad hun saaledes taler. Forsøgte Præsten at knibe udenom, kom der ynkelig Graad og høje Skrig fra hende, saa han lod hende blive og lovede at antage hende til Forberedelse til Konfirmation. Vel havde Præsten nok set, at hun var efterlyst fra Tjæreby, men han mente, at det var rigtigere at beholde hende og kanske frelse en Sjæl fra Vildfarelse.

Han indberettede dog Sagen til Bispen, som anmodede ham om at forhøre Margrete igen, om hun havde begaaet vitterlige Laster foruden den med Lundby-Gaardmanden, om hun var bleven besvangret eller havde født Børn. Til dette svarede Margrete, at ingen kunde overbevise hende derom.

Formentlig har Margrete naaet sit Maal. Kanske Grunden til hendes Ønske om at blive konfirmeret var den, at hun saa kunde blive gift. Dengang var Konfirmationen en uomgængelig Nødvendighed for at komme i Ægteskab paa lovlig Maade.

1762 faldt 2 unge Mænd, Peder Sørensen og Peder Nielsen fra Tornemark, for Fristelsen til at rapse af de gode Ting, der opbevaredes paa Fyrendal Gaard. Egentlig vilde de kun tage Pærer i Haven, men da de saa kom ind her, saa de i et Kældervindue nogle dejlige Oste. De slap ind i Ostekammeret ved siden af Hollænderiet, hvor Peder Sørensen tog 4 Oste. Dernæst tog de et Vindue ud og kom ned i Vinkælderen! her drak de 3 Bouteiller Vin – den var noget sur, sagde de – og slog Flaskerne i Stykker. Fogden paa Holsteinborg, Palle Lorenzen, sagde imidlertid, at der manglede 22 Flasker i Vinbeholdningen.

Peder Sørensen havde forøvrigt før været inde i Køkkenhaven paa Fyrendal og taget en Del Hvidkaalshoveder. Vinduer og Lemme ved Vinkælderen og Ostekammeret var bleven spoleret ved deres Indgang. De indstævnedes Vidner deriblandt Ladefogden Hans Pedersen paa Fyrendal og Rasmus Jacobsen af Tornemark, havde aldrig ført hørt noget ufordelagtigt om de 2 unge Mennesker. Palle Lorenzen tiltalte dem nu, fordi de havde understaaet sig at tage 6 Flasker Vin og nogle Oste – samt Hvidkaalshovederne. De blev begge

dømt til at erstatte det stjaalne med Penge, hvortil kom et Ophold i Arresten nogen Tid.

Efterskrift.

Kilderne til de to artikler fra Kvislemark og Tornemark er ifølge forfatterens oplysninger Holsteinborg Birks og Vester Flakkebjerg Herreds tingbøger samt et par præste-kaldsbøger.

Det i slutningen af den første artikel nævnte mageskifte af 27. Juni 1646 fortjener lidt nærmere omtale. Da herremanden Gunde Rosenkrantz havde erhvervet Vindingegaard, nu Fuirendal, nedlagde han landsbyen Vindinge og inddrog jorden under hovedgården. Også præstegårdens jord inddroges, og Rosenkrantz må derfor skaffe præsten erstatning ved at overdrage ham en ny gård i Kvislemark. Herved forklares det mærkelige forhold, at det lille Kvislemark sogn (567 ha.) er hovedsogn og det store Fuirendal sogn (1987 ha.) anneks.

Red.

Brændedeputater fra Sorø Akademi

Af fuldmægtig, cand. jur. og mag. art. *Viggo Nielsen*,
Roskilde

Fra Sorø Akademi er der fra gammel tid svaret en række ydelser i naturalier eller kontanter til institutioner og enkeltpersoner på Sorø-egnen. Naturalieydelserne er væsentlig præsteret i form af brænde, såkaldte brændedeputater. De største modtagergrupper har været præste- og lærerembeder. En del af disse ydelser er allerede inddraget. Selv om oprindelsen for de resterende tilsyneladende har fortabt sig i historien, og deres økonomiske betydning såvel for modtagere som giver ikke længere spiller nogen større rolle, har deputaterne længe været en torn i øjet på myndighederne, specielt revisionsdepartementet. Med henblik på at nå til en afklaring af mulighederne for en eventuel afvikling af disse deputater, udarbejdede forfatteren til nærværende artikel derfor på foranledning af akademiets kurator en redegørelse for grundlaget og den retlige stilling for de brændedeputater, der ydes til præste- og lærerembeder. Et uddrag af den historiske del af denne redegørelse er gengivet i det følgende.

De *sognekald*, der således har modtaget brændedeputater fra Sorø Akademi er:

1. Alsted-Fjenneslev, Alsted herred.
2. Lynge-Vester Broby, Alsted herred.
3. Slaglille-Bjærnede, Alsted herred.

4. Gyrstinge-Kirke Flinterup, Alsted herred.
5. Pedersborg (tidligere P.-Kindertofte og Sorø-P.). Alsted herred (1567 under Merløse herred).
6. Munkebjergby-Bromme, Alsted herred (1567 under Merløse herred).
7. Stenmagle-Stenlille, hhv. Alsted og Merløse herred (1567 begge Merløse herred).
8. Havrebjerg, Løve herred.
9. Tersløse-Skellebjerg, hhv. Merløse og Løve herred.
10. Niløse, Merløse herred og
11. Kirke Stillinge, Slagelse herred (1567 Løve herred).

Ved gennemgangen af deres grundlag og historie er det praktisk at behandle 1–8 for sig (I) og 9–11 for sig (II).

I. Et led i den politik, der her i landet førtes af de middelalderlige klostergodser, var overtagelsen af kirker og patronatsret (d.v.s. retten til at vælge præst til kirken og til at kræve kirketiende) i de sogne, hvori klostrene havde gods. Efter en sådan overtagelse blev præstegerningen ved sognekirkerne – hvor disse ikke lå meget langt fra klostret, således at en mand måtte udstationeres dér – varetaget fra klostret, idet klosterbrødre tog ud til kirkerne, når der var kirkelige handlinger at forrette. Denne fremgangsmåde, hvis fordel for klostrene foruden oppebærelsen af tienden bl. a. var, at det ikke var nødvendigt at opretholde præstegårde i sognene, således at præstekaldets indtægter i højere grad kom klostret direkte til gode, havde utvivlsomt som bivirkning en svækelse af det kirkelige arbejde i de pågældende områder.

Sorøklostret samlede systematisk på de omliggende sognekirker (jfr. Årbog f. hist. Samf. f. Sorø amt. XVI. 1928 s. 33–60 „Sorø amts klostersogne og frigørelsen 1569“ og Sorø I. s. 97) og erhvervede dem i denne rækkefølge: Lynge (1297),

Alsted (1360), Broby, Slaglille, Bjernede og Pedersborg (1414), Munke Bjergby (1462). Herudover var også erhvervet Fjenneslev, Kindertofte og Bromme, der i Sjællands stifts landebog 1567 omtales som værende uden præstegårde; endvidere Gudum, der sammesteds betegnes som et kapel under Sorø kloster (smh. iøvrigt Sorø I. s. 59) og Stenmagle, der dog har præstegård (jfr. Sjællands stifts landebog 1567, udg. 1956 af Udvalget for udgivelse af kilder til landbefolkningens historie).

Efter reformationen rettedes bestræbelserne mod pány at få placeret præster i de enkelte sogne. For Sorø klostergoods' vedkommende resulterede disse bestræbelser i et kongebrev af 9. juli 1569 (Kancelliets brevbøger 1566-70, Kbhvn. 1896.s 480 f): Til abbederne i Sorø og Ringsted og prioreren i Antvorskov: Da der hidtil til klostrene har ligget nogle sogne, hvis sognepræster har haft bolig og underholdning i klostrene, hvilket har givet anledning til megen vanskelighed og til forsømmelse af sognefolket, har kongen bestemt, at disse præster herefter skulle bo ved kirkerne og selv nyde præsterenten dertil. De skulle derfor straks lade præsterne få sognene, dog således at en præst får to sogne, hvor disse ligger så nær ved hinanden, at han kan betjene dem ordentligt, udlægge dem al tilbørlig præsterente, som andre sognepræster i landsbyerne har og gode præstegårde, så de kunne leve ærligt af dem og af præsterenten. De præster, som får præstegårde i skovbygden, skulle have fri olden til deres hjemmefødte svin, ildebrændsel af vindfælder og fornede træer og tømmer til deres huses bygning.

Sikkert bl. a. på grund af vanskeligheden ved at etablere det fornødne økonomiske grundlag for et så stort antal præsteembeder udsendtes kort tid efter under 27. januar 1574

et kongebrev, hvorved det i fortsættelse af det fornævnte brev bestemtes, at følgende sogne skulle være annexer til hinanden, nemlig bl. a. *Havrebjerg og Gudum, Munkebjergby og Bromme, Pedersborg og Kindertofte, Lynge og Broby, Slaglille og Bjernede, Alsted og Fjenneslev*. Præsterne skulle beholde de udlagte præstegårde, og må, hvor de har fået præstegårde i skovbygden, have fri olden til deres egne hjemmefødte svin samt ildebrændsel og tømmer til husbygning (Kancelliets brevbøger 1571–75. Kbhvn. 1898 s. 382 f, jfr. Hoffmanns *Fundationer VII*. 1761. s. 605 ff), „dog skulle de intet selv må huggæ uden hvis dennem af skovfogden bliver forevist.“ Havrebjerg, hvortil Antvorskov kloster så sent som ved kongebrev af 5. juli 1568 havde fået bekræftet sin jus patronatus lægges altså i 1574 sammen med en af de under Sorø kloster hørende kirker. Ved kongebrev af 7. april 1586 henlagdes derimod under Antvorskov len bøndergodset bl. a. i *Kindertofte, Gudum og Kirke Stillinge*.

I gejstlighedens privilegier af 24. juni 1661 omtales ydelser af denne art ikke. Dette må have givet anledning til nogle tvivlsspørgsmål, siden der den 15. december 1670 må udstedes en confirmation på og forbedring i de samtlige gejstlige udi begge riger Danmark og Norge givne privilegier (Fogtmanns rescripter II, side 38 ff). Det hedder heri i § 2: Præsterne og andre gejstlige, såvelsom sædedegne, må og herefter fremdeles ubehindrede fri og uden betaling deres fornødenhed, herefter som tilforn, nyde udaf de skove, som ligger til deres præste- eller annexgårde, eller som de hidtil pro officio har været berettigede at nyde noget udi, så at kongens den 15. februar gjorte anordning, og den 20. oktober sidstforleden publicerede skovordinans ikke skal udtydes dem derudi til nogen hinder eller forfang videre end at overjægermesteren

og hans underhavende skovbetjente skulle have tilsyn med bemeldte skove, at de ej til upligt vorder forhugne eller ødelagte.“

Præsterne i skovbygden opnåede gennem denne bestemmelse en bekræftelse af deres tidligere rettigheder og en ligestilling med de præster til hvis præstegårde der – som reglen var – hørte skov, jfr. D.L. 2-12 – 1 og 2.

Under de omfattende afhændelser af kronens ejendomme i slutningen af 1600-årene bortskødedes også patronatsrettigheder til kirker og kirkegods. Af de her omtalte kirker blev således i 1687 Alsted, Lyng og Vester Broby afhændet til Christian Bielke til Næsbyholm (Kronens Skøder II, s. 607), Gyrstinge og Kirke Flinterup til justitsråd Vilhelm Mule og generalfiskal Jørgen Landorph (Kronens Skøder II, s. 599), Bromme til Andreas von Engeberg og Slaglille og Bjernede til overførster Mads Christensen (Kronens Skøder II, s. 640). Munkebjergby kirke kom til Hellestrup og dermed senere (i 1743) ved oberst von Kalkreutz' gave tilbage til Sorø Akademi. Fjenneslev kirke afstodes til Mørup og generhvervedes for akademiet ved auktionen over Mørup i 1825 (Sorø, I, s. 331).

Disse afhændelser har ialtfald for præsteembederne i Alsted herred medført, at skovforvaltningen har søgt at frigøre sig for at udrede deputaterne, der er slettede i en skovrulle af 1687, hvilket giver anledning til klager fra provst og præster i Alsted herred. På grundlag af denne besværing, der henviser til kongebrevet af 1574, „som af os med de gejstligheden forlenede privilegier allernådigst er confirmeret“ udstedes under 29. december 1688 kgl. konfirmation på, at præsterne ikke „desformedelst skulle afstå noget udi deres kalds tillagte rettighed“, hvorfor det bevilges, at de fremdeles „årligen nyde

... deres nødtørftig ildebrand og gærdsel udi Sorø skoles skove“. Det befales, at deputaterne påny indføres i skovreglementet, og at de „i rette tid vorder udvist . . . , hvor det mindst til skade kan være.“ (Kopi af kgl. bef. 29. dec. 1688: RA. Rtk. Skov- og jagtvæsen. Gruppe 6 nr. 36. Dok. vedr. Sorø Akademis ny skovrulle, kgl. res. 16. dec. 1784).

I dokumenterne – såvel i ansøgninger som i den kgl. forestilling – vedrørende nævnte skovrullerevision af 1784 omtales en kgl. konfirmation af 11. maj 1748 (udstedt på Fredensborg), hvorved deputatordningen for præsterne i skovbygden er bekræftet. Den pågældende resolution har ikke kunnet findes, men der kan ikke herske tvivl om dens eksistens.

Det er usikkert, hvad det også i andre relationer forekommende begreb skovbygden eller skovegnen dækker over. Det har været en topografisk enhed med ret dårlig jord, jfr. at forestillingen til den kgl. befaling af 29. december 1688 taler om, at „de boer udi schovegnen og derfor haver ringe kornsæd og tiende“. Skovbygden dækkes ikke af det gamle Alsted herred, idet kaldet Bringstrup-Sigersted aldrig nævnes i denne relation. Omvendt er der næppe tvivl om, at skovbygden har omfattet sogne uden for dette område. Det gælder således de i kongebrevet af 1574 omtalte sogne Pedersborg (-Kindertoft) og Munkebjergby-Bromme, der begge i 1567 har hørt under Mørløse herred, annexet Kindertoft dog under Slagelse herred. En ansøgning af 27. november 1782 til kongen om en forhøjelse af deputaterne underskrives af 5 sognepræster (inkl. provsten) som „præster i Alsted herred, hvis præstegårde på skovbygden er beliggende“. De pågældende præster er indehaverne af de side 104 nr. 1—3 og 5—6 anførte kald, og præstegårdene lå i Alsted, Lynges, Slaglille, Pedersborg og Munkebjergby.

(RA. Rtk. Skov- og jagtvæsen. Gruppe 6 nr. 36. Dok. vedr. Sorø Akademis ny skovrulle).

Med hensyn til disse 5 sognekald kan der ikke være tvivl om, at grundlaget for de nuværende deputatydelser er kongebrevene af 1569 og 1574 med konfirmationer. Hermed stemmer oplysninger i Sjællands bispearkiv: Provsternes indberetninger om sognekaldene 1738 (LA) fra Alsted (om at man besidder Fr. III's brev om, at præsterne i skovbyerne skal nyde sædvanlig ildebrændsel), fra Slaglille (om at man besidder et brev, som tillægger fri gærdsel, fri og fornøden ildebrand af udgåede og fornede ege og bøge) og fra Munkebjergby (om at kaldet får sit deputat fra Sorø Akademi ifølge Fr. II's breve af 1569 og 1574 samt efter de privilegier Chr. V meddelte gejstligheden 15. dec. 1670 og sammes „reskript“ af 29. dec. 1688).

For de side 105 som nr. 4, 7 og 8 betegnede kald, henholdsvis Gyrstinge-Kirke Flinterup, Stenmagle-Stenlille og Havrebjerg er forholdene noget anderledes:

8. *Havrebjerg* ligger ikke i Alsted herred, men i Løve. Det nævnes med annexsognet Gudum i kongebrevet af 1574, selvom kaldet ikke har hørt under Sorø kloster. Deputatet, der er udredet fra akademiets nordre distrikt, omtales lige som andre deputater herfra ikke i de ældre skovruller. Det kan tænkes, at „skovbygdens“ område har strakt sig ind i Løve herred og har omfattet Havrebjerg. Der kan også være mulighed for, at deputatet er svaret, blot fordi sognet sammen med klosterets kald Gudum er nævnt i kongebrevet. En svag mulighed foreligger for, at deputatet kunne være opstået i forbindelse med akademiets overtagelse af baroniet Holberg, til hvilket bl. a. Havrebjerg kirke erhvervedes i 1740 (Sorøbogen II, s. 124).

Alt i alt må det, dog især i betragtning af omtalen i kongebrevet af 1574, være rimeligt at betragte det på linie med dem, der er ydet til de fornævnte kald.

4. *Gyrstinge-Kirke Flinterup sogne* har begge altid hørt under Alsted herred, men patronatsrettighederne ikke under Sorø kloster. Kaldet er ikke direkte nævnt i kongebrevene. Med Bjernede og Fjenneslev som nabosogne inden for herredet, er det vel muligt, at disse sogne kan have været indbefattet under „skovbygden“ (omend dette ikke har kunnet konstateres i det foreliggende materiale), og at deputatet er motiveret heri. I denne forbindelse er det mindre afgørende, at kaldet på et sent tidspunkt har hørt under akademiet, som erhvervede det i 1700-årene, efter at det som foran nævnt i 1687 var afhændet af kronen til private. Et tilhørsforhold til akademiet har ikke iøvrigt medført deputatydelser. Eksempelvis kan nævnes, at Slotsbjergby kirke (Slagelse herred) efter ryttergodsets opløsning i 1774 henlagdes under Sorø Akademi til 1902, da den gik over til selveje, og at Nordrup og Sønderup kirker (Slagelse herred) med godsæt Nordruplund overgik til akademiet fra 1825 for i 1934 at overgå til selveje, uden at der tillagdes sognekaldene brændedeputater.

Deputatet til kaldet Gyrstinge-Kirke Flinterup må således formentlig være opstået på samme måde som deputaterne til de øvrige foran omtalte kald, på lige fod med hvilke det da også nævnes f. eks. i skovrullen af 1766.

7. *Stenmagle-Stenlille*. Patronatsretten til hovedkirken Stenmagle har tilhørt Sorø kloster og derefter skole og akademi indtil 1934. Sognet, der i 1567 nævnes under Merløse herred, hører nu under Alsted herred. Det er nabosogn til Kirke Flinterup og kan eventuelt have hørt under skovbygden, selv om kirken og embedet efter beskrivelsen i 1567 (Sjællands

stifts landebog s. 152), jfr. foran, er rigt. Der hørte således en anselig skov til præstegården. Deputatet svares som for Havrebjergs vedkommende fra akademiets nordre distrikt og er således ikke omtalt i skovrullerne, men nævnes i Sjællands stiftsøvrighed: Nye stiftbog 1802–04 uden angivelse af hjemmel eller oprindelse (i modsætning til Tersløse kald, hvis deputat angives at hidrøre fra baroniet Holberg).

Den nærmeste forklaring, man kan tænke sig for dette deputat er, at der efter ordningen i 1569 og 1574 er udredet deputater til samtlige sognekald, hvortil klostret tidligere har været berettiget, uanset at nogle af dem måske ikke har hørt under „skovbygden“. Også ydelsen til Stenmagle-Stenlille kan derfor betragtes sammen med de foran omtalte deputater.

Deputatydelserne til præsteembederne er senere sket uden ændringer, og der har ikke været rokket ved deres eksistens. I 1765 har der fundet en åbenbart midlertidig regulering sted (jfr. betænkninger af 18. august 1780 i Sorø Akademis godsarkiv: Sorø Akademis forvalter: Søndre godsdistrikt Korrespondance skov- og jagtvæsen vedkommende 1762–83. LA) og i 1884 sker der for samtlige 11 deputatnydende embeder en omskrivning af de da forældede deputatobjekter gærd-sel, staver og kampbrænde samtidig med at rummålene afrundes (Cultusministeriets 1. dept. skr. 28. november 1884. Dansk Lovleksikon – ved E. Hammerich – bd. IV. 1903 side 523).

II. De foran nævnte deputater omfatter ydelserne til de side 1 nr. 1–8 nævnte kald. Herudover er der som nævnt tillagt *Tersløse-Skellebjerg*, *Niløse* og *Kirke Stillinge* sognekald deputater fra akademiet.

Ingen af disse kirker har ved reformationen hørt under Sorø kloster (eller under klostrene i Ringsted og Antvorskov).

I Sjællands stifts landebog fra 1567 opgives patronatsretten til Tersløse at tilhøre succentor (subcantor) under Roskilde domkapitel, til Skellebjerg og Kirke Stillinge selve domkapitlet, og også Niløse har hørt under Roskilde domkapitel. For Kirke Stillinges vedkommende erhvervedes patronatsretten af domkapitlet i 1310 fra Antvorskov kloster.

De 4 sogne, hvoraf Skellebjerg og Kirke Stillinge før i tiden begge lå i Løve herred, og Tersløse og Niløse i Merløse herred, er alle beliggende så relativt fjernt fra de sogne, der har dannet kernen i skovbygden, at de ikke kan antages at have faldet ind under dette begreb, så meget mere som de 4 præstekald synes at have været ret velaflagte, modsat skovbygdens. Bl. a. hører således i 1567 til Kirke Stillinge præstegård en eng i Stillingemose (hvorfra der fås 16 læs), til Skellebjerg 2 små skovlodder, til Tersløse en skovlod ved Ravnsholt skov (til 50 oldensvin) og til Niløse 2 små skovlodder på Kongsted mark (til 100 svin).

Disse kald kan således næppe have været omfattet af kongebrevene af 1569 og 1574 med senere tilknyttede bestemmelser. Deputaternes grundlag må være et andet.

Med hensyn til patronatsrettighederne blev disse for samtlige kirkers vedkommende afhændet af kronen i slutningen af 1700-årene. Til Kirke Stillinge i 1684 til justitsråd Poul Porspalm Nielsen til Brorupgård, hvorunder retten siden hørte (Kronens skøder II, s. 543), Skellebjerg i 1673 til Henrik Müller til Dragsholm (ibid. s. 398), Tersløse i 1674 til rigsadmiral Henrik Bielke (ibid. s. 426) og Niløse til Chr. Bielke til Torstedlund i 1686 (ibid. s. 572). Patronatsretten til Kirke Stillinge erhvervedes i 1740 med Brorupgård af Holberg, for derefter med Holbergs gods i 1754 ved Holbergs død at overgå til Sorø Akademi. For de 3 andre kirker sam-

ledes patronatsrettighederne under Tersløsegård og erhvervedes i 1745 med denne af Holberg, for derefter ligeledes at gå over til akademiet (Sorø II. side 124–25).

Om deputaterne nævnes intet i dokumenterne vedrørende Holbergs erhvervelse af Tersløsegård og Brorup (Brorupgård) og heller ikke i Holbergs adelspatent af 6. marts 1747 eller det den 1. marts 1754 konfirmerede testamente af 20. januar 1747 (Hofmans Fundationer VII s. 587 f og 590 f, spec. s. 688, hvor patronatsrettighederne (kirketienden) til kirkerne omtales).

De kirkeskove, der i Sjællands stifts landebog af 1567 omtales som hørende til Tersløse, Skellebjerg og Niløse kirker, og som for Tersløses og Niløses vedkommende nævnes endnu ved kronens afhændelse af dem i slutningen af 1600-årene, omtales ikke specielt ved overdragelsen til Sorø Akademi, og er derfor formentlig på dette tidspunkt unddraget kirkerne eller kaldene, der heller ikke i dag i disse sogne har rådighed over skove.

Det ligger nær at antage, at disse skovområder er inddraget under hovedgårdene, idet man samtidig har tillagt kaldene de brændedeputater, som stadig svares.

Til Kirke Stillinge kirke eller kald hørte som nævnt ingen skov, og hvis deputatet her er opstået på lignende måde som de to foran omtalte, måtte det være andet, f. eks. den i 1567 til præstegården hørende eng, der var inddraget af hovedgården, Brorup. Det er dog næppe sandsynligt, at det er opstået på denne måde. I præsteindberetningerne til Sjællands biskop 1738 (LA) omtales nemlig for Kirke Stillinge præstekalds vedkommende, at det får udvist 2 læs brænde årligt af kronens skove. Deputatet må derfor være etableret, inden afhændelsen i 1684, medens kaldet formelt har tilhørt domkapitlet

i Roskilde. Oprindelsen til dette deputat fortæller sig således, men det ligger nærmest at antage, at den er sket på en lignende måde som for de deputater, der ydedes kaldene i de tidligere klostret tilhørende kirker.

Foruden disse ydelser til sognekaldene er der fra Sorø Akademi skove udredet *brændedeputater til skoler eller lærerembeder* i Sorø og Holbæk amter. Også disse ydelser er – omend under andre former – etableret på foranledning af centralmyndigheden som et led i dens bestræbelser i 1700-årene for udbygningen af skolevæsenet rundt om i landet. En aflønning af lærerne måtte sikres, og dette skete her som flere andre steder ved pålæg til ejendomsbesidderne om at udrede de nødvendige ydelser til skoleholderne. For Sorøegnens vedkommende fastsattes ved kgl. befaling af 18. april 1732 (Danske kancelli: Sjællandske Tegnelser 1730–32, fol. 536, nr. 180) efter indstilling af stiftsbefalingsmand J. L. v. Holstein og biskop Christen Worm, at der på Sorø skoles gods måtte oprettes 11 skoler og aflønnes et tilsvarende antal skoleholdere. En del af disse skoleholderes aflønning, der iøvrigt udgjordes af 24 rdl. årlig, bestod af ydelse af ildebrændsel i et omfang fastsat ved kgl. resolution af 6. februar 1733 (Rentekammeret: Rytterdistrikternes renteskriverkontor: Kgl. resolution og reskr. m. bilag 1733 (Rtk 2248.49)) til 1 skovlæs brænde og 1 skovlæs tørv til hver af de ovenfor omtalte 11 skoleholdere. Godkendelsen af denne ydelse er indeholdt i en godkendelse af skovudvisningsrullen for hele landet for 1773. De enkelte af de 11 skoler er ikke nævnt her; men hvilke det har været, fremgår af, at det i den nedenfor nævnte kgl. befaling af 1740 anføres at *Munkebjergby og Pedersborg* har haft skoler, og i 1738 oplyses (L A: Sjællands bispearkiv: Prov-

stens indberetninger om sognekaldene 1738), at skoleholderne i *Gyrstinge, Kirke-Flinterup, Stenmagle, Stenlille, Alsted, Fjenneslev* og *Slaglille* får løn og udvisning af brænde og tørv fra Sorø Akademi. Der er således ingen grund til at antage, at ikke også de andre siden, specielt i skovrullen for 1799, nævnte skoler, herunder *Lyng* og *Bjernede*, har været omfattet af befalingen af 18. april 1732. Senere tilkomne er: skolen i *Bromme*, idet der ved kgl. befaling af 28. oktober 1740 (Sjællandske tegnelser 1739–40, fol. 801, nr. 600; jfr. Fogtmanns reskriptsamling) approberes et af stiftsbefalingsmand Wilh. V. D. Osten under henvisning til plakat og nærmere anordning angående skolerne på landet i Danmark af 29. april 1740 fremsat forslag om til de ovennævnte skoler at føje en 12. i Bromme sogn og ligesom disse med en skoleholder, der tillagdes „af skolens kasse årlig 24 rdl. så og til ildebrand af skoven 2 skovlæs brænde“, og endvidere de med Holbergs gods til akademiet i 1754 komne skoler i *Terløse* og *Havrebjerg*.

Efter skovrullerne af 1766–67 (LA: Sorø Akademis godsarkiv: Sorø Akademis forvalter: Søndre godsdistrikt: Korrespondance skov og jagtvæsenet vedkommende 1762–83, samt RA: Rtk. Skov og jagtvæsen. Gr. 6 nr. 36. Dokumenter vedrørende Sorø Akademis nye skovrulle) oppebar af 12 skoleholdere de 7 hver 1 favn brænde og 1 skovlæs tørv, medens de 5 fik hver 2 favne brænde. Anvisningen af brændet i favne i stedet for i skovlæs begynder omkring ved denne tid. Hver favn skal være 3 alen høj og 3 alen bred, og stykkerne skal være 1 alen lange. Foruden dette nød de 12 skoleholdere „det fornødne af stavre og gjerdsel efter forudgående opmåling og bestemmelse af skovdistriktet“. I en betænkning af 18. august 1780 hedder det, at et skovlæs brænde før 1765

regnede til 2 favne, men derefter kun til 1 favn. I en anden betænkning af samme dato oplyses tilsvarende, at deputerterne i 1765 efter kgl. ordre nedsattes til det halve, hvad der har været almindelig beklagelse over. Den pågældende kgl. ordre er formentlig den i Fogtmanns reskripter anførte af 27. december 1765.

I de under 4. oktober 1780 og 10. december 1784 kgl. konfirmerede skovruller for akademiet (RA: Rtk. Skov og jagtvæsen. Gr. 6 nr. 36. Dokumenter vedr. Sorø Akademis nye skovrulle) anføres deputerter til de 12 skoleholdere med 4 favne brænde hver.

Efter den den 9. januar 1799 kgl. approberede skovrulle ydes der deputerter til ialt 10 skoleholdere. I forhold til skovrullen af 1784 er således 2 deputatydelser til skoleholdere bortfaldet, og det kan ses, at følgende 4 af de i de tidligere akter nævnte skoler ikke længere eksisterer eller får deputerter: Fjenneslev, Alsted, Bromme og Stenlille. De øvrige skoleholdere altså ved skolerne i Lyngø, Pedersborg, Slaglille, Bjernede, Kirke-Flinterup, Gyrstinge, Tersløse, Havrebjerg, Munkebjergby og Stenmagle får stadig hver 2 favne årlig.

Et par af disse deputerter, nemlig dem til skoleholderne i Munkebjergby og Stenmagle, bortfaldt for en tid henholdsvis fra 1809 og 1811 efter de daværende skoleholders død (RA: UvM: Kopibog for Sorø. 3 O 1976. Skr. af 11. juli 1855 fra godsinspektøren til kvæstor).

I forbindelse med overdragelsen til selvejendom af fæstegodset under Sorø Akademis gods i henhold til loven af 3. marts 1852 rejstes spørgsmålet om en eventuel ophævelse af brændedeputerterne til skolelærerne. Trods forslag fra godsinspektøren (i ovennævnte skrivelse af 11. juli 1855) blev der ikke i undervisningsministeriet foretaget nogen undersø-

gelse af grundlaget for ydelse af deputerterne, der nu gik under betegnelsen „ekstraordinære deputer“. Undervisningsministeriet gik blot ud fra, „at dette degnebrænde må antages at henhøre til de gamle degne (modsat skoleholder – indf.) indtægter, der ikke er ophævede, men overdragede til skolevæsenet på ethvert sted til bestridelse af dets udgifter“. I konsekvens heraf (jfr. provis. reglement af 10. oktober 1806 § 2, Kollegialtidende 1806, side 700, samt anordning af 29. juli 1814 § 61, Kollegialtidende side 814, side 632) anså ministeriet skolevæsenet berettiget til fremdeles at nyde udvisning af deputeret. Derimod var det hensigten ved denne lejlighed at afskaffe stavre- og gjærdselsdeputerterne til skolerne — selv om de sidstnævnte deputerter som det fremgår ovenfor havde samme grundlag som selve brændedeputerterne (Meddelelser angående Sorø Akademi. For årene 1849—56, side 216, samt RA: UvM: Kopibog for Sorø. 1856. 3 O 1976. nr. 380 Skr. 30. april 1856).

I forbindelse med en omregning i 1884 af de deputerter, der fra Sorø Akademis skove svarede til forskellige præstekald (jfr. skrivelse af 28. november 1884, Cultusministeriets 1. dep. KK 1153, smh. Dansk Lovlexikon (v. E. Hammerich) Bd. IV. 1903 side 523), hvorved deputerterne af gærdsel og staver samt kampbrænde omregnedes til fagotbrænde, gennemførtes dog også for skoledeputerterne en omregning.

I den senere tid og specielt i de sidste årtier har betydningen af og interessen for disse ydelser af en efterhånden antikveret form for brændsel tabt sig, og dette i forbindelse med usikkerheden om rimeligheden i den fortsatte erlæggelse har medført, at flere af dem er bortfaldet. Dette afspejles allerede i skoleplanerne, som på trods af, at undervisningsministeriet i 1939 accepterede, at deputerterne til førstelærerne ved Slaglille og

Fuldby skoler overførtes til den ny centralskole, varierer en del på dette område.

Terløse skole (Terløse-Skelbjerg km., Holbæk amt): Den i tidligere skoleplaner værende påtegning om brændedeputatet på 5 rm bøgklov er slettet for en årrække siden. Den faktiske deputatydelse ophørt ca. 1950 efter den ny centralskoles opførelse.

Havrebjerg skole (H. km., Holbæk amt): Det endnu på den forrige skoleplan af 1. november 1956 figurerende brændedeputat på 5 rm bøgklov er slettet ved den ny skoleplan af 11. februar 1959. Den faktiske deputatydelse fortsætter dog endnu.

Topshøj centralskole (Lynge km., Sorø amt): Det førstelærerembedet tillagte brændedeputat på 5 rm bøgklov er på skoleplanen noteret at skulle bortfalde ved embedsledighed. Deputatet er allerede for en årrække siden inddraget efter aftale mellem skovrideren for Sorø Akademi's 1. skovdistrikt og Lynge sogneråd.

Stenmagle skole (Stenmagle km., Sorø amt): Deputatet noteret at bortfalde ved embedsledighed. Den faktiske deputatydelse bortfaldet ca. 1950.

De øvrige 6 skoler (eller 5, når Slaglille og Fuldbys skoler er slået sammen som ovenfor nævnt) har brændedeputatet opført på skoleplanerne og den faktiske ydelse fortsætter. Det drejer sig om:

Pedersborg skole (P. km., Sorø amt),

Gyrstinge skole (G. km., Sorø amt),

Munkebjergby skole (M. km., Sorø amt),

Kr. Flinterup skole (Flinterup km., Sorø amt),

Slaglille skole og Fuldbys skole (Slaglille-Bjernede km., Sorø amt).

Det oprindelige sigte for denne gennemgang har som nævnt været det rent praktiske at tilvejebringe et grundlag for en juridisk bedømmelse af disse brændedeputater. Om denne bedømmelse skal ikke siges noget her. De strejflys, som ved gennemgangen er kastet dels over selve deputatinstitutionen og dens betydning for i et samfund, der i vidt omfang levede på naturaløkonomi, at få varetaget vigtige kollektive samfundsfunktioner og dels over f. eks. det meget gamle administrative begreb skovbygden giver den måske en videre interesse.

Martin Nyrops første bygningsværk.

To breve fra hans Sorøtid.

Ved lektor *L. Balslev*, Sorø

Arkitekten Martin Nyrop, Københavns rådhus' bygmester, gik på Sorø Akademi fra 1859–1865. Læsningen lå ikke særligt for ham (jeg sad altid på bageste bænk og tegnede, skal han have fortalt), og han forlod skolen uden eksamen. Ved halvårsprøven i februar 1865 fik han slet i latinsk stil og mdl. i græsk og geometri, men han gengældte ondt med godt; han blev en trofast gammel soraner og huskes med stor taknemlighed i soranske kredse, bl. a. for sin indsats ved restaureringen af Tersløsegaard og for brøndhuset i Fratergården, som han har tegnet.

Overlæge Mourier, Sorø, har venligt overladt mig de følgende to breve, som Nyrop i sin Sorø-tid har skrevet til hans moster, Marie Nicoline Voltelen (1847–1917). Hun var datter af læge i Nysted Carl Julius Voltelen og kom efter faderens tidlige død (1854) i huset hos en præst på Ærø, hvor Martin Nyrops fader var præst i Marstal¹). Hun døde ugift i København, men brevene bevaredes pietetsfuldt i familien, og jeg er overlæge Mourier og hans datter, frøken B. Mourier, som nu ejer dem, taknemlig for tilladelse til at trykke dem. Som man vil se, vidner de om en meget indtagende, uskyldig drengeforelskelse i den jævnaldrende unge pige og fortæller bramfrit løst og fast om livet på Sorø Akademi for nøjagtigt

100 år siden. Hertil kommer, at det 2. brev beskriver den store arkitekts første bygningsværk: alle tiders „græsbenk“ i skoven, med volde om til værn mod blæsten og med tag over, så man godt beskyttet kunne nyde surbrød, røgede sild og nødtørftigt kogte æg.

Stavning og tegnsætning er gengivet uden ændringer. [] betegner udgiverenes tilføjelser. () er brevskriverens; dog tilføjet af mig, hvor det tydeligt drejer sig om indskud. Slutningen af efterskriften til 2. brev er svær at læse, men dog forhåbentlig rigtigt tydet. Den er skrevet langs papirets rand. 1. brev er skrevet på lyserødt papir!

Sorø Akademi 1862.

Kjære Marie!

Jeg troede at jeg havde faaet Brev fra dig først, men jeg vil dog alligevel først skrive til dig. Men nu maae du ogsaa snart skrive til mig, hvordan du har det, og saadant noget, thi det længes jeg efter at høre. Du fik da vel mit forrige Brev? Har du hørt at Christoffer er kommen til China den 17de Nov. og Holger skulde reise derfra til Indien [?] den 20. Nov. saa at de ventelig er truffet sammen derovre i China.²⁾ Det er ellers en travl Tid i denne Maaned, thi den 3die Feb. begynder Examenen og det gyser allerede i mig naar jeg tænker paa den Tid. Jeg tænker rigtignok paa dig naar jeg tager Kraverne paa, som du har syet paa, (hvis du husker det bad du mig om det i Julen) men det er dog ikke det Hele, thi jeg tænker meget tidt paa Dig og paa den Tid vi var sammen, det var en deilig Tid og jeg ønsker mig den tidt tilbage. Hvorlænge er det du bliver paa Ærø, for Moder sagde, at du skulde blive der i nogen Tid efter din Confirmation men hvorlænge? I Fastelavnsferien (3 a 4 Dage) lige efter Examenen skal jeg hjem med to Brødre Henningsen som boe paa en Gaard ved Navn Bonderup, som deres Fader har forpagtet.³⁾ Var det ikke mærkeligt, sidst jeg var paa Bonderup, saa jeg der en Pige, ved Navn Mine, fra Ærø, som tjente hos Henning-

sens. Vil du ikke underrette mig om, hvornaar det er, du skal confirmeres og naar det er din Fødselsdag, thi om jeg endikke har Raad til en videre stor Foræring, saa kan jeg dog skrive dig et Brev til, ved disse to store Leiligheder. Haveto (Lev vel) det ønsker jeg

din hengivne Ven

M. Nyrop.

Prik, Bare vi maae leve.

Veed du hvad jeg tænker hver Aften?

Dors, Martin, dors, et qu'un songe heureux te fasse retrouver ta chère petite Marie.

[Sov Martin, sov, og gid en lykkelig drøm vil få dig til at møde din kære lille Marie].

Sorø Akademi, 11te Marts 1863.

Kjere Marie.

Prik, bare du maa leve, ja leve rigtigt længe og lykkeligt.

Du maa undskylde at min Gratulation til din Confirmation er udebleven så [?] længe, thi i denne Tid har der været saamegen Hurlumhei her. Altsaa gratulerer jeg dig nu og ønsker dig af Hjertet all muligt godt (ved „*godt*“ kan du nu tænke dig hvad du vil). Igaar Aftes var her storartet *Knald* her paa Akademiet paa Grund af Prinsesse Alexandras Formæling.⁴⁾ Først henad Klokken 6–7 begyndte Ballet, der aabnedes af en Elev ved Navn Tvermoes. (min Kammerdux i fjor) og tænk dig bare, der var vist en 40 Par om ikke mere; hvis det ikke havde været Snevejr, og derfor Mangel paa Damer, havde der været vist omtrent dobbelt saa mange.

Klokken 10½ fik vi skaaret Smørbrød, Kager, Punch og Blækvand (NB. det samme som rødvin) og saa begyndte Ballet igjen og varede indtil Klokken 1½. Jeg dansede imidlertid ikke videre, thi her gaer det saa græsseligt fint til og det kan jeg ikke lide. For at forslaae Tiden gik jeg da Klokken var 11½, op paa mit Kammer med et Par Kammerater og røg en Cigar, thi vi tænkte at vi uden Forstyrrelse kunne gjøre det da Lærerne vare nede ved Ballet. Vi bedrog os

imidlertid, thi som jeg tændte min Cigar stod en af Lærerne ved Navn Corfixen⁵) udenfor Døren (I døren er der anbragt to Ruder for at Lærerne kunne see om vi læse.) Han kom ind, skjendte paa mig og gav mig en paa Øret og gik igjen. (Det er bare et lille Billede fra Akademiet.) Forleden Dag vare Eleverne ude ved Bane-

Martin Nyrop

gaarden for at raabe Hurra for Alexandra, som skulde komme forbi den Eftermiddag. Og tænk dig vor Forbauselse, da lige med Eet Locomotivet med en Kulvogn og tre Vogne farer forbi med rasende Fart. Jeg for min Part kunde slet ingenting see, thi en Masse Støv og slige Ting fløi lige op i Hovedet paa mig, saa at jeg maatte holde for Øinene og da jeg aabnede dem igjen var det forlængst borte. Endnu engang gratulerer jeg dig og hilser dig fra Olaf Krebs, som godt kan huske dig, og fra din

altid inderligt hengivne
Martin Nyrop.

Fortæl mig snart, hvad du har faaet [?] og s. v. Fra mig faaer du intet nu men trøst dig med Ordsproget: *Det kommer, naar man mindst venter det.*

P.S. Jeg har rent glemt at fortælle dig at jeg i Ferien [ovenover linien er tilføjet: Fastelavnsferien 3 Dage.] var paa en Gaard ved Navn Bonderup med [indføjet: 13. Marts d. e. dato for brevets fortsættelse] en Henningsen, hvis Fader er Forpagter sammesteds. Vi morede os meget godt der, og sloge Katten i Stykker. Idag reiste min gode Ven Carl Holm⁶) bort herfra, han skal nu hjem til sin Fader, der er Præst i Angel og i Juni Maaned skal han tilsøes. I den Anledning blev der givet et lille Afskedsgilde inde hos Læreren Nye-borg⁷), som opvartede med Punsch og Kager. Denne Nyeborg er noget pralende og til Exempel skal jeg nævne følgende Ord, som han sagde ved Gildet: „Ja! da jeg var ung (NB. han er kun nogle og tyve Aar) da kunne jeg sidde en heel Nat og drikke Punsch uden det skadede mig noget, ja hvis det skulde være, saa kunde jeg vel nok drikke 1 halv Snees halve Bagere (Bayersk Øl) uden at det kunde genere mig det mindste. I dette Forvaar [sic] har jeg og nogle Kammerater (Nagel, *Krebs*, Kühle, J. og C. Hastrup) begyndt at lave en Græsbænk ude i Skoven og det gaaer allerede meget godt fremad, skjøndt det ikke er nogen almindelig Græsbænk, thi der er Volde omkring til at beskytte mod Blæsten og vi have ogsaa besluttet at have Tag over den. Forleden Søndag var vi derude for at arbejde og havde Surbrød, Røgede Sild og Æg med derud, Æggene maatte vi selv koge (see anden Side) skjøndt vi ingen Gryde havde, men jeg fandt paa Raad, jeg tog nemlig et Stykke Tøi og vædede det i Søen [?], lagde Æggene deri og lagde hele Klatten oven paa et Baal, som vi havde antændt. Rigtignok bleve de noget blødkogte, men ellers meget gode.

O! hvor jeg dog glæder mig til Sommerferien, saa [?] træffes vi da vil jeg haabe. [En sætning udstreget, den begynder: du maa endelig ikke...] Nu efter at du er bleven confirmeret seer du vel ned paa mig lille Purk og vil have at jeg skal sige De til dig, dog nei! Det ligger hvis ikke i din [?] Natur.

Det blev rigtignok et langt „post scriptum“ paa sidste Side, men jeg veed ikke hvoraf det kommer naar jeg skriver til *dig* løber næsten Pennen uden at jeg veed hvad jeg skriver om.

Din hengivne Ven [?]

NOTER

Jeg havde gerne samlet nogle flere oplysninger til kommentering af brevene, men det har ikke været mig muligt at overkomme det. Nyrops kammerater kan findes i Arsskriftet for Sorø Akademis Skole, som dog først optager elevernes navne i årgangen 1863-64.

1) Overlæge Mouriers oplysninger.

2) Christoffer og Holger er Martin Nyrops ældre brødre, der begge kom til søs, tog styrmandseksamen og senere bosatte sig i U.S.A. (C. Nyrop: Slægten Nyrop. 1908. S. 103f.)

3) Heinrich Christian Henningsen var forpagter på Bonderup i Store Tåstrup sogn. Hans søn Valdemar H. f. 25/9 1849 gik i klasse med Nyrop, men udmeldtes 9/2 1865. Død i U.S.A. Carl Heinrich Henningsen f. 20/4 1851 gik 2 klasser under broderen; han blev forpagter på Bøgebjerg v. Kerteminde og døde d. 13/10 1928. Oberstløjtnant Henningsen, København, har venligt oplyst mig om familieforholdene.

4) Prinsesse Alexandra blev gift med prinsen af Wales, den senere kong Edward VII af England, d. 10. marts 1863.

5) Hans Corfixen (1823-1901). Lærer i Sorø og inspektionshavende på hovedbygningen 1851-82. Han var en dygtig matematiklærer, men skal have været forsømmelig som tilsynsførende. Nyrops beretning viser dog, at der er overdrevet, når traditionen hævder, at han *aldrig* kom på korskgangen. (Olrík: Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi . . . 1822-1922).

6) Hans Carl Ludvig Holm. Søn af pastor Holm i Aventoft ved Tønder. Udmeldt 31/3 1863.

7) Peter Severin Nyborg, cand. theol. Han var født 1834 og var dog altså 29 år, da det lille afskedsgilde fandt sted. Død 1906. (Olríks oversigt.)

Overlærer Fritz Jacobsen.

Tirsdag d. 15. januar afgik overlærer Fritz Jacobsen ved døden. Han var født 1882 i Fuirendal sogn, og efter læreruddannelse på Nørre Nissum Seminarium virkede han bl. a. i Hemmeshøj og i Hylstrup ved Sorø. I 1909 kom han til Slagelse, hvor han nåede at holde 40 års jubilæum ved Østre Skole. Han var en højt værdsat lærer i historie, sang og tegning. Hans mange elever mindedes hans timer med glæde og taknemmelighed og bevarede forbindelsen med ham gennem årene, hvilket bl. a. gav sig tydeligt udtryk, da han sidste forår fyldte 80 år. I mange år virkede han desuden som lærer ved Slagelse Handelsskole.

Udover lærergerningen spændte hans interesser vidt. Han var en kendt og populær borger i byen, hvor man satte pris på hans venlighed og hyggelige lune. Hans lyriske åre gjorde

ham til en skattet huspoet, og han mente selv, at han havde skrevet over 1500 lejlighedsange.

Hans store lokalhistoriske viden og hans kærlighed til hjemstavnen førte ham tidligt i forbindelse med Historisk Samfund for Sorø Amt. Fra 1935–1959 var han et flittigt medlem af bestyrelsen, og han varetog i en lang årrække på bedste måde hvervene som kasserer og sekretær. Blandt medlemmerne vil han være kendt for den lange række artikler, han gennem årene skrev til årbøgerne. Han var en flittig forsker, der forstod at finde ukendt stof frem og gøre det tilgængeligt for en større kreds. Flere af artiklerne handler om Slagelse og Sydvestsjælland i ældre tid, men han har også behandlet emner, der dækker et større område, f. eks. de værdifulde bidrag om vandmøller i Sorø amt, kongens vildtbaner og amtets kongeveje.

Han var bidragyder til Traps „Danmark“ og værket „Før og Nu.“ To værdifulde sognebeskrivelser stammer fra hans hånd, nemlig en bog om fødesognet Fiurendal og en anden om Vemmelev—Hemmeshøj.

Til det sidste var historien hans store interesse, og han efterlader sig en række optegnelser, der vil indgå i det nyoprettede Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn.

Historisk Samfund mindes ham med taknemmelighed for hans store indsats igennem de mange år.

R. Henneke.

Årsberetning for Historisk Samfund 1962

Et vintermøde på Kirkeskovskolen ved Rude d. 16/1 62 samlede god tilslutning, ca. 150 deltagere. Det var arrangeret i samarbejde med den meget virksomme lokale biblioteksforening, og aftenens foredragsholder var dr. theol. Knud Banning, som fortalte meget livligt og særdeles kyndigt om skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev, og om de gudelige forsamlinger på hans tid.

Sommerudflugt og årsmøde holdtes den 2/9 62. Kl. 13.45 samledes 2-300 mennesker i Haraldsted kirke, hvis historie formanden gennemgik. Derefter kørte man til Skjoldenæsholm, som hofjærgermester Bruun de Neergaard og frue havde åbnet for Historisk Samfunds medlemmer; hofjærgermesteren bød velkommen og orienterede senere forsamlingen om, hvad der var at se i de gamle stuer. Skoleinspektør Strange Nielsen fortalte om gårdens historie, og den store forsamling fik lov at komme indenfor; også parken med dens utallige roser blev besøgt, og formanden takkede for den muntre og hjertelige gæstfrihed, hvormed vi var blevet modtaget på det skønne sted.

Generalforsamlingen holdtes i anlægspavillonen i Ringsted. Landsretssagfører Jonsén var dirigent; formanden aflagde en kort beretning, og kassereren, overlærer Henneke, forelagde

regnskabet. Alle valg var genvalg. Ejendommeligt nok havde Historisk Samfunds første møde for 50 år siden fundet sted netop i pavillonon i Ringsted, og herom fortalte Th. Christensen, Sorø, på sin personlige og karakteristiske måde. Han var dengang kun en dreng, men var dog sluppet med ind til mødet takket være redaktør J. V. Christensens indgriben. Formanden takkede pressen, uden hvis støtte Historisk Samfund vanskeligt kunne trives, og der bør hertil føjes en tak til lokalradioen, der var kommet til stede, og som mandag aften den 3/9 bragte en udsendelse fra mødet.

15/9 62 foretog Historisk Samfund en udflugt til Magle Lyng bopladsen i åmosen. Turen lededes af skovfoged E. J. Sørensen, Dønnerup, efter hvis anvisning de ca. 50 deltagere fik lov til at grave på egen hånd. Der fandtes både dyreknogler, fiskeskæl, flinteflækker og lerkarskår. Bagefter spistes medbragt mad på Ondløse Kro, og her gav skovfoged Sørensen en udmærket, klar og kyndig oversigt over åmoseundersøgelserne og foreviste smukke ting fra sin egen samling. Om Magle Lyng pladsen sagde han, at den er interessant ved at vise sen jægerkultur (Ertebøllekultur) påvirket af bondekultur.

Litteratur om Sorø amt 1961 — 62

A. Majvang: DALBY-TUREBY SOGNES HISTORIE I-II. Sognepræst A. Majvang har i en årrække samlet et vældigt stof om sit pastorats historie. Det er noget af en kulturhistorisk bedrift, at han desuden har formået at gøre sit indsamlede stof tilgængeligt for offentligheden ved for egen regning at kunne udsende sognenes historie i bogform, fyldt med mange prægtige illustrationer. De to første bind foreligger, det tredje og afsluttende er på vej.

Bind I fortæller om Dalby og Tureby kirker, præsterne, degnene, skolerne og lærerne. Særlig de levende skildringer af livet i præstegården er af stor værdi; de skiftende præstefamilier følges i hverdag og fest, i sorg og glæde. Det har kun været muligt at bringe disse skildringer, fordi pastor Majvang har kunnet samle stof fra en lang række private optegnelser. Skildringen af de to kirker er et værdifuldt og alsidigt supplement til Nationalmuseets beskrivelse af de to kirker i værket „Danmarks Kirker“. Af stor interesse er også skildringen af pastoratets skolevæsens historie. Efter at de 5 gamle skoler nu er afløst af den moderne centralskole, er det netop på sin plads, at de gamle skolers saga er skrevet. Bind II beskæftiger sig udelukkende med Tureby sogn, hvor der bliver fortalt om Turebyholm som herregård gennem tiderne i skiftende slægters besiddelse og ind imellem som krongods. Den nuværende herregårds anlæg og bygningshistorie bliver ind-

gående beskrevet. I det tilhørende gartneri fremelskedes den yndede Greve Moltke pære.

Dalby-Tureby sognes historie må have interesse for medlemmerne af Historisk Samfund for Sorø Amt. Dels fordi det drejer sig om to af amtets grænsesogne, og dels fordi vi her får en skildring af Moltke-slægtens og storgodset Bregentveds historie gennem den indflydelse, der herfra er udgået til en nabokommune, og Bregentved ligger jo i Sorø amt.

ACADEMIA SORANA er en smuk og værdig bog, der beretter om klosterets, akademiets og skolens historie, og som er udsendt i anledning af Soransk Samfunds 100-års jubilæum. Forfatterne er *Kaj Hørby*, *R. E. Brincker* og *Poul Schjærff*. Førstnævnte har i 5 kapitler skrevet om skolen og akademiet gennem 400 år. Hvert kapitel indledes med en oversigt over de europæiske kulturstrømninger, hvorved baggrunden for de forskellige epoker i skolens og akademiets historie trækkes klart op. Der gives gode skildringer fra skolens indre liv. Der fortælles om den indsats, en lang række af de personer, der har betydet noget for den ærværdige institution og den elevskare, der er udgået herfra, har øvet. Afsnittet „Sorø skoles jammersminde“ af grosserer Brincker handler om, hvordan de rige midler, der i tidens løb er skænket til Akademiet, er brugt til uvedkommende formål, så skolens egen økonomi ikke længere er tilstrækkelig.

GLASSET. Også i det forløbne år har Korsør Glasværk udsendt et værdifuldt hæfte. Det er en fornem billedbog af drikkeglassets historie med tekst af Per Lütken. Der vises bl. a. fine ting fra Holmegårds glasværk.

SKÆLSKØR OG OMEGNS SVINESLAGTERI 1912–62. I anledning af 50-års jubilæet har slagteriet udsendt et nydeligt

skrift om virksomhedens historie. Et særligt afsnit af Skælskør bys og omegns historie er hermed beskrevet. Hæftet er rigt forsynet med gode billeder.

SORØ HÅNDVÆRKER OG INDUSTRIFORENING GENNEM 100 år. Denne driftige forening fejrede sit runde jubilæum i 1962 og udsendte i den anledning en smuk jubilæumsbog. Egentlig er det L. F. la Cours skrift fra 1937, der er genoptrykt og udvidet med en beretning om de sidste 25 år. Jubilæumsbogen giver et godt indblik i, hvad håndværkernes indsats har betydet for Sorø by, for ungdommens uddannelse, de gamles velfærd, for udstillinger i Sorø, jernbanesagen og for sammenholdet i Sorø by.

SEAS. I anledning af 50-års jubilæet d. 19. december 1962 udsendte Sydøstsjællandss Elektricitets Aktieselskab en smuk jubilæumsbog. Selskabets historie og udvikling fortælles i korte træk, og man får herigennem et klart billede af den betydning, selskabets virksomhed har for de landsdele, det forsyner med strøm. Det grundlæggende princip, at det er befolkningen selv, der har skabt og stadig ejer selskabet, fremhæves også. En væsentlig del af jubilæumsbogen er en billedbog med dejlige billeder fra den driftige virksomheds dagligliv. Bogen slutter med en række tavler, der i grafisk fremstilling fortæller om produktion og økonomi.

Jens A. Nielsen GRUNDTVIG OG GISSELFELD. Man har ikke tidligere været klar over, at der bag Grundtvigs vældige udgivervirksomhed i årene 1817—23 stod en velynder og velgører, og at det var greve C. C. S. Danneskiold-Samsøe. Det er overbibliotekar Jens A. Niensens store fortjeneste, at han gennem sit flittige og dygtige forskerarbejde har klarlagt dette.

Han kom på sporet heraf ved en gennemgang af biblioteket på Gisselfeld. Resultatet af hans forskning er blevet to vægtige artikler i „Grundtvig-studier“ 1961 og 1962. Særtryk heraf er forenet til en bog „Grundtvig og Gisselfeld“. Først og fremmest giver denne bog et væsentligt bidrag til forståelsen af baggrunden for en del af Grundtvigs forfatterskab. Men samtidigt er vi blevet et lokalhistorisk skrift rigere, idet bogen også er en skildring af det åndsliv, der rørte sig i kredsen omkring Gisselfeld på den tid og både direkte og indirekte fik betydning for egnen. „Grundtvig og Gisselfeld“ fortjener at blive læst af mange.

MIN FAR VAR LÆRER hedder en bog der er udkommet på Lohses forlag i 1962. En af de 22 artikler bringer stof fra Sorø amt. Den er skrevet af fhv. seminarieførstander *H. Smith*, der er født 1888 i *Døjringe* skole, hvor hans fader *P. A. Smith* var lærer. Senere flyttede familien til *Ørsløvunderskov* skole i Bringstrup sogn. Desværre har forfatteren i nogen grad udeladt navne på steder og personer. Alligevel giver artiklen en god karakteristik af det miljø, der prægede livet i de to skoler, og det må ikke glemmes, at skildringen af forfatterens fader er et værdifuldt blad af de to skolars historie.

VESTSJÆLLANDSPLANEN. De fire vestsjællandske købstæder Kalundborg, Korsør, Slagelse og Skælskør er gået sammen om det projekt, der kaldes Vestsjællandsplanen. I den anledning har de udsendt et fornemt hæfte med oplysning om disse byers forhold og muligheder. Der vises bl. a. fine helsides farvebilleder med vue over *Korsør* havn, anlægsarbejderne ved *Stigsnæs*, garvergårdskvarteret samt handelscentrum i *Slagelse*. Desuden bringes gode oversigtskort, der i farver viser byernes fremtidige industri- og boligkvarterer i

forhold til de nuværende. Det eksklusive hæfte er en kortfattet status over de faktiske forhold i byerne og disses fremtidsmuligheder. Det er vor tids historie, der skabes i Sorø amts vestlige egne.

A. Strange Nielsen.

Midtsjællands Lokalhistoriske Arkiv, Ringsted

Årsberetning

Det årlige ordinære styrelsesmøde afholdtes på Ringsted Rådhus i april måned. Styrelsen konstituerede sig med valg af skoleinspektør *Strange Nielsen*, Toksværd (formand), kontorchef *O. Halling*, Ringsted (kasserer) og overbibliotekar *J. Lebahn*, Ringsted (sekretær). I stedet for forretningsfører *E. W. Beinov*, der er fraflyttet, havde Ringsted byråd udpeget fuldmægtig *H. Krog-Meyer* til revisor. Årsregnskabet balancerede med 4349 kr. Der var i årets løb modtaget tilskud fra Sorø, Roskilde og Præstø amter, fra Ringsted Købstad og 16 sognekommuner. Endvidere fra 4 pengeinstitutter og 10 erhvervsvirksomheder.

I det forløbne år har det ikke været muligt at fortsætte avisregistreringen, fordi der ikke har kunnet anvises arbejdskraft.

Arbejdsudvalget har holdt sine sædvanlige månedlige registrerings- og arkiveringsmøder den første mandag aften i hver måned. Grundet på bortrejse er lærer *Johns. Lysbjerg* udtrådt af udvalget. Til gengæld er overlæge *Hj. Torsteinsson*, Ringsted og bankbestyrer *Erik Hansen*, Jystrup indtrådt.

Til arkivet er indgået to af Midtsjællands nu ophævede hesteforsikrings protokoller, urmager i Ringsted *J. H. Jepsens* arkiv i forseglede pakke, arkivet for andelsmejeriet „Ler-

vang" i Høm, 2 billedsamlinger og en lang række foreningssager. Overdyrlæge Axel Petersen har skænket billeder, publikationer, dokumenter – herunder et værdifuldt materiale vedr. bygningen af Ringsted Rådhus, frilæggelsen af Sct. Bendts kirke og rejsningen af Valdemar-statuen.

Arkivet har modtaget en række henvendelser om oplysninger og har i de fleste tilfælde kunnet hjælpe spørgerne.

På årsmødet i Næstved i „Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver i Danmark“ var arkivet repræsenteret ved skoleinspektør Strange Nielsen, overlæge Hj. Thorsteinsson og landsretssagfører Carl Jonsén.

Det forløbne år har været et godt arbejdsår for arkivet. Årbogens læsere opfordres til at medvirke til, at billeder, kort, foreningssager, dagbøger, optegnelser og protokoller m. m. om Midtsjællands historie bliver bevarede for eftertiden ved aflevering til arkivet.

A. Strange Nielsen.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

Siden sidste årbog udkom, er Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn stiftet og har begyndt sit arbejde.

Når det nye centralbibliotek i Stenstuegade bliver indrettet, får arkivet velegnede lokaler her. Indtil det sker, samles indkomne materialer på biblioteket i Løvegade. En del har man allerede haft den glæde at modtage fra institutioner og private i byen og i de to landkommuner, som deltager i arbejdet, Sct. Peders og Sct. Mikkels landsogne .

I den kommende tid håber man på stigende interesse, og man er taknemlig for ethvert bidrag i form af materiale, der kan have betydning for det lokalhistoriske arbejde. Det gælder i særlig grad forhandlingsprotokoller fra foreningerne, udklip og tilsvarende materiale, dagbøger og billeder.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn er organiseret således:

Forretningsudvalg: provst O. Holmgaard (formand), overbibliotekar B. Emdal (kasserer), red.chef Vagn Fredens (sekretær).

Arkivudvalg: læge Niels Møller, malermester H. Christensen, provst O. Holmgaard, overbibliotekar B. Emdal, overlærer R. Henneke, læge K. E. Christensen, forretningsfører P. Grønholt-Pedersen, rektor O. Skouby, og overlærer J. Mygind.

Økonomiudvalg: kontorchef Kjærsgaard Nielsen, (formand), provst O. Holmgaard, overbibliotekar B. Emdal, byrådsmedlem, fru Marie Andersen, alle Slagelse, og bmd. Peter Christiansen, Ll. Valby.

Bidrag til arkivet kan afleveres direkte på biblioteket i Løvegade.

Vagn Fredens.

Repræsentanter i sognene

<i>Allindemagle:</i>	Tømrmester Peter Nielsen.
<i>Alsted:</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Benløse:</i>	Tømrer Henry Larsen, Holbækvej 44.
<i>Boeslunde:</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Eggeslevmagle:</i>	Tømrmester Emil Andersen.
<i>Fjenneslev:</i>	Lærerinde, frk. Signe Jacobsen, Centralskolen.
<i>Flakkebjerg:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen.
<i>Freerslev:</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Fodby:</i>	Førstelærer Johs. G. Høgsvig, Bistrup.
<i>Fårdrup:</i>	Gårdejer, sognerådsformand Vald. Sejr Møller.
<i>Gerlev:</i>	Fhv. indenrigsminister Arnth-Jensen.
<i>Gudum:</i>	Gårdejer Sigfred Frandsen, „Enggården“.
<i>Hårslev:</i>	Førstelærer Erling Petersen, Sandved.
<i>Haraldsted:</i>	Sognerådsformand, murerm. Anton Christensen.
<i>Haslev:</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.
<i>Hemmesbøj:</i>	Boelsmand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinborg:</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllinge:</i>	Gdr. P. Stensgaard Hansen, „Stensgård“.
<i>Hom:</i>	Sognepræst Edv. Nielsen.
<i>Høve:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen, Flakkebjerg.
<i>Jystrup:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen.
<i>Kindertofte:</i>	Sognefoged Anthon Rasmussen, Devitsrød.
<i>Korsør:</i>	Stadsskoleinsp. Holger Christensen, Helenevej 24.
<i>Lundforlund:</i>	Gårdejer Alfred Madsen.
<i>Lyngø:</i>	Gårdejer Rickard Pedersen, „Bæklundsgård“.
<i>Magleby:</i>	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
<i>Nordrupøster:</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, „Lille Ryeshus“.
<i>Omø:</i>	Sognepræst C. Mygind.
<i>Ottestrup:</i>	Tømrmester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Pedersborg:</i>	Lærer Olav Nielsen.

<i>Ringsted:</i>	Musikdirektør Lauritz Hansen, Teglovnvej 6. Slagteriarb. Harry Petersen, Valdemarsgade 17.
<i>Skælskør:</i>	Inspektør P. Kragh, Gigtsanatoriet.
<i>Slotsbjergby:</i>	Overlærer H. P. Hansen, Skælskørvej 109.
<i>Sludstrup:</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev:</i>	Gårdejer Carl Jensen, „Hanehøjgård“.
<i>Sorterup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Stillinge:</i>	Gdr. Christen Christensen.
<i>Sdr. Bjerge:</i>	Viceinspektør Carl Nellemann.
<i>Sønderup:</i>	Gårdejer, amtsrådsmedlem Vald. Christensen.
<i>Teestrup:</i>	Gårdejer P. N. Pedersen, Skuderløse.
<i>Tystrup:</i>	Førstelærer Svend Poulsen.
<i>Tårnborg:</i>	Fru Johanne Olsen, Svenstrup.
<i>Vallensved:</i>	Lærer Christian Hovmand.
<i>Valsøllille:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen, Jystrup.
<i>Vemmelev:</i>	Gdr., sognerådsfmd. Peter Christensen, „Åkandegård“, Forlev.
<i>Vetterslev:</i>	Sognepræst Edv. Nielsen.
<i>Vigersted:</i>	Købmand Ole Fenshøj, Snekkerup.
<i>Ø. Førslev:</i>	Gdr. J. P. Jensen, Lillemarksgård.

Nye medlemmer optages i Historisk Samfund ved henvendelse til repræsentanterne eller bestyrelsen.

Kontingent 7 kr. årligt.

Virk for tilgang af nye medlemmer!

LOVE

for

Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget er mindst 5 kr. om året eller mindst 50 kr. én gang for alle.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget i marts hvert år. Dens udgivelse

- varetages af et redaktionsudvalg på 2 eller 3 medlemmer, som bestyrelsen vælger.
- § 6. Regnskabsåret er kalenderåret. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes gennem meddelelse i bladene med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser.
Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.
-

Resumé af regnskabet 1961

	Kr. Ø.
INDTÆGT	
Overført fra 1960	2547 41
Medlemskontingent (651 medl.)	4630 00
Salg af ældre årbøger	191 20
Forskellige tilskud	3056 00
Refunderet porto	359 00
Indvundne renter	23 97
	10807 58
UDGIFT	
Årbogen	3815 00
Dansk hist. Fællesforening	131 00
Administration	2020 82
Diverse udgifter	365 60
Årsmødet 1961	592 60
At overføre til 1962	3882 56
	10807 58

Foranstående regnskab er gennemgået efter de foreviste bilag, og bankbeholdning, giro og kassebeholdning konstateret.

Slagelse, d. 20/8 1962.

sign. *Fr. Andersen*, viceinspektør
sign. *Kai Jensen*, bankfuldmægtig

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1961 modtaget tilskud fra undervisningsministeriet og amtsfonden. Desuden fra følgende pengeinstitutter: Banken f. Ringsted og Omegn, Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Bondestandens Sparekasse, Handels- og Landbrugsbanken, Slagelse, Haslev Sparekasse, Næstved Diskontobank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Høve-Flakkebjerg og Gimlinge Sogne, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Endvidere har følgende kommuner givet tilskud: Benløse, Eggeslevmagle, Fuglebjerg, Gimlinge, Haraldsted-Allindemagle, Jystrup-Valsølille, Kindertoft, Slagelse, Slaglille-Bjernede og Vemmelev-Hemmeshøj.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde.

R., Henneke

Nye medlemmer:

1. Andersen, Kathrine, gårdejerske, Vedbysønder.
2. Andersen, Keld, gdr., Haarslev.
3. Andersen, Poul, bestyrer, „Pilegården“, Lund.
4. Andersen, Stig, førstelærer, Arløse.
5. Bagge, Jens, uddeler, Rosted.
6. Bech, Marius, gdr., Ørslevvester.
7. Beck, H. G., lektor, „Heises Hus“, Sorø.
8. Bernholm, Eva, kommunekass., Klosterg. 20, Slagelse.
9. Bjørholm, Hans, kordegn, Dagmarsg. 45, Ringsted.
10. Boitang, Andreas, repr., Vermehrensvej 4, Ringsted.
11. Carlsen, E. D., cand. pharm., Dr. Margrethesv. 22 C, Ringsted.
12. Christensen, Aage, fabrikant, Banev. 18, Sorø.
13. Christiansen, Hans Helge, Sorterup.
14. Cornelius Pedersen, Inger, lærerinde, Hallelev.
15. Dal, Jørgen, snedkerm., Slotsvænget 44, Slagelse.
16. Danmarks Radio, regionalprogrammet, Næstved.
17. Enstrøm, Kurt, lærer, Valdemarsg. 4, Ringsted.
18. Eliassen, Johannes, repr., Bøllingsv. 43, Ringsted.
19. Fredericia Bibliotek.
20. Friborg, Egon, Engesvang, Jyll.
21. Fureby, Poul, kunstmaler, „Klaphuset“, Bromme.
22. Halskov, frk., sygeplejerske, Akademiet, Sorø.
23. Hansen, Stevns, lektor, Christiansv. 6, Sorø.
24. Hermansen, Vagner, murersv., Dagmarsg. 15, Ringsted.
25. Hoch, P., skovfoged, Bromme.
26. Hvam, læge, Sønderskovvej, Sorø.
27. Ingvorsen, Kristen Kr., agronom, Jernbanegade 62, Roskilde.
28. Isager, Kresten, parcell., „Ryeshus“ pr. Sneslev.
29. Jacobsen, Ole, fhv. karetmager, Høm.
30. Jacobsen, Sv. Aage, chauff., Løveg. 69, Slagelse.

31. Jensen, Frede Elvert, „Lillemarksgård“, Ø. Førsløv.
32. Jensen, Robert, vognm., Vestervang 3, Slagelse.
33. Jørgensen, Axel, kbm., Algade 47, Skælskør.
34. Larsen, Einar, snedkersvend, Holbækv. 21, Benløse.
35. Larsen, Knud, lærer, Magleby.
36. Larsen, P. A., premierløjtnant, Teglovnsv. 25 R, Ringsted.
37. Linnemann-Schmidt, proprietær, billedhugger, „Fuglager“, Fjenneslev.
38. Lorenzen, Matz, skovrider, Førsløv.
39. Lünell, Osc., bogtrykker, Lillemarksv. 4, Sorø.
40. Motzfeldt, H. M., kontorfuldm., frk., „Børsen“, Ringsted.
41. Møller, E., generalløjtnant, Hylstrup.
42. Mygind, J., overlærer, Hansensv. 2, Slagelse.
43. Nielsen, Børge, smedem., Vedbysønder.
44. Nielsen, J. O., Garvergårdsv. 33, Slagelse.
45. Nielsen, Martha, fru, „Skovsøhus“, Skovsø.
46. Nielsen, Svend, ingeniør, Nørregade 10, Haslev.
47. Nielsen, Svend Aage, provst, Haslev.
48. Nielsen, Tage Ingemann, redaktør, „Sjællandsposten“, Ringsted.
49. Nyfos, Leif, overlæge, Skælskør.
50. Pedersen, Asger Heje, dyrlæge, Schandorphsv. 3, Ringsted.
51. Pedersen, J. Chr., sognepr., Benløse.
52. Pedersen, Rigmor, fru, Mimersg. 30², Kbh. N.
53. Petersen, Poul, lektor, cand. mag., Tystrup.
54. Petersen, Poul, vognm., Kirkerup.
55. Petersen, Sv. H., redaktør, Fuglebjerg.
56. Svendsen, Carsten, advokat, Dr. Margrethesv. 23 R, Ringsted.
57. Vange, Niels, parcell., Bjerrede, pr. Tureby.
58. Zachariassen, Mogens, boghandler, Helenev. 30, Korsør.
59. Aagesen, Vagn, lektor, „Jomsbo“, Teglværksv., Slagelse.

Følgende mangeårige medlemmer var ved en beklagelig fejltagelse ikke kommet med i medlemslisten i sidste årbog:

Hansen, Olfert, postekspeditor, Jystrup.
Thrane, Jørgen, forpagter, „Møllegården“, Rude.

Til medlemmerne

Ifølge paragraf 2 i lov om naturfredning nr. 140 af 7. juni 1937 er alle jordfaste fortidsminder, såsom gravhøje, gravpladser, stendysser og bautastene, voldsteder o. lign., gamle befæstningsanlæg samt ruiner fredet; der kan af fredningsnævnene træffes bestemmelse om, at der inden for en omkreds af 100 m fra fortidsmindet ikke må opføres nogen bygning, foretages beplantning eller anden foranstaltning uden særlig godkendelse.

I den anledning anmodes samfundets medlemmer om at have deres opmærksomhed henvendt herpå og gøre deres til, at fortidsminderne bevares på sømmelig måde, og såfremt dette ikke er tilfældet, da straks at give meddelelse herom til formanden for fredningsnævnet i Sorø amt, dommer R. Johs. Dyreborg, Slagelse.

Ældre årbøger

Følgende årbøger kan købes hos kassereren, overlærer R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse: Bd. 2 – 3 – 7¹ – 7² – 8¹ – 8² – 9 – 10 – 11 – 12 – 13 – 14 – 16 – 17 – 18 – 19 – 20 – 21 – 22 – 23 – 24 – 25 – 26 – 32 – 33 – 34 – 35 – 36 – 37 – 38 – 39 – 40 – 41 – 42 – 43 – 45 – 46 – 47 – 48 – 49.

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessen: Alsted og Ringsted herreds skolehistorie. Endvidere: P. Severinsen: Slagelse Sankt Mikkels Kirke og Sogn i 600 Aar.

Pris pr. bind: Medlemmer 4 kr., ikke-medlemmer 7 kr.
